

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**BOĞAZ YERLEŞMELERİNDE DEĞİŞEN İNSAN-ÇEVRE
ETKİLEŞİMİ VE MAHALLE BAĞLILIĞI:
KURUÇEŞME ÖRNEĞİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mimar Sevgi Tuğçe AKINCI**

**Anabilim Dalı : MİMARLIK
Programı : MİMARİ TASARIM**

ŞUBAT 2006

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**BOĞAZ YERLEŞMELERİNDE DEĞİŞEN İNSAN-ÇEVRE
ETKİLEŞİMİ VE MAHALLE BAĞLILIĞI:
KURUÇEŞME ÖRNEĞİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mimar Sevgi Tuğçe AKINCI
502021012**

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 19 Aralık 2005
Tezin Savunulduğu Tarih : 31 Ocak 2006**

**Tez Danışmanı : Prof. Dr. Ahsen ÖZSOY
Diğer Jüri Üyeleri Prof.Dr. Nur ESİN (İ.T.Ü.)
Prof.Dr. Nuran Zeren GÜLERSOY (İ.T.Ü.)**

ŞUBAT 2006

ÖNSÖZ

Hem lisans hem de yüksek lisans eğitimim boyunca; gösterdiği sınırsız ilgi, sevgi ve destekten; yapmış olduğu tüm eleştiriler, yönlendirmeler ve katkılardan dolayı değerli hocam Prof. Dr. Ahsen Özsoy'a sonsuz sevgi ve saygılarımı sunarım.

Beni her konuda destekleyen ve her zaman yanımda olan annem Ümit Arık'a, anlattıkları ile bu konuyu seçmemdeki en önemli neden olan anneannem Semiha Arık'a, paylaştıkları sonsuz sevgileri ve her türlü destekleri için Engin Yalt ve Seda Genç'e çok teşekkür ederim.

Şubat 2006

Sevgi Tuğçe Akıncı

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
ÖZET	viii
SUMMARY	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Tezin Amacı	2
1.2. Tezin Kapsamı ve Yöntemi	2
2. İNSAN - ÇEVRE ETKİLEŞİMİ VE MAHALLE YAŞAMININ OLUŞUMU	4
2.1. Çevre	4
2.1.1. Çevre bileşenleri ve çevre sistemi	5
2.1.2. Çevrenin özellikleri	7
2.2. İnsan ve Gereksinimleri	8
2.3. İnsan ve Çevre Etkileşimi	11
2.3.1. İnsan davranışını değerlendirmede temel kuramlar	11
2.3.2. İnsan-insan arasında kurulan ilişkiler	14
2.3.3. İnsan-yer arasında kurulan ilişkiler	16
2.4. Mahalle ve Mahalle Yaşamı	25
2.4.1. Mahalle kavramı, tanımı ve özellikleri	25
2.4.2. Mahalle yaşamı, komşuluk ve ilişkiler	28
2.4.3. Mahalle kavramı üzerine yapılan araştırmalar	31
3. YER BAĞLILIĞI VE MAHALLE BAĞLILIĞI	33
3.1. Yer Bağlılığı	34
3.1.1. Tanımı ve özellikleri	34
3.1.2. Yer bağlılığı çeşitleri, meydana geldiği süreçler ve ölçekler	36
3.1.3. Yer bağlılığı kavramının geçmişi ve yapılan çalışmalar	37
3.2. Mahalle Bağlılığı	39
3.2.1. Tanımı ve özellikleri	39
3.2.2. Mahalle bağlılığı çeşitleri, meydana geldiği süreçler ve boyutları	40
3.2.3. Mahalle bağlılığını etkileyen faktörler	45
4. BOĞAZ YERLEŞMELERİ VE KURUÇEŞME MAHALLESİ	47
4.1. Boğaz Yerleşmeleri ve Boğaz Yerleşmelerinde Değişim	47

4.2. Kuruçeşme Mahallesi	51
4.2.1. Tarihsel gelişimi ve değişim süreci	53
4.2.2. Doğal, fiziksel ve işlevsel yapı özellikleri	56
4.2.3. Sosyal yapı özellikleri	60
4.2.4. Kuruçeşme mahallesinde sosyal yapının mekana yansıması	60
5. MAHALLE BAğLILIğINI ORTAYA KOYMAYA YÖNELİK ALAN ÇALIŞMASI	65
5.1. Alan alışmasının Amacı	66
5.2. Kapsam ve Yöntem	67
5.3. Karşılaştırmalı Analizler	69
5.3.1. Kuruçeşme'ye ilişkin görüşler ve tanımlar	72
5.3.2. Kuruçeşme'de yaşama nedenleri	74
5.3.3. Doğal, fiziksel ve sosyal çevre özelliklerinin değerlendirilmesi	76
5.3.4. Mahalle bağlılığı	86
5.4. Analiz Sonuçları ve Genel Değerlendirme	89
6. SONUÇLAR VE DEğERLENDİRME	91
KAYNAKLAR	94
EKLER	108
ÖZGEÇMİŞ	109

TABLO LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 2.1. Yer ile kurulan ilişkiler (Cross, 2001).....	23
Tablo 3.1. Sosyal bilimcilerin yer bağlılığı ile ilgili tanımları (Cross, 2001).....	35
Tablo 3.2. Revize edilmiş yer duygusu (sense of place) tipolojisi (Cross, 2001).....	42
Tablo 3.3. Mahalle bağlılığını etkileyen faktörler.....	45
Tablo 5.1. Alanda görüşme yapılan kişiler.....	69
Tablo 5.2. Alanda görüşme yapılan kişilerin demografik özellikleri.....	71
Tablo 5.3. Görüşme yapılan kişiler tarafından yapılan Kuruçeşme tanımları.....	72-73
Tablo 5.4. Görüşülen kişilerin Kuruçeşme’de yaşama veya yaşamayı sürdürme nedenleri.....	76
Tablo 5.5. Görüşülen kişilerin Kuruçeşme Mahallesi’ne ait görüşleri.....	85
Tablo 5.6. Görüşülen kişilere ilişkin mahalle bağlılığı değişkenleri ile ilgili bilgiler.....	87
Tablo 5.7. Görüşülen kişilerin mahalle bağlılıkları.....	88

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 2.1 : Maslow'un özgün ihtiyaç modeli (www.businessballs.com).....	9
Şekil 2.2 : Maslow'un modeli temel alınarak hazırlanmış model / 1970 (www.businessballs.com).....	10
Şekil 2.3 : Maslow'un modeli temel alınarak hazırlanmış model / 1990 (www.businessballs.com).....	10
Şekil 2.4 : İnsan davranışının temel süreçleri (Gibson, 1966).....	12
Şekil 2.5 : İnsanlar arasında kurulan ilişki düzeyleri ile çeşitleri arasındaki ilişki (Gehl, 2001).....	14
Şekil 2.6 : Zorunlu aktiviteler (www.freefoto.com; Akıncı, 2005).....	17
Şekil 2.7 : İsteğe bağlı gelişen aktiviteler (www.pps.org).....	18
Şekil 2.8 : Fiziksel çevrenin kalitesi ile dış mekan aktiviteleri arasındaki ilişki (Gehl, 2001).....	18
Şekil 2.9 : Sosyal aktiviteler (www.pps.org).....	19
Şekil 2.10 : Dış mekan aktiviteleri ile etkileşim sıklığı arasındaki ilişki (Gehl, 2001).....	19
Şekil 2.11 : Farklı ortamlarda gerçekleşen sosyal aktiviteler (www.pps.org)..	20
Şekil 2.12 : Farklı kullanıcı grupları belli yerleri daha yoğun kullanırlar (www.pps.org).....	20
Şekil 2.13 : Birbirinden farklı mahalleler.....	27
Şekil 2.14 : Mahalle yaşamı her türlü etkinliği içinde barındırır (www.fenerbalat.org).....	28
Şekil 3.1 : Mahalle bağlılığı modeli (Woldoff, 2002).....	44
Şekil 4.1 : İstanbul Boğazı ve çevresi uzaydan görünüşü (www.turkiye.turksnl.net).....	47
Şekil 4.2 : Boğaz'dan görüntüler (www.istanbul.gov.tr; Yalt, 2004).....	48
Şekil 4.3 : Boğaz'ın değişen dokusu (www.istanbul.gov.tr).....	50
Şekil 4.4 : Kuruçeşme'nin İstanbul Boğazı içindeki yeri (www.34tr.com).....	51
Şekil 4.5 : Kuruçeşme Mahallesi Sınırları (www.google.com).....	52
Şekil 4.6 : Geçmişte Galatasaray Adası (Sluis, 2000; Arık ailesi arşivi).....	54
Şekil 4.7 : Günümüzde Galatasaray Adası.....	54
Şekil 4.8 : 19. y.y.'da Kuruçeşme (Eldem, 1979).....	55
Şekil 4.9 : 19. y.y.'da sahildeki yalılar (Eldem, 1979).....	56
Şekil 4.10 : Kuruçeşme'den doğal manzaralar.....	56
Şekil 4.11 : Yüzyılın başında ve 1994 yılında Kuruçeşme yamacı (İstanbul Ansk.).....	57
Şekil 4.12 : Bugünkü fiziksel doku.....	57
Şekil 4.13 : Marina görevi de gören sahil şeridi ve Sarrafburnu'nda günümüze ulaşan yalılar.....	58
Şekil 4.14 : Kuruçeşme Caddesi'ndeki ticari mekanlar.....	58
Şekil 4.15 : Mahalle bünyesindeki yeni fonksiyonlar.....	59
Şekil 4.16 : Tezkireci Osman Efendi Camii ve Ayios Dimitrios Ermeni Kilisesi.....	60
Şekil 4.17 : Kuruçeşme dinamik olduğu kadar da sürekli bir mekandır.....	61
Şekil 4.18 : Mahalleden sokak görüntüleri.....	62

Şekil 4.19	: Çevreyi daha bakımlı ve kaliteli yapan düzenlemeler.....	63
Şekil 4.20	: Lüks villa ve sitelerin sokak ile ilişkisi.....	64
Şekil 4.21	: Mevcut doku ve alt gelir gruplarına ait sokaklarda mekansal ilişkiler.....	64
Şekil 5.1	: Alan çalışması sınırları.....	68
Şekil 5.2	: Kuruçeşme Mahallesi vaziyet planı.....	70
Şekil 5.3	: Görüşme yapılan kişilerin alan içinde bulundukları yerler.....	71
Şekil 5.4	: Geçmişte mahalle sakinleri arasındaki ilişkiler (Arık ailesi arşivi).74	
Şekil 5.5	: Plansız yapılaşmış konutlar.....	75
Şekil 5.6	: Doğal yapıdan görüntüler ve manzara noktaları.....	77
Şekil 5.7	: Algılanan olumlu fiziksel çevre özellikleri.....	78
Şekil 5.8	: Kuruçeşme Parkı ve çocuk bahçesi.....	79
Şekil 5.9	: Bakımsız ve terkedilmiş binalar.....	80
Şekil 5.10	: Trafik ve araç yoğunluğu.....	81
Şekil 5.11	: Mahalledeki yeni fonksiyonlar.....	81
Şekil 5.12	: Mahalle sakinleri arasında kurulan ilişkilerin gerçekleştiği noktalar.....	84
Şekil 5.12	: Mahalle sakinlerinin en çok iletişim kurdukları yerler.....	84

BOĞAZ YERLEŞMELERİNDE DEĞİŞEN İNSAN - ÇEVRE ETKİLEŞİMİ VE MAHALLE BAĞLILIĞI: KURUÇEŞME ÖRNEĞİ

ÖZET

İnsan ve yaşadığı çevre arasında sürekli bir etkileşim vardır. Çevrenin fiziksel, sosyal ve kültürel özelliklerine göre farklı yerlerde farklı şekillerde ilişkiler meydana gelir. Çevre insanı etkilerken, kendisi de insanın istekleri doğrultusunda yeniden şekillenir. Hem fiziksel çevre, hem de sosyal katılım mahalle yaşamının oluşumuna ve yaşam çevreleri ile bağ kurulmasına olanak verir. Komşular ile toplumsal, kültürel bağlar paylaşılan yer, yani mahalle, kişinin 'kendi' kimliğinin uzantısı haline gelir. Bireyin mahalle bağlılığı insan ve çevre kaynaklı faktörlere bağlı olarak değişir.

İstanbul, birçok imparatorluğun başkenti olarak, dünya tarihi içinde özgün bir yere sahiptir. İstanbul kent imgesi, dünya belleğinde deniz ile özdeşleşmiştir. Önce tabiat insanı çağırır. Sonra o çağrıya cevap veren insan tabiatı değiştirir, ona yeni bir değer katar, bazı hallerde bu karşılıklı teşvik o yere veya bölgeye insanlık tarihi içinde özel bir mevki kazandırır. Boğaziçi mekanı da; su ve toprak, insan ve tabiat arasındaki uyuşma açısından eşi benzeri olmayan bir yerleşmedir.

Boğaziçi, genel çizgisiyle bir sayfiye yeri olarak gelişmiş, şehirle olan ulaşım ilişkisinin ve şüphesiz topoğrafyanın da etkisiyle, yoğun bir şehirleşme sürecine tabi olamamıştır. Osmanlı döneminde, fetih öncesi köyler çevresinde gelişen kümeleşmeler dışında, sahil boyunca su çizgisini takip eden, sınırlı, lineer bir yerleşme karakterine sahiptir.

Kuruçeşme mahallesi, İstanbul'a, Boğaziçi'ne ve kendine has özellikleri yansıtır. Mekanın zenginliğini keşfeden bireyler kolektif ait oluşu ve geçmişten bugüne kadar korunmuş ortak değerlerin varlığını kabul edip kamusal ait oluşu hissederler. Kuruçeşme, şehir merkezine yakınlığı, efsanevi güzellikteki doğal ve fiziksel özellikleri ve 'mahalle' karakteri ile bir cazibe ve çekim merkezidir.

Bugün Kuruçeşme; farklı kültür din, dil, köken, yaş, ekonomik statü, eğitim ve kültürel geçmişe sahip insanlardan oluşan heterojen bir yerleşmedir. Kesin sınırlarla birbirinden ayrılmamış geleneksel konutlar, apartmanlar, lüks siteler ve restore edilmiş konutlar ile gecekondulardan oluşan karmaşık bir fiziksel dokuya sahiptir. Kuruçeşme'nin en önemli karakteristik özelliği fiziksel, sosyal ve kültürel çevreden açıkça okunan, farklı katmanları içinde barındırmasıdır.

Bu çalışma; insan-çevre etkileşimi ve bu etkileşim boyutlarından mahalle bağlılığı kavramı üzerine yoğunlaşarak, fiziksel ve sosyal çevre özelliklerini ve bu özelliklerin mahalle bağlılığı ile arasındaki ilişkileri incelemeyi, farklı kullanıcı gruplarının mahalle bağlılıklarını, bu bağlılıklar arasındaki farklılıkları, zaman içindeki değişimlerini ve etkilendikleri faktörleri ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çalışma kapsamında; çevre, insan gereksinimleri, insan ve çevre etkileşimi incelenmiş, mahalle ve mahalle yaşamı kavramları üzerinde durulmuştur Yer bağlılığı ve mahalle bağlılığı kavramları derinlemesine analiz edilmiştir. Boğaziçi ile

ilişkilendirilerek Kuruçeşme mahallesi geçmişle karşılaştırmalar yapılarak farklı yönlerden ele alınmıştır. Bu teorik ereve doğrultusunda, Kuruçeşme’de mahalle bağlılığını ortaya koymaya yönelik bir alan alışması yapılmıştır.

CHANGING MAN – ENVIRONMENT INTERACTIONS AND COMMUNITY ATTACHMENT IN THE BOSPHORUS SETTLEMENTS: KURUCESME CASE

SUMMARY

There is a continuous interaction between people and the places where they are living. Related with the physical, social and cultural features of place, there exist different types of relationships within diverse places. While affected by man, the environment is also reshaped with the person's demands. Both the built environment and the social involvement enable the community life and a bonding to be formed with the residential environments. People develop attachments to their neighborhoods, where they share familiar, communal or cultural bonds with their neighbors generating it to become the extension of the identity of 'self'. The community attachment of the individual is influenced by human and environment originated factors.

Istanbul, as the capital of many empires, is an unrivaled city that has long been identified with its unique waterway. First the nature calls people. Then, replying, people add new values to the nature by modifying it. There are cases in which this mutual encouragement contribute to that place resulting it to be significant in human history. The Bosphorus, such a place, is unique according to the harmony within water and earth, man and nature.

The Bosphorus, at the beginning was used as a settlement only used in summers. Later on also, it could have no chance to become a densely used settlement, mostly because of the difficulties of transportation and its specific, hard topography. At the times of Ottomans, along whole coast, it was a bounded, linear settlement

Kurucesme, a village on the Bosphorus, reflects the particular characteristics of both the Bosphorus and the city of Istanbul, and itself as well. The individuals enjoy the collective belonging by realizing the fertility of the place and the communal attachment by accepting the existence of shared values prolonging from the past. Its proximity to the city center, legendary, marvelous natural and physical features and the 'community' character makes it to become an attraction and gravity point.

Today, Kuruçeşme is a heterogeneous settlement, comprised of various cultures, religions, languages, origins, ages, economical status, education levels and cultural backgrounds. It has a complex physical texture comprised of the existing patterns of traditional houses, apartment blocks, luxurious apartment groups and squatter settlements with no clear distinctions. Accommodating different cultural and social layers is the most outstanding, discriminating feature of Kurucesme which can explicitly be read from physical, social and cultural environments.

This study aims to investigate the concept of community attachment by concentrating on the man-environment interaction, to explore the physical and social environment characteristics and their relationships with the community attachment concept, to find out the levels of attachments among the different groups of

residents, their differences and transformations in the course of time and the affecting factors.

The study first deals with the concepts and processes of people and their relations with the environment, focusing and investigating the neighborhood, community life and the physical environment. Later, profoundly, the study reviews the research about the place and community attachment, concentrating on formation and maintenance processes, affecting factors, and inseparable, mutually defining qualities, types, dimensions and actors. Then linking with the Bosphorus, Kuruçeşme is explored in different aspects by comparing the case of today with the past. Consequently, in the scope of this theoretical frame, in order to depict the community attachment within the settlement a case study is conducted.

1. GİRİŞ

Çevre ile insan kaçınılmaz olarak karşılıklı, sürekli bir etkileşim içindedir. Çevrenin tüm koşulları insanın davranış ve tutumlarını etkilerken, insan da içinde yaşadığı kültüre ait değişen sosyal, kültürel, ekonomik normlar ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda çevresini biçimlendirir. İnsan çevrenin, ihtiyaçlarına daha fazla hizmet etmesi ve daha iyi bir yaşam sürdürmek için etrafındaki fiziksel mekanda değişimler yapar. Sosyal ve kültürel çevre de bu durumdan etkilenir.

İnsanın temel, bilişsel ve estetik ihtiyaçlarının karşılanması, kendisini iyi hissetmesi için çok önemlidir. Bu ihtiyaçların karşılanıp karşılanmamasına bağlı olarak birey ya çevresiyle yoğun ilişkiler kurar ya da çevresinden uzaklaşır. Bireyin hayat içinde bulunduğu konumu, rolü, hayata bakış açısı, kişiliği, içinde bulunduğu kültür memnuniyet düzeyinin belirlenmesinde etkilidir. Ait olma, bağlanma ve ilişki kurma öne çıkan üst düzey gereksinimlerdir.

Farklı insanlarla, farklı yerlerde birbirinden farklı düzeylerde ilişkiler kurulur. Bu ilişkiler, kişinin diğer insanlar tarafından tanınmasına ve sevgi görmesine olanak verir. Kişi, kendini güvende hisseder. Bir sosyal sisteme dahil olmak, insanın hem yaşamını sürdürmesi hem de mutlu ve huzurlu olması için gereklidir (Lang, 1994).

Bireyin ya da bir grubun yer ile ilişki kurabilmesi için çevrenin bazı temel özelliklere sahip olması gereklidir. Konfor, emniyet, ulaşılabilirlik, konum, okunaklılık, görsel kalite ve işaretler, referans noktaları, sınırlar ile sembollerin varlığı yabancılaşma duygusunu azaltırken, kişinin yere bağlanma potansiyelini artırır.

Mahalle, farklı toplumsal sistemlerde ve zaman dilimlerinde değişik yapısal özellikler ile karşımıza çıkar. Mahalle yapıtaşı, insan ve insanın oluşturduğu topluluktur. Bu topluluk dinsel, etnik ya da ekonomik yönden homojen ya da heterojen bir yapıya sahip olabilir (Ortaylı, 1997).

Hem fiziksel çevre, hem de sosyal katılım mahalle yaşamının oluşumuna ve yaşam çevreleri ile bağ kurulmasına olanak verir. Komşular ile toplumsal, kültürel bağlar paylaşılan yer, yani mahalle, kişinin 'kendi' kimliğinin uzantısı haline gelir. Bireyin mahalle bağlılığı insan ve çevre kaynaklı faktörlere bağlı olarak değişir.

İstanbul, birçok imparatorluğun başkenti olarak, benzersiz kıyı özellikleri ile tanımlanan eşsiz bir kenttir. Boğaz yerleşmelerinden biri olan Kuruçeşme mahallesi, hem İstanbul'a, hem Boğaziçi'ne hem de kendine ait özellikleri yansıtır. En önemli karakteristik özelliği farklı katmanları içinde barındırmasıdır. Bu katmanlaşma, hem fiziksel, hem sosyal, hem de kültürel çevrede kolaylıkla okunur. Bugün Kuruçeşme; farklı kültür din, dil, köken, yaş, ekonomik statü, eğitim ve kültürel geçmişe sahip insanlardan oluşan heterojen bir yerleşmedir. Kesin sınırlarla birbirinden ayrılmamış geleneksel konutlar, lüks siteler ve restore edilmiş konutlar ile plansız yapılaşmış konutlarda yaşayan gruplardan oluşan karmaşık bir yapıya sahiptir.

1.1 Tezin Amacı

Tez çalışması; insan-çevre etkileşimi ve bu etkileşim boyutlarından mahalle bağlılığı kavramı üzerine yoğunlaşarak, fiziksel ve sosyal çevre özelliklerini ve bu özelliklerin mahalle bağlılığı ile arasındaki ilişkileri incelemeyi, farklı kullanıcı gruplarının mahalle bağlılıklarını, bu bağlılıklar arasındaki farklılıkları, zaman içindeki değişimlerini ve etkilendikleri faktörleri ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1.2 Tezin Kapsamı ve Yöntemi

Tezin amacı doğrultusunda, insan-çevre etkileşimi, yer bağlılığı ve mahalle bağlılığı kavramlarını derinlemesine inceleyen bir literatür araştırması ile bu araştırmayı desteklemeye ve karşılıklı olarak analiz etmeye yönelik bir alan çalışması yapılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde; öncelikle çevre kavramı tanımı, özellikleri, bileşenleri ve sistemleri incelenmiş; insan ve gereksinimleri çeşitli modeller ile ortaya konmuş; daha sonra davranışı değerlendirmede kullanılan temel kuramlar incelenmiş, insan-çevre etkileşimi insan-insan ve insan-yer arasında kurulan ilişki boyutlarında, oluşum nedenleri, süreçleri, çeşitleri ile analiz edilmiştir. Yer kavramı mahalle ölçeğine indirgenerek, mahalle kavramı, tanımı, özellikleri ve çeşitleri incelenmiş, mahalle yaşamı ve komşuluk kavramlarının nasıl bir değişim geçirdiği, özellikleri ile günümüzde aldıkları biçimler üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde; yer bağlılığı kavramı ile ilgili geniş bir literatür çalışması yapılmış, mahalle bağlılığı kavramı tanımı, özellikleri, çeşitleri, meydana geldiği süreç ve boyutlar ortaya konmuştur. Bu konuda yapılan araştırmalar incelenmiş, bunlardan elde edilen veriler doğrultusunda mahalle bağlılığını etkileyen faktörler analiz edilmiştir.

Sonraki bölümde ise; Boğaziçi'nin İstanbul içindeki önemi, Boğaz yerleşmelerinin gelişimi, günümüze kadar geçirdikleri süreçler ve değişimler ortaya konmuştur. Daha sonra Kuruçeşme mahallesinin, Boğaziçi açısından önemi, günümüz ile kıyaslanarak tarihsel gelişim ve değişim süreci, yapılan gözlemler doğrultusunda doğal, fiziksel ve sosyal yapı özellikleri incelenmiştir. Ayrıca, mahalle içinde sosyal yapının fiziksel mekana nasıl yansıdığı da bu bölüm içinde ele alınmıştır.

Boğaz yerleşmelerinin İstanbul kent kimliği açısından önemi ve mahalle yaşamının halen yoğun olarak devam etmesi nedeniyle, Kuruçeşme mahallesinde bir alan çalışması yapılmıştır. Yapılan teorik çalışma çerçevesinde Kuruçeşme mahallesindeki insan-çevre etkileşimini ve mahalle bağlılığını ortaya koymayı ve analiz etmeyi amaçlayan bu çalışmanın çok yönlü olması nedeniyle; arşiv taraması, röportajlar ile yerinde gözlem ve tespitlerden oluşan bir metodoloji kullanılmıştır. Görüşülen kişilerin Kuruçeşme'ye ilişkin görüşleri ve tanımları, burada yaşama nedenleri, mahallenin algılanan doğal, fiziksel ve sosyal çevre özellikleri ortaya konmuştur. Daha sonra, Kuruçeşme mahallesindeki farklı kullanıcı gruplarının mahalle bağlılıkları yaşama süresi, ev sahipliği, sosyal bağların varlığı ve gelecek ile ilgili planlar başlıkları altında analiz edilmiştir.

Son bölümde ise, alan çalışmasından elde edilen bulgular yapılan literatür çalışması ile karşılaştırmalı olarak incelenmiş, gelecekteki çevresel tasarım kararları ve süreçleri açısından konunun önemi vurgulanmıştır.

2. İNSAN – ÇEVRE ETKİLEŞİMİ VE MAHALLE YAŞAMININ OLUŞUMU

Günümüzde, insan ve çevre arasındaki ilişkinin önem kazandığı görülmektedir. Çevre ile insan karşılıklı, sürekli bir etkileşim içindedir. Çevrenin tüm koşulları insanın davranış ve tutumlarını etkilerken, insan da içinde yaşadığı kültüre ait değişen sosyal ve ekonomik normlar ile teknolojik gelişmeler doğrultusunda çevresini biçimlendirir. Bu etkileşim en yoğun olarak insanın zamanını en çok geçirdiği yerlerde gerçekleşir. İnsanın zamanının çoğunu evi ve çevresinde veya işyerinde geçirmesinden dolayı, bu çalışmada insan çevre etkileşiminin özellikle mahalle boyutu üzerine yoğunlaşmıştır.

İnsan ve yaşadığı yer arasında kurulan ilişkileri daha iyi anlamak amacıyla bu bölümde; öncelikle çevre kavramının tanımı, özellikleri, çeşitleri ve bu konuda yapılan çalışmalar incelenmiştir. Daha sonra çevrenin şekillenmesinde büyük etkisi olan insan ihtiyaçları ele alınmıştır. Çevre içinde var olan insanın ihtiyaçlarının, değerlerinin, beklentilerinin saptanması ve var olan fiziksel ortam ile kurduğu etkileşimin bilinmesi, sonuçta bir eylem olarak ortaya çıkan mekansal davranış biçimlerinin ve nedenlerinin tahmin edilmesine yardımcı olacaktır. Bu nedenle bu bölüm içinde, insan ve gereksinimleri çeşitli modeller çerçevesinde irdelenmiştir. Bu iki kavramın incelenmesi çevrenin koşulları ve insanın ihtiyaçları doğrultusunda insan–çevre etkileşim sürecinin ortaya konmasına olanak verecektir. İnsan ve çevre arasındaki bu etkileşim süreci, insan ile insan ve insan ile yer arasındaki ilişkiler alt başlıklarında analiz edilmiştir. Tez kapsamında insanın mahalle içinde yaşadığı mahalle bağlılığı deneyimi araştırma konusu olarak seçildiğinden, yer kavramına mahalle ölçeğinde yoğunlaşmış; mahalle, mahalle yaşamı ve komşuluk kavramları incelenmiştir.

2.1 Çevre

Çevre, birçok disiplin tarafından araştırma konusu olan, karmaşık ve geniş bir kavramdır. Farklı disiplinlerde anlamı, tanım ve sınıflaması değişir. Örneğin, coğrafyada yer formlarını ve iklimi, psikolojide insanlar ve onların kimliklerini, sosyolojide sosyal organizasyonlar ve süreçleri, mimarlıkta ise yapılar ve bu yapıların içinde bulundukları peyzajı tanımlamaktadır. Çeşitli bilim dallarının çevreye

bakış açısı farklı gibi görünse de aslında tüm bu tanımlamalar birbirleriyle karşılıklı etkileşim içindedir.

Gündelik yaşantımızda çevre; doğal çevre, sosyal çevre, ekonomik çevre, arkadaş çevresi gibi birbirinden farklı şekillerde karşımıza çıkar. Türk Dil Kurumu Yayınları Sözlüğü'nde çevre "muhit, etraf, dolay, havali" olarak tanımlanmıştır. Başka bir sözlükte ise, "bir organizmanın yaşam ve gelişimini etkileyen tüm dış koşullar ve faktörler toplamı" ve "insanı çevreleyen ya da etkileyen faktörler" olarak geçmektedir (Webster).

Çevre insandan soyutlanamaz. Bu nedenle geçerli bir çevre tanımı, tüm biyolojik, sosyolojik, psikolojik özellikleri ve eylemleri ile insanı ve tüm fiziksel, simgesel, kozmik özellikleri ile ortamı içermelidir (Erkman, 1982).

Gibson'a göre çevre 'bizi saran her şeydir' (Gibson (1966) in Lang, 1987). Çevre kelimesi sadece birisinin ya da bir şeyin etrafı değil, aynı zamanda insan hayatı ve davranışlarını etkileyen tüm şartlar olarak da tanımlanır (Gottlieb, 1965). Çevre davranışın geçtiği özel yerdir. Bu yer, davranışın gerçekleşmesini engeller veya yardımcı olur, gizli kalmış davranışların ortaya çıkmasında rol oynar (Yürekli, 1980).

2.1.1 Çevre Bileşenleri ve Çevre Sistemi

Çevre, alt bileşenlerinin katılımıyla oluşan bütün, aktif ve sürekli bir süreçtir (Ittelson, (1960) in Canter, 1977). Her bileşenin bütüne az ya da çok katkısı vardır. Bu katkı, bileşen özelliklerine olduğu kadar, bileşenlerin birbirleriyle ve bütünlükle olan ilişkilerine bağlıdır (Yürekli, 1977). Farklı çevrelerde bu ilişkiler o çevreye özgüdür. Yani, çevre karakteri bu ilişkiler örüntüsüne bağlı olarak belirlenir. Bu nedenle çevre bütünü oluşturarak bileşenler için kesin bir tanımlama yapılamaz. Bu bileşenler, ele alınan çevrenin ve var olduğu toplumun özelliklerine bağlı olarak değişir.

İnsan davranışı ve fiziksel ortam çevreyi oluşturan iki temel bileşendir (Özsoy, 1983). Başka bir deyişle çevre, insan davranışları ile bu davranışları çevreleyen fiziksel ortam arasındaki karşılıklı etkileşimden meydana gelir. İnsan davranışı, algılama, kavrama ve uygulama süreçlerinden oluşan, organizmanın ihtiyaçlarını tatmin etme girişi; fiziksel ortam ise yaşadığımız çevreyi meydana getiren, biçimlendiren tüm doğal ve yapay unsurlardır (Erkman, 1982).

Ittelson çevreyi yedi elemanlı bir ekolojik sistem olarak tanımlar. Bunlar; algılama, etkileme, değer sistemi, uyabilme, bütünleme, kolaylaştırma ve tüm bu bileşenler arasındaki ekolojik ilişkidir (Ittelson (1960) in Canter, 1977).

Çevre bireysel, coğrafi (iklim, insan yapısı özellikleri, fiziksel çevre), kişisel (aile, arkadaşlar, grup üyeleri), kişi ötesi (yaş, sınıf, etnik köken, yaşam tarzı gibi olgularla oluşan gruplar) ve sosyal çevre (sosyal normlar ve kurumlar) olarak da sınıflandırılabilir (Rapoport, 1977).

Yürekli (1977) çevre sistemini doğal ve kültürel olarak ikiye ayırır. Doğal çevre arazi formları ve örtüsü, kültürel çevre ise doğa üzerindeki insan etkileridir.

Literatürde bazı araştırmacılar fiziksel, sosyal, psikolojik ve davranışsal çevreyi birbirinden ayırmışlardır. Bu ayrım Gestalt psikolojisinde de yer alır. Lang (1994) çeşitli araştırmacıların coğrafi ve davranışsal çevreyi birbirinden ayırdıklarını belirtmektedir. Lang (1987)'a göre etrafımızdaki çevre birbirine bağlı farklı türde çevrelerden oluşmaktadır. Bunlar; coğrafi (terrestrial), canlı, sosyal ve kültürel çevrelerdir. Coğrafi çevre, dünyanın kendisidir. Dağlar, nehirler, bitkiler, denizler, göller, hava gibi dünyayı oluşturan tüm elamanları içerir. Canlı çevre, biz ve bizim dışımızdaki diğer insanları ve hayvanları içermektedir. Sosyal çevre, insanların birbirleriyle ve diğer türdeki canlılarla kurdukları ilişkileri kapsamaktadır. Kültürel çevre ise bir toplumun davranışsal normlarını ve bu normlara göre oluşturulmuş yapay oluşumları içermektedir.

Yapılaşmış çevre veya yapay çevre, hem coğrafi hem de kültürel çevrenin bir parçasıdır. Bu bağlamda, yapılaşmış çevreyi belirli bir coğrafi çevre içinde yer alan kültürel bir artifakt olarak tanımlayabiliriz (Lang, 1987). İnsan, çevrenin ihtiyaçlarına daha fazla hizmet etmesini sağlamak ve daha iyi bir yaşam sürdürmek için coğrafi çevresinde belirli uyarlamalar, değişimler yapar. *“İnsanlar kaldırımlar döşemiş, bitki örtüsünü değiştirmiş, yolları düzenlemiş, tehlikeleri yok etmiş, gece için ışık adaları oluşturmuştur. En önemlisi ise, çevresini sadece kendisi için anlam ifade eden şekiller, sesler ve görsel motiflerle donatmıştır.”* (Gibson (1966) in Lang, 1987). İnsanın yaşadığı çevrede yaptığı bu değişimler çok geniş kapsamlı değişimlerdir ve insanlar kalabalıklaştıkça da bu değişimlerin sayısında ve boyutunda artış görülmektedir. Bu değişimler doğrudan coğrafi çevre üzerinde olsa da, insanın hem sosyal hem de kültürel çevresi bu değişimlerden etkilenmektedir.

Yapılaşmış çevre üç alt sistemden meydana gelir. Bunlar; ihtiyaçlar sistemi, çevre sistemi ve yapı sistemidir. İhtiyaçlar sistemi, sağlanması gereken çevre şartları ve

gerekliliklerden; çevre sistemi belirlenen ihtiyaçların karşılanacağı çevreden; yapı sistemi ise çevre sistemini oluşturan yapılardan oluşur (Gül, 1993 içinde [Yürekli, 1988])

Yukarıda belirtilen sınıflandırma sistemlerinin temel noktası, kişiyi çevreleyen güncel, gerçek dünya ile algılanan fenomenal dünya arasında farklılıklar bulunmasıdır (Lang, 1987). Ayrıca, bu sistemler ve sınıflamalar doğrultusunda yapay çevre; tek eleman, tek yapı, yapı grubu, komşuluk grubu, kent, bölge ve ülke ölçeklerinde incelenir (Bayazıt, 1982).

2.1.2 Çevrenin Özellikleri

Çevre kavramı kapsamının çok geniş olması, birçok özelliği içinde barındırmasına neden olur. Bu özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Çevrenin en önemli özelliği içinde barındırdığı ve onun tarafından hayat bulduğu insan ile sürekli ve karşılıklı bir etkileşim dinamiği içinde olmasıdır. Çevre bu etkileşim ile var olurken, insan da bu etkileşim sayesinde yaşadığı ortamın bir parçası olur. İnsanın çevresi üzerinde yaptığı etkiler ve değişimler, insanın içinde bulunduğu teknolojik, ekonomik, politik, kültürel süreçlere ve ortamlara göre belirlenir. Bu nedenle çevre dinamik ve değişken bir sistemdir.
- Çevre sarar, çevreler (Erkman, 1982).
- Fiziksel, sosyal ve kültürel olarak çok katmanlıdır.
- İnsan davranışlarını uyaran, yönelten, amaca hizmet eden, destekleyen, sınırlayan, tatmin eden yönleri vardır (Özsoy, 1983).
- Her çevre kendine özgüdür. O çevreyi oluşturan öğelerin birbirleriyle ve bütünüle olan ilişkiler ağına göre biçimlenir.
- Çevre ne bir mekanda, ne de bir zamanda sabit değildir (Ittelson (1960) in Canter, 1977).
- Çevre sistem olarak açık bir sistemdir. Sınırları, diğer fiziksel ve sosyal sistemlerle etkileşimine göre belirlenir (Gül, 1993 içinde [Morval, 1985]).

2.2 İnsan ve Gereksinimleri

İnsan olağanüstü karmaşık bir yapıya sahiptir. İnsanın bu yapısının bütünüyle anlaşılması olanaksızdır. 20. yy.da yapılan çalışmalar sonucunda oluşturulan modellerle, kendimiz ve bizim dışımızdaki insanları, yaşamı sağlayan biyolojik, sosyal ve psikolojik nedenleri daha iyi anlar hale geldik. Bu modellerden en basit olanı, insanı biyolojik bir varlık olarak gören organizmik modeldir. Rol modeli insanı toplum içindeki görevlerine göre tanımlarken, ilişkisel model ise insanı hem nesne hem de özne olarak tanımlar. İlişkisel modeldeki insan, toplum içinde bir role sahip olan ve diğer insanlar ile ilişki içinde olması gereken bir varlıktır (Lang, 1994). Aydın (1986)'ya göre:

“İnsan, gerek bulunduğu çevreyi oluşturan bir eleman olarak ona tepkide bulunmakta ve gerekse çevresi tarafından yönlendirilmektedir. Bu nedenle bir taraftan kendi gereksinme, değer ve isteklerine göre çevresini değiştirmekte; diğer taraftan da değiştirilmiş çevreden kaynaklanan kişilik ve ruhsal yapısını etkileyen yeni gereksinmelere sahip olmaktadır.”

İnsanın, yaşama verdiği tepkiler, olaylar karşısında gösterdiği tavır ve tutumlar, insanın hayattan beklentilerinin karşılanıp karşılanmamasıyla doğrudan ilişkilidir. Eğer gereksinimleri yeterince karşılanıyorsa memnun olur ve olumlu tepkiler verir. Bu nedenle, insanın ihtiyaçlarının neler olduğunun bilinmesi faydalı olacaktır.

İhtiyaçlar, insan zihnindeki algıyı, bilişimi ve davranışı var olan ve yetersiz olan durumlara yönlendiren güçtür. İhtiyaçlar davranışın; fizyolojik psikolojik ve sosyolojik temel değerlerinden oluşur (Lang, 1987).

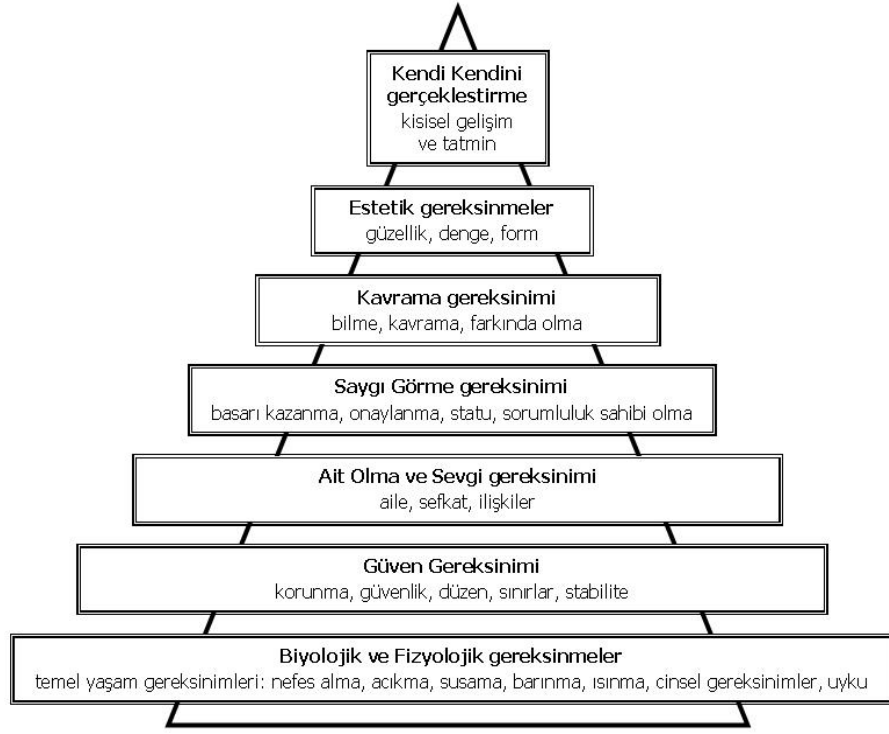
İnsanın ihtiyaçlarını konu alan birçok model oluşturulmuştur. Bu modellerden H. Murray (1938), Maslow (1943-1954), Erikson (1950), Fromm (1950), Whiting ve Child (1953), A. Leighton (1959) gibi araştırmacıların geliştirmiş oldukları modeller Lang (1987)'in çalışmalarında özetlenmektedir. Tüm bu modeller insanın ihtiyaçlarını, en temel olandan en üst düzeye kadar açıklamaktadırlar. Bunlardan Alexander Leighton ve Abraham Maslow'un modelleri çevresel tasarımcılar tarafından daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Leighton'un modelinde ihtiyaçlar net bir şekilde sıralanmamış, buna karşın Maslow'un modelinde ihtiyaçlar en acil olandan en az acil olana kadar hiyerarşik bir şekilde sıralanmıştır. Buna göre bir ihtiyaç karşılanmadan, diğer bir ihtiyacın karşılanması beklenmez. Maslow'un modelinde (Şekil 2.1), gereksinimler temel, bilişsel ve estetik ihtiyaçlar olarak sınıflandırılmıştır. Bu gereksinimler birbirlerine paralel olarak karşılanırlar.

İnsanın ilk temel ihtiyacı yaşamsaldır. Yaşamını sürdürebilmesi için oksijen, su ve yemeğe ihtiyacı vardır. İnsan ayrıca uyumak ister, sağlıklı ve huzurlu olmaya ihtiyacı vardır. Bu fizyolojik ihtiyaçlar karşılandıktan sonra insan için önemli olan güvenlik ve barınma ihtiyacının karşılanmasıdır. İnsan kendisine gelebilecek fiziksel zararlardan korunmak ve kendini güvende hissetmek ister. Aidiyet hissi, ilişki kurmak ve sevgi ise, bir üst ihtiyaç seviyesidir. İnsan bu ihtiyacını da bir gruba üye olarak, insanlarla ilişkiler kurarak karşılar. Daha sonra insan saygı ve itibar görmek ister. Son olarak ise, insanın kendini bulduğu, yapabildiği ve gelebileceği en üst seviyedir. Maslow'a göre çok az insan bu seviyeye ulaşabilir (Lang, 1987).

Şekil 2.1: Maslow'un özgün ihtiyaç modeli (www.businessballs.com)

İnsan, temel ihtiyaçlarını karşılarken bir taraftan da bilişsel ve estetik ihtiyaçlarını karşılar. İnsan bilgiye açtır. Kendi amaçlarına hizmet etmesi için; nerde yaşadığını, hayat döngüsündeki yerini, üstünde yaşadığı dünyanın nasıl bir işleyişe sahip olduğunu bilmek ister. Bu şekilde bilgi edinerek, dünya üzerindeki yaşamını sürdürmek ve gelebilecek zararlara karşı kendini korumak için mekanizmalar oluşturur. İnsan, bilişsel ihtiyaçlarına paralel olarak estetik gereksinimlerini de karşılar (Lang, 1994).

Şekil 2.2: Maslow'un modeli temel alınarak hazırlanmış model / 1970
(www.businessballs.com)

Şekil 2.3: Maslow'un modeli temel alınarak hazırlanmış model / 1990
(www.businessballs.com)

Daha sonraları Maslow'un modeli baz alınarak, bu model günümüz koşulları ve insanın ihtiyaçları doğrultusunda farklı kişiler tarafından şekillendirilmiştir (Şekil 2.2). Bir başka modelde ise, insan kendi gelişimini tamamladıktan sonra diğer insanların gelişimine yardım eder. Bu düzey; ululuk, üstünlük (transcendence) olarak tanımlanabilir (Şekil 2.3).

Bu ihtiyaçların, karşılanma düzeyi ve insanı ne kadar memnun ettiği kişiden kişiye değişir. Bireyin konumu, rolü, hayata bakış açısı, kişiliği, içinde bulunduğu kültür bu düzeyin belirlenmesinde etkilidir. Hayattan memnun olmak, mutlu olmak konusunda bazıları için fizyolojik gereksinimlerin karşılanması yeterliyken, bazıları için bu yeterli olmayabilir. Estetik ve bilişsel gereksinimlerin karşılanması da yaşamsal gereksinimlerin karşılanması kadar önem kazanabilir.

Cüceloğlu (1998) ise, insanın ihtiyaçlarını başarı, sosyal kabul, bağımsızlık, bağımlılık, açgözlülük, güçlü olma, uyma, belirginlik, yardım etme, düzenlilik, oyun ve saygı gösterme olarak sıralamaktadır. Ona göre bu gereksinimler kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Örneğin; Türk kültüründe sosyal kabul ihtiyacı, insanlarla uyum içinde olma önemliyken, Amerikan kültüründe kendi kendine yetme ve bağımsızlık ihtiyacı ön plana çıkar.

2.3 İnsan ve Çevre Etkileşimi

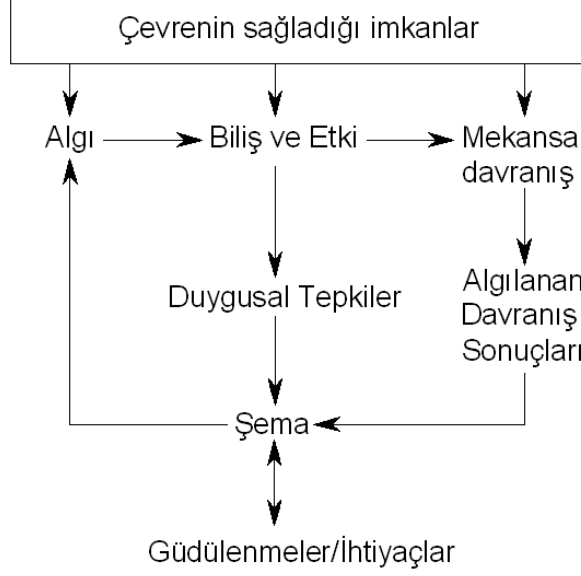
İnsanın yaşadığı çevreyle ilişkisi kuşkusuz ki insanlık tarihiyle başlar. İnsan çevreye karşı ilk tepkisel davranışını bir kovuğa sığınmakla göstermiş, zamanla çevrenin hem inşa edicisi hem de kullanıcısı konumuna gelmiştir (Erkman, 1982). İnsan var olduğu doğa bütünü, kendi birimine indirmiş, kendisi için özel bir mekan, 'yer' haline getirmiştir. İnsanın temel gayesi, fiziksel çevresi ile bütünleşme arzusudur. İnsanın, başka insanlar ve çevresi ile ilişkilerini kapsayan mekan yaşantısı, insanda sosyo-kültürel, tarihsel bilinç ve sahiplenme, çevreyi benimseme ve kendini güvende hissetme gibi olumlu etkiler yapar.

2.3.1 İnsan Davranışını Değerlendirmede Temel Kuramlar

Daha önceki bölümlerde çevre ve insan kavramları detaylı olarak incelenmiştir. Bunların yanı sıra, çevreden kaynaklanan insanın çevreye verdiği yanıtların, yani davranışın da anlaşılması da önemli bir gerekliliktir.

Davranış, organizmanın algılanan ve kavranarak organize edilen ihtiyaçları karşılamak için amaca yönelik girişimidir (Özsoy, 1983). Davranışın kaynağı

ihtiyaçtır. İhtiyacın eksikliğini gidermek için organizmada beliren güce dürtü, ihtiyacı gidermek için belli yönde etkinlik göstermeye güdü, güdülenme neticesi ortaya çıkan sonuca da davranış denir (Berelson ve Steiner, 1964).

Şekil 2.4: İnsan davranışının temel süreçleri (Gibson (1966) in Lang, 1987)

İnsan zihnindeki şemanın rehberliğinde, ihtiyaçları doğrultusunda güdülenerek çevreyi algılar ve bilgi elde eder. Bu, doğuştan var olan, bununla birlikte sonradan da öğrenilebilen bir şemadır. Algı ve bilişi birbirine bağlar, aynı zamanda duygusal tepki ve mekansal davranışı biçimlendirir. Geri dönüşte oluşan davranış da, şemayı yeniden biçimlendirir (Şekil 2.4) (Lang, 1987).

İnsan davranışını anlamak ve sonuçlarını değerlendirmek için kullanılan çeşitli kuramlar vardır. Bunlardan bazıları; psikoanaliz kuramı, nörobiyolojik kuram, gestalt kuramı, davranışçı kuram, fenomenolojik kuram, bilişsel kuramdır. Davranışın yapısını anlamak için, bu kuramların davranışa bakış açılarını incelemek yerinde olacaktır.

- **Nörobiyolojik Kuram:**

Bu kuram, her davranışın temelinde karmaşık sinirsel süreçlerin yer alması ve beyinde bu sinirsel süreçlerin belli bir düzende kaslara aktarılıp, gözlenebilen davranışlar halinde dışa yansması üzerine temellenir. Savunucularına göre, çevrede meydana gelen değişiklikler vücudun nörokimyasal yapısını etkiler ve davranış buna göre belirlenir (Cüceloğlu, 1998).

- **Psikoanaliz Kuramı:**

Freud'un içgüdü kuramı, kişilik gelişiminin ancak çevre ile etkileşim sonucunda gerçekleştiğini savunmaktadır. Bu kuramda çevre, aile bağlarının toplumsal bağlamıdır. Kişiler arasındaki toplumsal ilişkilerin mekansal ilişkilere yansması da bu yaklaşım içinde değerlendirilir. Bu kuram, konut kullanıcılarının çevrelerine ilişkin davranışlarını çocukluk deneyimleri ile açıklar (Çakın, 1988). Bunun nedeni, bilinç altına ittiği bazı eğilimlerinin bireyin gelecek yaşantısındaki davranışlarını etkilemesidir (Cüceloğlu, 1998).

- **Gestalt Kuramı:**

Biçim anlamına gelen gestalt kelimesi, algı psikolojisinde aralarında dinamik bağlar olan parçaların oluşturduğu anlamlı bir bütün olarak tanımlanır (Levi, 1974). Gestaltçılara göre bütüne anlam veren, onu oluşturan parçalar değil, bu parçaların ne şekilde bir araya geldikleridir. Gül (1993) Eşigök (1986)'e dayanarak, her izlenen davranışın içinde bulunduğu ortama göre örgütlendiğini ve davranışın parçalara bölünmeyip, bütün olarak incelenmesi gerektiğini belirtmektedir.

Gestalt araştırmacılarından Lewin tarafından ortaya atılan yaşam mekanı kavramı, kişilik ve çevre faktörlerinin oluşturduğu, olumlu veya olumsuz değerlere sahip nesnelerin zihinsel modellerinden oluşmaktadır. Bu modeller de kişinin çevresine ilişkin beğeni ve tercihlerini belirlemektedir. Davranışı anlayabilmek için kişiyi etkileyen tüm fiziksel, toplumsal ve kişisel faktörler dikkate alınmalıdır (Çakın, 1988).

- **Davranışçı Kuram:**

Bu yaklaşım, bireyin gözlemlenebilen ve dolayısıyla ölçülebilen davranışlarını incelemeyi psikolojinin tek bilimsel yöntemi olduğunu savunur. Herkesin gözleyebildiği olguları içerdiğinden dolayı nesneldir (Cüceloğlu, 1998).

Lawson (1997) insan zekasının sabit bir süreçten oluştuğunu, tepkilerimizin her birinin tepki sağlayan başka bir uyarıcıyı harekete geçirdiğini söylemektedir. Bu nedenle, davranışçı kuram uyarıcı ve tepki psikolojisi olarak da bilinir (Cüceloğlu, 1998). Fiziksel ve toplumsal çevre, insanda uyarıcı bir rol oynar, davranışsal tepkilerimizin çoğunu bu şekilde biçimlendiririz (Çakın, 1988).

- **Fenomenolojik Kuram:**

Kendini ve dış dünyayı kendine özgü bir biçimde algılayan kişinin öznel yaşantısına fenomen denir. Fenomenolojik yaklaşıma göre bireyin davranışını biçimlendiren asıl etken, çevre koşulları, organizmadaki biyolojik dürtüler, istekler ve gereksinimlerden çok bireyin kendini ve çevresini o andaki anlamlandırış biçimi, yani o andaki fenomenidir. Bu yaklaşımda, tek veri bireyin özel yaşantısıdır (Cüceloğlu, 1998). İnsanın fenomeni anlaşılırsa, mekansal davranışı da kolaylıkla anlaşılabilir.

- **Bilişsel Kuram:**

Bu yaklaşımda insan, pasif bir yaratık değil, algılayan, uyarıları işleyen, anlamlandıran aktif bir sistemdir. İnsanı diğer canlılardan ayırt eden en önemli özelliği de bu yetisidir (Cüceloğlu, 1998). Bilişsel süreçler, algılama, yorumlama, depolama, düşünme ve davranışı yönlendirme süreçlerinden oluşur. Burada çevre davranışsal yaklaşımdaki gibi sadece nesnel bir uyarıcı değildir. Aksine, bireyin algılama şekli, tutumları, inançları ile belirlenen daha karmaşık bir yapıdadır.

2.3.2 İnsan – İnsan Arasında Kurulan İlişkiler

İhtiyaçlarının karşılanması, insanın kendisini iyi hissetmesi için çok önemlidir. Bu ihtiyaçlar yeterli derecede karşılanmadığında, birey çevresinden uzaklaşır, kendi kabuğuna çekilir, çevresiyle olan ilişkilerini askıya alır ve kontrol kabiliyetini kaybeder. Her ne kadar diğer ihtiyaçlar da insan için büyük önem taşıyorsa, bu bölüm daha çok insanın diğer insanlar ile ilişki kurma gereksinimi üzerinde durmaktadır.

Farklı insanlarla, farklı yerlerde birbirinden farklı düzeylerde ilişkiler kurulur. Kent merkezlerindeki veya yerleşim alanlarındaki kamusal alanlarda, sokaklarda insanlar diğer insanları görme, izleme, dinleme olanağına sahiptirler. Gehl (2001) insanların birbirleri ile kurdukları ilişkileri yoğunluk düzeylerine göre sıralamıştır (Şekil 2.5).

çok yoğun az yoğun		yakın arkadaşlar arkadaşlar tanıdıklar rastlantısal ilişkiler / temas pasif kontaklar (görme ve duyma)
-----------------------	---	--

Şekil 2.5: İnsanlar arasında kurulan ilişki düzeyleri ile çeşitleri arasındaki ilişki (Gehl, 2001)

Kurulan ilişkiler, insanın diğer insanlar tarafından tanınmasına ve sevgi görmesine olanak verir. Kendine destek bulur ve kendini güvende hisseder. Kurduğu bu ilişkiler onun kimlik kazanmasına yardımcı olur. Bir sosyal sisteme dahil olmak, insanın hem yaşamını sürdürmesi hem de kendini psikolojik olarak rahat hissetmesi, yani mutlu ve huzurlu olması için gereklidir (Lang, 1994).

İnsan en acil ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra çevresindeki insanlarla ilişki kurmak, bir ya da daha çok gruba dahil olmak yani kendini bir yere ait hissetmek ister. Bu bireyin kişiliğini, kimliğini, kendine verdiği değer ve saygıyı etkilerken, bir yandan da dahil olduğu gruba da farklılıklarıyla değer ve özgünlük kazandırır. Bir gruba dahil olmak, insanlarla bağlantı içinde olmak bir anlamda da insanın kendini daha güvende hissetmesine ve haklarının daha fazla korunmasına olanak verir (Carr ve diğ., 1992).

İnsanların bir gruba dahil olma eğilimleri, grup oluşumunu hızlandırırken grubun oluşumuna olanak verecek yerler de önem kazanmaktadır. Benzer geçmişe ve ilgi alanlarına sahip olan insanlar ve aynı mekanı muntazam olarak kullanan insanlar arasında grup oluşumu daha kolaydır. Grup oluşumu ise bu insanların birbirleriyle etkileşim içinde olmalarıyla gerçekleşir (Hester (1985) in Gehl, 2001).

Gottschalk, sosyal grup örgütlenmesini ikiye ayırmıştır: resmi (formal) ve ortaklığa dayanan (communal) örgütlenmeler. Resmi örgütlenmelerin; belli amaçları vardır, anlaşma yapılarak meydana gelirler. Görevler hiyerarşik olarak tanımlanmıştır. Kesin olarak belirlenmiş kuralları vardır ve bu nedenle hem kendi içlerinden hem de dışardan oluşturulabilirler. Komünal örgütlenmeler, resmi örgütlenmelere nazaran daha serbest bir yapıya sahiptirler. Grup üyeleri farklı görevleri üstlenebilirler. Sadece kendi kendileri tarafından oluşturulabilirler. Her iki grup da, dayanışma ve ortaklık esasına dayanır. Bir mahalle belli bir sayıda resmi örgütlenmeye sahiptir fakat insanlar için bu mahalledeki yaşamın kalitesi komünal örgütlenmelere ve katılımın ne kadar desteklediğine bağlıdır (Gottschalk (1975) in Lang, 1994).

Daha önce de belirtildiği gibi, bir grubun oluşması için ortak bir payda bulunması gerekmektedir. Yani, grup üyelerinin ortak bir geçmişe sahip olmaları ya da benzer alanlara ilgi duymaları gereklidir. Eğer ortak bir paydaya sahip değillerse, bu durumda ortak mekanları paylaşmaları grup oluşum sürecine destek olur. Ayrıca; festivaller, kermesler, mahalle bünyesinde gerçekleşen performanslar, aktiviteler; grup üyelerinin aktif ya da pasif olarak planlama ve yönetim süreçlerine katılımları,

ortak kararlar almaları; hem grup üyeleri arasındaki bağların güçlenmesine, hem de grup arasında çıkan çatışmaların azalmasına yardımcı olur.

Bir toplumda sosyal etkileşimin ve grup oluşumunun desteklenmesi çok önemlidir. Örneğin, bir yere yeni taşınan insanlar genellikle henüz herhangi bir gruba üye değillerdir, ya da kimseyle arkadaşlık kurmamışlardır. Bu nedenle, yaşadıkları mahallede kendilerine benzeyen, aynı ilgi alanlarına sahip diğer insanları tanımamaktadırlar. Mahalle yaşamının sağlıklı bir şekilde kurulması için mahalle sakinleri arasında ilişkilerin geliştirilmesi gereklidir. Sosyal etkileşimin olmadığı bir mahalle sosyal bir bütünlük göstermez. Bu durumda, insanların birbirleriyle etkileşim kurmalarına olanak verecek yerler ve bu yerlerin özellikleri önem kazanmaktadır.

2.3.3 İnsan – Yer Arasında Kurulan İlişkiler

İnsan yaşadığı çevre ile sürekli ve karşılıklı bir etkileşim içindedir. İnsanın çevre ile ilişkilerinde birbirine bağlı üç süreç söz konusudur. Bunlar; algılama, kavrama ve mekansal davranıştır. Algılama bir tür deneme aşaması niteliğindedir, bilgi alma sürecidir, kişilik, sosyal grup, kültür ve çevresine göre değişir, geçicidir; kavrama, hissetme, düşünme, hatırlatma, öğrenme ve zihni gelişmeyi içeren bir süreçtir, kalıcıdır. Eylem ise bu iki aşamanın sonucunda ortaya çıkan bütünleşme sürecidir (Erkman, 1982) (Özsoy, 1983).

Bireyin ya da bir grubun yer ile ilişki kurabilmesi için bazı temel gereksinimler vardır. Eğer bir yer bu temel özelliklere sahip değilse, devamlı kullanılmaz, birey ile arasında herhangi bir bağ oluşmaz. İnsanlar bu yere anlam yüklemesler. Öncelikle, bir yer fiziksel olarak konforlu, rahat olmalıdır. Bu hem yerin daha sonraları tekrar tekrar kullanılmasına neden olur, hem de yapılan ziyaretler daha uzun süreli olur. Ziyaretler sosyal etkileşime olanak vermesi ve yer ile bağ kurulması açısından önemlidir (Gehl, 2001). Bundan başka, insanların bulundukları yerde kendilerini psikolojik olarak rahat hissetmeleri gerekir. Kullanıcıların hakları, istekleri dikkate alınarak yapılan tasarımlar yabancılaşma duygusunu azaltırken, kişinin yere bağlanma potansiyelini de artırır (Carr ve diğ., 1992) (Hummon, 1992). Ayrıca, güvenlik ve emniyet de bir yerin kullanılma sıklığını etkileyen faktörlerdir. Tasarımlar ve düzenlemeler ile kişi kendini daha fazla güvende hisseder. Bunlardan başka, yeni tasarımlar veya yeni uygulamalar insanların aşına oldukları imajları göz önüne almalı, onları yadsımak yerine onlar ile uyum içinde bir bütün oluşturmalıdır.

Ulaşılabilirlik, konum, okunaklılık ve yerin görsel kalitesi kullanım sıklığını etkileyen faktörlerdir. İşaretler, referans noktaları, sınırlar ve mevcut diğer semboller de yere anlam kazandırır. Örneğin, bir semtin ismi çok güçlü bir sembolik referanstır. Mahalle sakinleri ve yabancılar nerede olduğunu bilirler, hatta nasıl bir yer olduğu hakkında da az çok bilgi sahibidirler. İsimsiz mahalleler yer kimliğinden çoğunlukla yoksundurlar (Hough, 1990). Toplumun paylaştığı sosyal sembollerin, ifade edilmesinin en etkin yollarından biri de kamusal sanattır (Hayden, 1995).

İnsan yaşadığı çevre içinde çeşitli aktivitelerde bulunur. Açık alanda gerçekleşen bu aktiviteleri Gehl (2001) üç gruba ayırmıştır. Bunlar; zorunlu, isteğe bağlı ve sosyal aktivitelerdir.

Zorunlu aktiviteler; okula, işe gitmek, alışverişe gitmek, otobüs veya birini beklemek, işimizi yapmak gibi her gün yerine getirdiğimiz az ya da çok bir zorunluluk gerektiren aktiviteleri kapsar. Bu gruptaki etkinlikler öteki gruplara nazaran daha çok yürümeyi gerektirirler. İçinde geçtikleri, fiziksel yapıdan çok fazla etkilenmezler. Bütün yıl boyunca, bütün koşullar altında, dış çevreden bağımsız olarak gerçekleşirler. Örneğin; postacı hava durumu nasıl olursa olsun bu etkinliği yerine getirmek zorundadır. Yine aynı şekilde, diğer insanlar da işlerine, çocuklar da okullarına gitmelidirler (Şekil 2.6).

Şekil 2.6: Zorunlu aktiviteler (resimler sıra ile www.freefoto.com; Akıncı, 2005)

İsteğe bağlı aktiviteler ise bireyin arzu ve dilekleri sonucunda gerçekleşirler. Bunun için, kişinin bu etkinlik için zaman ayırabilmesi hem de gerçekleşeceği yerin bu etkinliği olanaklı kılması gerekir. Hava almak için yürüyüşe çıkmak, bankta oturmak, etrafta dolaşmak, güneşlenmek gibi eylemler bu gruptadır. Bu aktiviteler, dış ortam koşulları optimal olduğunda gerçekleşirler. Fiziksel çevrenin kalitesi kullanımı ve sürekliliği belirleyen önemli bir faktördür (Şekil 2.7).

Şekil 2.7: İsteğe bağlı gelişen aktiviteler (www.pps.org)

Açık alanlar yetersiz özelliklere sahip olduğunda sadece çok zorunlu aktiviteler gerçekleşir. Niteliksiz kent mekanlarında ve sokaklarda insanlar bir an önce evlerine gitmek için acele içindedir. Nitelikli açık alanlarda ise, zorunlu eylemler yaklaşık aynı yoğunlukta devam ederler, bununla birlikte fiziksel koşulların olumlu olmasından dolayı kişi daha uzun süre dışarıda kalma eğilimindedir. Gerçekleşen isteğe bağlı aktivite sayısında da artış olur çünkü yer durmak, oturmak, yemek, oynamak, dinlenmek için davet edicidir. İyi bir çevrede, birbirinden tamamen farklı birçok etkinliğin yer alması olanaklıdır (Şekil 2.8).

	fiziksel çevrenin özellikleri	
zorunlu aktiviteler	●	●
isteğe bağlı aktiviteler	•	●
sosyal aktiviteler	●	●

Şekil 2.8: Fiziksel çevrenin kalitesi ile dış mekan aktiviteleri arasındaki ilişki (Gehl, 2001)

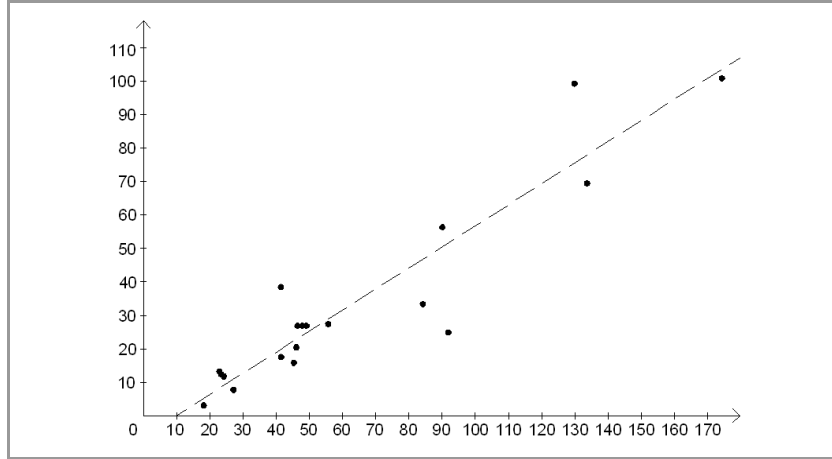
Sosyal aktiviteler ise kamusal açık alanlarda başka insanların var olması ile gerçekleşen aktivitelerdir. Çocukların oyun bahçelerinde oynamaları, insanların birbirleriyle sohbet etmeleri, aktif veya pasif temaslarda bulunmaları yani diğerlerini sadece görmeleri ve duymaları bunlar arasında yer alır. Birbirinden farklı sosyal

aktiviteler evler, açık alanlar, bahçeler, balkonlar, kamu binaları gibi birçok yerde meydana gelir (Şekil 2.9).

Şekil 2.9: Sosyal aktiviteler (www.pps.org)

Bu aktiviteler, insanların hareket edebilmeleri ve aynı yerlerde bulunmalarının sonucu olarak kendiliğinden gelişirler. Yani, eğer zorunlu ve isteğe bağlı aktivitelerin gerçekleşmesi için kamusal alanlarda koşullar yeterliyse herhangi bir sosyal aktivitenin meydana gelme olasılığı artar. İnsan dışarıda ne kadar fazla zaman geçirirse, o kadar fazla başkaları ile karşılaşır, tanışır ve konuşur (Şekil 2.10).

Şekil 2.10: Dış mekan aktiviteleri ile etkileşim sıklığı arasındaki ilişki (Gehl, 2001)

Sosyal aktivitelerin karakteri, meydana geldikleri ortama bağlı olarak değişir (Şekil 2.11). Örneğin, mahalle içinde yer alan sokaklarda, okul yakınlarında benzer ilgi alanlarına ve geçmişlere sahip insanlar olmasından dolayı gerçekleşen sosyal aktiviteler daha anlamlıdır. İnsanlar birbirlerini tanıdıklarından ve hatta en azından birbirlerini genellikle gördüklerinden dolayı selamlaşmalar, sohbetler, görüşmeler,

oyunlar oluşabilir. Kent sokaklarında ve kent merkezlerindeki aktiviteler ise genellikle daha yüzeyseldir. Çoğunluğu pasif ilişkilerden oluşur, tanımadığımız bir sürü insanı izler, onları dinleriz. Sınırlı olmasına rağmen hoş bir deneyim olabilir.

Şekil 2.11: Farklı ortamlarda gerçekleşen sosyal aktiviteler (www.pps.org)

Sınırların tanımlanması, sosyal imajların sergilenmesi, kullanıcının tasarım ve yönetim süreçlerine katılımı, içinde bulunduğu mekanı eleştirme ve bu eleştiriler doğrultusunda değiştirme gücünün varlığı, sahiplik duygusunun gelişimine olanak verir. Bir yer sahip olduğu farklı fonksiyonlar ile farklı anlamlar üstlenir. Her bireyin içinde bulunduğu çevreden beklentisi farklıdır. Kullanıcı gruplarının ilgi alanlarına ve aktivitelerine hizmet eden yerler de bu nedenle tekrar tekrar kullanılırlar. Örneğin, gençlerin çoğu spor yapmaktan hoşlanır ve genellikle boş zamanlarını spor yaparak geçirirler. Bu açıdan düşündüğümüzde, yürüyüş ve bisiklet yolları en çok bu yaş grubu tarafından kullanılacaktır. Yine aynı şekilde parklardaki banklar yaşlı insanlar, oyun alanları ise çocuklar tarafından yoğun olarak kullanılacaktır (Şekil 2.12).

Şekil 2.12: Farklı kullanıcı grupları belli yerleri daha yoğun kullanırlar (www.pps.org)

Daha kapsamlı bir şekilde anlatırsak bir yer, bulunduğu kültüre ait sosyal pratikler ile uyumlu olmalıdır (Carr ve diğ., 1992). Fiziksel, kültürel, psikolojik, fizyolojik özellikleri

içinde bulunduğu yerel koşullardan, özelliklerden esinlenmelidir. Yabancı olarak algılanırsa, ilişki kurulması zorlaşır. Bunun aksine, yer aldığı bağlama çok iyi yerleşirse daha yoğun, kapsamlı ve kalıcı anlamlar üstlenmesi kaçınılmaz olur. Yeni tasarımlar için ipuçları; tarih, mevcut doku ve sosyal yapıda gizlidir (Moreno, 2001).

Semt bakkalı, semt kahvesi gibi gündelik hayatın parçası olan yerler, mahalle yaşamının sürekliliği, mahalle sakinlerinin birbirleriyle daha iyi ilişkiler kurabilmeleri için önemlidir. Düzenli ziyaretlerimiz sonucunda çalışan kişilerle ya da diğer ziyaretçiler ile ilişkiler kurarız, sohbetler yaparız. Oldenburg (1989) bu yerleri kamusal ve özel alanlarımızdan ayırarak 'üçüncü alanlar' (third realm) olarak tanımlamıştır. Kullanımları ile ilgili herhangi bir zorunluluk veya sınırlandırma olmamasından dolayı, bu tür yerler nötr alanlardır. Düzenli kullanım, kurulan sosyal ilişkiler, kendini ifade edebilme olanağı, aşinalıktan kaynaklanan güven duygusunun gelişimi ve hiçbir zorunluluk olmaması gibi nedenlerle kurulan bağlılık düzeyleri çok yüksektir. Kamusal, özel ve gündelik alanların kullanım yoğunlukları dengeli olmalıdır.

İnsanların yer ile kurdukları ilişkilerin doğasını anlamak için fenomenoloji literatürü önemli bir başlangıç noktasıdır çünkü fenomenoloji bilimi, yer'in anlamları ve o yere ait deneyimler üzerine yoğunlaşmaktadır. İnsanın ontolojik yapısını derinlemesine anlamaya çalışmakta ve 'dünyada var olma' kavramını temel ilke olarak kabul etmektedir. Böylelikle, yer varoluşun ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir. Çeşitli araştırmacılar insanın varoluşunun doğası ve bu varoluşun içinde yer aldığı dünyayı daha iyi anlayabilmek amacıyla farklı felsefeler geliştirmişlerdir (Manzo, 2003).

Fenomenoloji, 'yaşamın dünyası' kavramı ile ilgili farklı görüşleri araştırmaktadır. Yani, birbirinden farklı birçok yerin önemli olabileceğini vurgulamaktadır. Örneğin, Tuan insanların yaşadıkları yerleri nasıl düzenledikleri ve bu yerlere nasıl anlamlar yüklediklerini incelemiştir. Ona göre içinde yaşamaya başladığımız mekan öncelikle diğerlerinden farklı olmayan bir boşluktur. Tanımaya başladıkça, anlamlar ve değerler yükledikçe 'yer' haline gelir (Tuan (1974) in Manzo, 2003). Seamon (1985), evde olma (at-homeness) kavramını birbirinden farklı birçok yeri içinde barındıran güçlü bir metafor olarak kullanmaktadır. Aynı şekilde Heidegger'in dünyada olma kavramı belli bir ortamın ve hatta belli bir yapılaşmış çevrenin sınırları dışına çıkar. Yani, barınma (dwelling) hayatımızdaki diğer aktivitelerden biri değildir. Aksine, dünyada varolmanın yollarından biridir. Heidegger bunu iki örnekle açıklar: "Kamyon şoförü yolda giderken evindedir ama barınağı yol değildir. Aynı şekilde, bir kadın dikiş dikerken kendini evinde hisseder ama onun da yaşadığı, barındığı yer orası

değildir.” Heidegger’in sorguladığı aslında şudur: “Sadece evde mi insan kendini evinde hisseder?” (Manzo, 2003).

İnsanın doğa içinde yaşadıkları deneyimlerini inceleyen araştırmalar da insan-yer arasında kurulan duygusal ilişkiye farklı bir bakış açısı geliştirmemize olanak vermektedir. Örneğin, Kaplan ve Kaplan tarafından gerçekleştirilen bir araştırma, doğanın insanın çevresiyle kurduğu ilişkileri güçlendirdiğini ortaya koymuştur. Bu konuda yapılan diğer araştırmalar ise doğanın insanın ‘kendi’sini nasıl etkilediği üzerinedir. Frederickson ve Anderson kır alanlarında gerçekleştirdikleri bir çalışmada, kişinin doğa ile kendisini kimliklendirdiği ve bu şekilde ‘kendi’ sınırlarının doğal çevrenin sınırlarını da kapsayacak şekilde genişlediğini ortaya koymuşlardır. (Kaplan ve Kaplan (1989), Frederickson ve Anderson (1999) in Manzo, 2003).

Yer ile kurulan ilişkiler ilk araştırmalarda genellikle pozitif olarak kabul edilmiştir. Fakat yapılan çalışmalar sonucunda, pozitif duyguların yanında negatif duyguların da varlığı da ispat edilmiştir (Guiliani ve Feldman (1993) in Manzo, 2003). Örneğin, kadın ve çocuklar şiddete genellikle evlerinde maruz kalmaktadırlar. Ev genellikle güvenin merkezi olarak kabul edilse de, bu durumlarda sığınak olmaktan çok şiddetin merkezi haline gelir (Ahretzen, 1992). Evin anlamı bu kişiler için karmaşıktır. Hem negatif hem de pozitif anlamlar taşır (Castelino (1998) in Manzo, 2003). Şiddet dışında, ölüm, boşanma gibi acı veren hatıralar sonucunda da kişiler yaşadıkları yerlere farklı duygular geliştirebilirler (Marcus (1995) in Manzo, 2003).

İnsanın yer ile kurduğu ilişkiyi tanımlayan kavramlardan biri Yi–Fu Tuan’ın “topophilia” kavramıdır. Topophilia, insan ile yer veya çevre arasında oluşan duygusal bağıdır. Bu bağlar; yoğunluk, detay ve ifade tarzı açısından değişiklik gösterir. Çevreye verilen yanıt; estetik, dokunsal veya duygusal olabilir. Tuan (1977), insanların yerlerle duygusal ve samimi ilişkiler kurmaları gerektiğini savunmaktadır (Cross, 2001).

Jennifer Cross, 1995-1999 yılları arasında California Nevada bölgesinde yaşayan mahalle sakinlerinin, yaşadıkları mahalleye bağlılıklarını inceleyen bir araştırma yapmıştır. Mahalle sakinlerinden, yaşadıkları mahalle ile ilişkilerini tanımlamaları istenmiş ve yapılan bu tanımlamalar doğrultusunda Cross, yer ile kurulan ilişki türlerini altı başlık altında sınıflandırmıştır (Tablo 2.1). Bunlar; biyografik, tinsel, ideolojik, öyküsel, seçime bağlı ve bağımlı ilişkilerdir. Genellikle kişi, belli bir yer ile birden fazla türde ilişki kurar ve bu ilişkiler zaman geçtikçe değişir.

Tablo 2.1: Yer ile kurulan ilişkiler (Cross, 2001)

<i>İlişki türü</i>	<i>Kurulan bağ türü</i>	<i>Gerçekleşen süreç</i>
Biyografik	Tarihsel ve aşinalık (en güçlü)	İnsanın doğduğu ya da büyüdüğü yer kişisel geçmişinin önemli bir parçası haline gelir, zaman içinde artar.
Tinsel	Duygusal, elle tutulamaz	Tanımlanması güç bir aitlik duygusu vardır. Sadece hissedilir, genellikle beklenmedik bir anda oluşur.
İdeolojik	Törel ve ahlaki	İnsan yere karşı sorumluluğunu törel ve ahlaki değer yargılarına göre yerine getirerek karşılar. Bu değer yargıları dinsel veya dünyaya ait değer yargıları olabilir.
Öyküsel	Efsanevi	Hikayeler ile bir yer hakkında bilgi sahibi olunur. Bu hikayeler arasında mitler, aile hikayeleri ve hatta uydurma hikayeler olabilir.
Seçime bağlı	Bilişsel (seçim ve isteğe bağlı)	Arzulanan özelliklere ve yaşamdaki tercihlere göre yer seçme, yaşanan yeri ideal yer kavramı ile karşılaştırma yapma olanaklıdır.
Bağımlı	Maddesel	Seçme şansının olmaması, başka bir insana ya da ekonomik fırsata bağımlıdır.

Biyografik ilişkiler; belli bir yer ile ilgili sahip olunan kişisel geçmişe dayanır. Tarihsel ve ailevi bağlar kurulur. Bir yer ile kendini kimliklendirme ve bir yerde uzun süre ikamet etme bu ilişki türünün oluşumunda en önemli etkenlerdir. Bu ilişki türünde, yer kişisel geçmişin en önemli parçasıdır ve bu nedenle ilişkinin gelişmesinde zaman önemli bir faktördür. Bireyin sahip olduğu anı ve deneyimler, zamanla insanın hem bireysel hem de mahalleye ilişkin kimliğinin bir parçası haline gelir.

“Evimin çok eskilere dayanan bir tarihi var. Kendimi bu yerin, bu tarihin bir parçası olarak hissediyorum. Burada yaşayanların çoğunu tanıyorum. Burada yaşamaktan gerçekten mutluyum.” (Susie)

Tinsel ilişkiler, elle tutulamayan, somut olmayan ilişkilerdir. Cross (2001)’un görüşme yaptığı kişiler yer ile kurdukları ilişkileri; anlatması zor, gizemli, kuvvetli bir aidiyet hissi olarak tanımlamışlardır. Bu ilişki duygusal, bilişsel veya maddesel bir bağdan çok sezgisel bir bağlıdır. Farkında olmadan gelişir.

“Bu yere bağlılığım, akılla ya da duygularla anlatılabilecek bir şey değil. Bilirsiniz, gözlerinizi kapatırsınız ve görürsünüz. Rüyalarınız burada geçer. Bu yer benim ait olduğum yer. Kendimi evde hissettiğim yer. Gittiğim öteki yerlerde de eğleniyorum ama bir parçam hep buraya bir an önce dönmeyi istiyor. Belki de kendimi en çok burada güvende hissediyorum. Bu yer ‘benim’. “(Natalie)

İdeolojik ilişkilerin, temellerinde açıkça tanımlanmış, bir yerde nasıl yaşanması gerektiğini belirleyen ideolojiler bulunur. Bunlar; dinsel, manevi veya ahlaki sisteme dayanan ideolojiler olabilirler. Bazıları için bunlar dinsel veya manevi öğretilerken, bazıları için ise dünyevi sorumluluklarla ortaya çıkan etiklerdir. İdeolojik ilişkilerden bahseden kişiler çoğunlukla belli bir grubun üyeleridir. Cross (2001)'un çalışma yaptığı bölgede bir yoga üstadına adanarak kurulmuş Ananda köyünün sakinleri burada yaşamalarının sebebini, kendilerine benzer insanlarla beraber yaşamak olarak belirtmişlerdir.

“Yaşadığım bu yer bağlı olduğum öğretileri destekliyor. Bana göre insanın yaşadığı yer ve çevresindeki insanlar kendisini yansıtmalı, öyle bir yerde yaşamalı. Burada hepimiz birbirimize yardım ediyoruz, yapılması gereken işleri paylaşıyoruz. Bu bizim maneviyatımızın da temeli.” (Scott)

Her insan hikayelerle büyür. Bu hikayelerde efsanelere, aile geçmişlerine, yerel bilgilere, yerel masallara ve hatta uydurma hikayelere rastlamak mümkündür. O yere ait bakış açısı oluşturmanıza yardımcı olan, komşularınızla ya da bir dağ, ağaç ile ilgili hikayeler duyarsınız. Bu hikayeler, farklı kültürel ortamlarda farklı görevler üstlenirler.

Seçime bağlı ilişkilerin en büyük özelliği, insanın arzu ettiği özelliklere sahip bir yerde yaşama yetisine ve olanağına sahip olmasıdır. Kişisel geçmiş ile ya çok az ilişkilidir ya da hiçbir ilgisi yoktur. İnsanların ideal mahalle kavramı da yaşamları boyunca yani farklı şekiller alır.

“Yirmili ve otuzlu yaşlarımda benim için New York idealdi, kırklarımda San Francisco, şimdi ise burası ideal... Burada gerçek bir mahalle bilinci var. Yolda giderken sürekli birileri size el sallıyor. İnsanlar geçip gitmek yerine sizinle karşılaştıklarında konuşmayı tercih ediyorlar. Kentlerde bunları bulmak olanaksız.” (Bob)

Kurulan ilişki duygusal bir ilişkiden çok bilişsel ve fizikseldir. Yaşanılacak yer seçiminde, komşuluk ilişkilerinden çok bölgenin doğal çevre özellikleri ve bulunan donatılar önemlidir. Bu kişiler, konfor göçebeleri olarak tanımlanabilirler. Yer kişinin kimliğinin veya tarihin bir parçası ya da kutsal bir yerden çok tüketilecek bir maldır. Bundan dolayı daha iyi özelliklere sahip başka bir yer bulunduğunda oraya taşınmakta tereddüt edilmez.

Cross (2001) tarafından tanımlanmış bu ilişki türlerinden sonuncusu bağımlı ilişkilerdir. Bu ilişkiler, seçim yapmanın olanaklı veya sınırlı olduğu durumlarda meydana gelir. Örneğin, anne ve babalarına bağımlı olan ve yaşadıkları yeri seçme hakkına sahip olmayan çocuklar, kendilerine bakmaya yeterli olmayan ve bu

nedenle kendilerine bakabilecek çocuklarının ya da akrabalarının yakınlarına taşınan yaşlı insanlar, bir iş veya bir romantik ilişki nedeniyle yer değiştirmiş insanlar bu ilişki türüne sahiptirler. Yapılan seçim bilinçlidir fakat bu seçim kişinin öncelikli tercihi değildir.

“Buraya eşimin isteği üzerine geldim. Burayı hem coğrafi özellikleri hem de işi nedeniyle seçti. Açıkçası ben San Francisco’da yaşamayı tercih ederdim.” (Helen)

Bir iş veya bir insana yakın olma gereksiniminden doğarlar. Bu ilişkiler duygusal ve mantıksal bağlardan yoksundur, somut bağlar kurulur. Kişi, yaşamakta olduğu ve daha önce yaşamış olduğu yerler arasındaki farklar konusunda bilinçlidir (Cross, 2001).

2.4 Mahalle ve Mahalle Yaşamı

Bu bölümde mahalle, komşuluk kavramları üzerinde durularak, tanımları ve özellikleri değerlendirilmekte, literatürde yapılmış farklı araştırmalar incelenmekte ve mahalle içinde yaşanan ilişkiler derinlemesine tartışılmaktadır.

2.4.1 Mahalle Kavramı, Tanımı ve Özellikleri

Mahalle kavramı çeşitli sözlüklerde aşağıdaki şekillerde tanımlanmaktadır:

- Bir şehrin bir kasabanın, büyükçe bir köyün bölündüğü parçalardan her biri (Türk Dil Kurumu, 1979)
- Kent ya da kasaba boyutunda büyük bir yerleşmenin sınırları içinde, yerel yönetim amaçlarıyla ayrılmış daha küçük birim,
- Dağınık kırsal yerleşme biçiminde az sayıdaki evlerin meydana getirdiği birbirinden ayrı yerleşme kümeleri,
- Bir kentin, belli özelliklere sahip ya da kendi içinde bir bütün oluşturan bölümü, semt,
- Bir kentte, bir yerleşim biriminde bulunan yerin, özellikle de oturan yerin yakın çevresi,
- Yakın oturanların, komşuların tümü (Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 1986).

Mahalle, sözcük kökeni olarak doğu kültürüne özgü bir anlatım biçimidir. Hindistan'da halk arasında "muhal্লা" olarak kullanılan mahalle, Mısır'da "mahalla" olarak yer-mevki anlamında kullanılmıştır (Kramers). İngilizce'de "neighborhood", Almanca'da "nachbarschaft", Fransızca'da ise "quartier" olarak adlandırılmıştır.

Wellman ve Leighton'a göre mahalle kavramı, sosyal bilimler alanında geniş çapta yer almaktadır (Wellman ve Leighton (1979) in Altman ve Wandersman, 1987). Farklı anlamları arasında kesin bir ayırım yapılmadığından dolayı, kullanımı ile ilgili belirsiz bir durum söz konusudur. Mahalle kavramı iki temel şekilde tanımlanabilir: coğrafi bir yer olarak ve ilişkilerden oluşan sosyal bir ağ olarak. Bazı araştırmacılara göre insanların, mahallenin ötesinde daha geniş alanlarda, daha derin sosyal ağlar oluşturmaya başlamalarıyla, mahalle coğrafi önemini kaybetmeye başlamıştır. Bunun nedeni, teknoloji, iletişim, ulaşım olanakları ile yaşam stillerinin değişmesiyle kentin küçülmesi ve belki de bir zamanlar sahip olduğu önemini yitirmesidir (Rivlin, 1987). Akrabalar, arkadaşlar genellikle insanın yaşadığı bölgede yer almazlar. Yani mahalle, insanın yaşadığı, coğrafi sınırları belli olan yerin ötesine geçer ve hatta bütün şehre yayılır.

Bumin'e göre, mahalle kavramı, farklı toplumsal sistemler ve zaman dilimleri içinde değişik yapısal özelliklerde karşımıza çıkmaktadır. Mahalle yapıtaş, insan ve insanın oluşturduğu topluluktur. Bu topluluk, dinsel, etnik ya da ekonomik yönden homojen ya da heterojen bir yapıya sahip olabilir. Örneğin; Ortaçağ kentlerinde mahalleler mesleklere göre ayrılmışken, Osmanlı kentinde ise mahalleler dini ve etnik farklılaşmaya göre şekillenmiştir (Ortaylı, 1997).

Christopher Alexander (1977)'e göre, bir sosyal sistemin varlığını sürdürebilmesi ancak ortak bir mekanın varlığı ile gerçekleşebilir. Mahalle sakinleri için, bu ortak mekan mahalledir. Mahalle ister homojen, ister heterojen bir yapıda olsun, insanlar bu ortak mekanı paylaşmak durumundadırlar.

Ürküt (1999) Çetiner (1991)'e dayanarak, mahalle kavramı için ortak, fiziksel bir tanımlama yapmanın olanaklı olmadığını belirtmektedir. Başka bir deyişle, ortak nüfus ve alan değerleri vermek güçtür. Bu nüfus kriteri, sosyal ve fiziki yapıya bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Her ne kadar ortak bir fiziksel yapı değeri verilemez ise de, Eryıldız (1993)'e göre aşırı büyüme ve gereksiz küçülmelere karşı alt ve üst sınır tanımlamasının yapılması gerekmektedir.

Şekil 2.13: Birbirinden farklı mahalleler (resimler sıra ile www.fenerbalat.org, Akıncı, 2005, Genç, 2005, www.uli.org)

Geleneksel Türk kentinin özgün yapısı incelendiğinde, mahalle biriminin yaşayanlarda çok güçlü bir yer ve aidiyet duygusunun oluşmasını sağladığı görülmekte ve kentin küçük ölçekli ve ayrımsanabilir özellikleri olan bölümlere ayrılarak tasarlanmasının önemi anlaşılmaktadır. Kentin kurgusu ve sınırları belirsizleştğinde ise toplumsal ayrışma ve yabancılaşma başlamaktadır. Mitchell ve Weber, belirgin sınırları olan topluluklar ile sınırları belirsiz yerleşimlerdeki topluluklar arasındaki etkileşim farklılıklarına dikkati çekerler (Özüer, 2004).

2.4.2 Mahalle Yaşamı, Komşuluk ve İlişkiler

Mahalle yaşamı, bir mekan içinde gerçekleşen sosyal ilişkilerden biridir. Bunlar kamusal yaşam, mahalle yaşamı ve özel yaşamdır.

Bu sosyal ilişkiler ilk olarak kamusal yaşam içinde gerçekleşir. Bu tür etkileşim genellikle kent meydanları, parklar, sokaklar, kafeler, alışveriş merkezleri gibi kamusal ve yarı kamusal alanlarda, tanımadığımız ya da hakkında çok az bilgiye sahip olduğumuz kişilerle gerçekleşir. Bu ilişkilerin ikinci boyutu, mahalle yaşamında

gerçekleşir. Birbirlerini belli bir düzeye kadar tanıyan insanlar arasında oluşan bu etkileşim türü genellikle mahalle sınırları içinde, yarı kamusal veya yarı özel mekanlarda gerçekleşmektedir. Özel yaşam ise bu etkileşim şekillerinin en son düzeyidir. Aile, akraba ve arkadaşlarımız ile olan ilişkilerimizi tanımlamaktadır. Bu çalışma, bu ilişki seviyelerinden mahalle yaşamı üzerine yoğunlaşmaktadır (Lofland, 1973).

Heller'e göre komşu kavramı, genellikle yan dairede ya da aynı blok içinde yaşayan insan olarak tanımlanmaktadır. Aslında, komşuları belirli bir alan içinde yaşayan insanlar olarak tanımlamak yeterli değildir. Mahalle sınırları dışında yaşayan fakat mahalle yaşamına muntazam olarak katılan, mahallede aktif görev alan, postacı, dükkan sahipleri, polisler, çöpçüler ve hatta evsizler gibi tanıdıklar haline gelen kişiler de bu komşular kümesi içinde yer alırlar (Rivlin, 1987).

Mahalle yaşamı; yaşamın her yönünü kapsamaktadır. Alışveriş yapılması, çocuk bakımı, sosyal hizmetler, eğlence ve dinlenme, kutlamalar yapılması, felaket ve hastalıklardan kurtulma, ortak kararlar alma, güvenliği sağlama gibi birçok süreç mahalle içinde gerçekleşir (Şekil 2.14). Bu tanım günümüzde bazıları için modası geçmiş olsa da yaşamlarını bu şekilde sürdürmekte olan çok sayıda mahalle halen varlığını devam ettirmektedir.

Şekil 2.14: Mahalle yaşamı içinde her türlü etkinliği barındırır (www.fenerbalat.org)

Unger ve Wandersman'a göre, mahalle ve komşular hala birçok insanın hayatında önemli bir yere sahiptir. Komşuların konum olarak birbirlerine yakın olmaları; uzakta yaşayan ağ üyelerinin veremeyecekleri, birbirlerinin evlerine, çocuklarına bakmak, kardan dolayı mahsur kalmış bir aracı kurtarmak ve bunun gibi daha birçok desteğin sağlanmasına imkan verir (Unger ve Wandersman (1985) in Altman ve Wandersman, 1987). Warren'in mikro-komşuluk olarak tanımladığı, kapı komşuları hem manevi hem de maddi açıdan destek sağlarlar. Kişinin özdeşleşme (identification) duygusunun oluşmasına yardımcı olurken, genellikle büyük ölçekli kentlerde ortaya çıkan yalnızlaşma duygusunun oluşumuna da engel olurlar (Warren (1981) in Altman ve Wandersman, 1987).

İnsanlar, tarih öncesi zamanlardan beri toplu halde yaşamışlar ve toplu halde barınmışlardır. Çağdaş toplumların, yaşamlarını sürdürme süreçleri eski zamanlara göre çok daha karışık ve çok daha az anlaşılır durumdadır.

Bugünkü mahalleler her ne kadar; yakın ilişkiler içinde olan, birbirleriyle bütünleşmiş toplumsal grupları içermeseler de, geçmişte yerine getirmiş oldukları çoğu görevi halen yerine getirmektedirler. Taş devrinde, beraber yaşayan insanlar birbirlerine bağımlıydılar çünkü yaşamlarını sürdürmek için hayvan avlamaları gerekiyordu. Bugün ise bu şekilde bir grup oluşumu çok nadir olsa da, özellikle yoksul mahallelerde hala komşular birbirlerinden destek almakta ve birbirlerine yardım etmekten kaçınmamaktadırlar.

Günümüz toplumlarının sosyal-ekonomik yapısı, sunulan eğitim olanakları değişmekte, çalışan kadın sayısı artmakta, alışkanlıklar farklılaşmaktadır. Tüm bunlar neticesinde alışveriş alışkanlıkları da değişmektedir. İnsanlar artık istedikleri her şeyi bir arada bulabilecekleri alışveriş merkezlerini veya süpermarketleri tercih etmektedirler. Bununla birlikte, mahallelerde ekmek, süt, yumurta gibi temel yiyecek malzemelerinin karşılandığı bakkallara rastlamak halen olanaklıdır. Bu durum, sosyal aktivitelerin insanların yaşamlarında ne kadar önemli olduğunun göstergesidir. Gazete ya da süt almak gibi gündelik alışkanlıklar ile gerçekleştirilecek kişisel temaslar, insanları o yere ve orada yaşayan diğer insanlara bağlar.

Günümüzde mahalle; coğrafyanın doğasına, bünyesinde yaşayan insan sayısına ve tiplerine, bu insanların sosyo-ekonomik statülerine, yaşlarına, kültürel geçmişlerine ve mahalleyi oluşturan evlerin çeşit ve biçimlerine bağlı olan heterojen bir bütündür. Mahalleler, birbirlerinden içsel sosyal özellikleri ile ayırt edilebilirler.

Günümüzde yaşam kendi içine dönmüştür. Yani evin içinde gerçekleşmektedir. Artık, bir mahalle içinde yaşayanlar, sosyal ilişkiler açısından birbirine bağımlı olmayan birbirinden farklı ailelerdir. Aynı zamanda, günümüz yaşamı dışarıya dönmüştür. Medya, kamusal veya özel ulaşım olanakları ile mahalle sınırlarının ötesine ulaşmaktadır. Farklı toplum ve kültürlerde, bu değişim daha yavaş veya daha hızlı olarak meydana gelmektedir.

Warren mahallede yaşayanların oluşturdukları sosyal organizasyonları incelemiş ve buna bağlı olarak mahalleleri birbirinden ayırmaya yardımcı olacak üç boyut ortaya koymuştur. Bunlar; etkileşim, kimlik ve ilişkilerdir. Warren daha sonra bu boyutlara dayanan, altı mahalle modeli tanımlamıştır. Bunlar; integral (integral), sınırlı (parochial), dağınık (diffuse), atlama taşı (stepping-stone), geçiş (transitory) ve anomik (anomic) mahallelerdir (Warren (1971) in Rivlin, 1987).

İntegral mahallelerde insanlar birbirleriyle daha çok yüz yüze ilişkiler kurarlar. Üyelik ve katılım oranı yüksektir. İnsanlar hem mahalle içindeki hem de mahalle dışındaki gruplara üye olurlar. Bu mahalleler bağlayıcı ve bütünleştiricidir. Bu mahalleler hem kozmopolit hem de yereldir.

Sınırlı mahallelerde ise, ilişkiler mahalle içinde yoğunudur fakat mahalle dışı ile bağlantılar zayıftır. Kendi öz değerleri korunur, bu değerlerle çatışan değerler ise süzgeçten geçirilerek elenir.

Dağınık mahallelerde sosyal katılım yoktur. Resmi örgütlenmeler vardır fakat bunlar mahalle sakinlerinin değerlerini temsil etmez.

Warren tarafından atlama taşı olarak tanımlanmış mahallelerde; mahalleye çok az, dışarıya ise kuvvetli bağları olan insanlar yaşamaktadır. Kullanıcılar, yerel gruplardan çok dış gruplardan etkilenmekte ve o gruplara dahil olmaktadır.

Geçiş mahallelerinde ise; hem etkileşim, hem katılım, hem de kimlik oluşumu azdır. Anomik mahallelerde ise, insanlar kendilerini ne mahalle, ne de kent vs. ile özdeşleştirirler. Katılım da hiçbir düzeyde gerçekleşmez. Tamamen altüst olmuş ve atomlarına ayrılmış bir görünüm sergilerler.

Warren tarafından yapılmış bu tanımlamalar, mahalle şekillerindeki çeşitliliğini ve mahalle yaşamını karakterize eden, birbirlerini karşılıklı olarak etkileyen içsel ve dışsal ilişkileri vurgulaması açısından önemlidir. Fakat bu tipoloji, yerleşimlerin kendilerine özgü çevresel özelliklerini ve bu özelliklerin insanların birbirleriyle veya

mahalle ile kurdukları ilişkileri nasıl etkilediği açısından ve mahalleri çoğunlukla kültürel ve sosyal olarak homojen oluşumlar olarak görmesi açısından eksiktir (Rivlin, 1987).

2.4.3 Mahalle Kavramı Üzerine Yapılan Araştırmalar

Hummon (1992)'a göre, mahalle fikri üzerine yapılan araştırmalar genel olarak üç ana yaklaşım tarzı kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Bunlar; memnuniyet, bağlılık, kimlik ve mahalle yaşamıdır. Bu yaklaşım tarzları kaçınılmaz olarak bazı alanlarda çakışmalar da, çoğunlukla mahalle fikrini kavramsallaştırma şekilleri, köklerinin dayandığı disiplinler ve kullandıkları metodolojik stratejiler açısından birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Bu şekilde, farklı ve hatta bazen birbiri ile çelişen, tutarsız sonuçlar ortaya konabilmektedir.

Mahalle memnuniyeti araştırmaları, insanların yaşadıkları yerleri nasıl değerlendirdiklerini incelemektedir. Araştırmacılar, sosyal inceleme tekniklerini kullanarak, doğrudan insanların mahalle ile ilgili öznel görüşlerini almakta ve memnuniyet seviyesini yükselten veya azaltan faktörleri analiz etmektedirler. Memnuniyet araştırmaları hem toplum bilimi hem de psikoloji bilimi içinde yer almakta ve genellikle mahalle, toplum, çevre ve duygu kavramları ile ilgilenmektedir.

Mahalle memnuniyeti sürekli değişen, stabil olmayan bir kavramdır. Sosyal ekoloji araştırmacıları, mekansal-sosyal çevreler olmalarından dolayı mahallelerin memnuniyet üzerinde önemli etkileri olduğunu savunmaktadırlar. Çeşitli araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalar, mahallenin büyüklüğü ve türünün memnuniyeti önemli derecede etkilediğini göstermiştir. Daha küçük ve kırsal alanlarda yaşayanlar, büyük ve kentsel yerlerde yaşayanlar oranla daha yüksek memnuniyet seviyeleri belirtmişlerdir. Bazı araştırmacılara göre ise bu konuda kanıtlar yetersiz olsa da, nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu yerlerde özellikle de yerel düzeyde memnuniyeti azaltacağını düşünmektedir (Hummon, 1992).

Bu ekolojik faktörler dışında, yapılaşmış çevrenin nesnel özellikleri de mahalle içindeki memnuniyet düzeylerini etkilemektedir. Fried (2000), daha iyi konut kalitesi, daha iyi mahalle kalitesi, doğaya kolay ulaşım ve ev sahipliği gibi faktörlerin memnuniyet düzeyini arttırdığına ilişkin somut kanıtlar ortaya koymuştur (Guest ve Lee (1983) de benzer sonuçlar elde etmişler; ev sahipliği, yaşanan konutun büyük olması, parklara kolay ulaşım ve çıkmaz sokakların kullanımının memnuniyeti arttırdığını kanıtlamışlardır (Guest ve Lee (1983) in Hummon, 1992).

Mahalle bağılılığı araştırmaları, kişinin yere yaptığı duygusal yatırımlar üzerinde durmaktadır. Araştırmacılar bu kapsamda, insanların kendilerini “evde olma” ve taşınma planlarını soruşturamaktadırlar. İnsanların duygusal bağılılıkları karmaşık şekillerde karşımıza çıkar. Memnuniyetten farklı olarak, hem mahalle büyüklüğü ve türü gibi ekolojik faktörler, hem de sınıf, ırk gibi sosyal ayrıcalıklar bağılılık oluşumunu çok fazla etkilememektedirler. Çevrenin nesnel özellikleri bağılılık oluşumunda ve gelişiminde çok önemli bir rol üstlenmezken, insanların mahalle ile ilgili kişisel görüş ve algıları bağılılığı önemli derecede etkilemektedir. Burada, mahalle içindeki sosyal etkileşimin düzeyi ön plana çıkmaktadır.

Kimlik ve mahalle yaşamı araştırmaları ise, mahallenin nasıl kişisel ve sosyal anlamlar ile yüklendiğı ve anlam kazanmış bu yerlerin nasıl insanların simgesi olarak geri döndüğünü incelemektedir. Başka bir deyişle, insanların yerleri nasıl anlamlandırdığı, yerlerin de insanları nasıl tanımladığıdır. Bu çalışmalar öncelikle, bir yerdeki biyografik geçmişin o yeri nasıl kişinin uzantısı haline getirdiğini belgelerler. Daha sonra, mahalle ve toplumların nasıl kamusal anlamlar ile yüklendiklerini ve insan ve yer arasında duygusal bağların oluşumunu güçlendirecek, farklı sosyal kimliklerin nasıl yerel çevrede bir araya geldikleri konularına açıklık getirmektedir. Son olarak da, mahalle duygusu (community sentiment) ve toplumsal hareketlilik arasındaki karmaşık ilişkileri ortaya koymaya çalışmaktadır (Hummon, 1992).

3. YER BAĞLILIĞI VE MAHALLE BAĞLILIĞI

Yer çeşitli sözlüklerde; bir şeyin, bir kimsenin kapladığı ve kaplayabileceği boşluk, mahal, mekan; gezinilen, ayakla basılan taban; bulunulan, yaşanılan, oturulan şehir, kasaba, mahalle; bir olayın geçtiği veya geçeceği bölüm, alan, mahal; herhangi bir işe yaraması açısından ele alınan alan olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 1992; Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 1986).

Terim olarak zengin bir kavram olan yer, coğrafi, mimari ve sosyal anlamlara sahiptir. Farklı disiplinleri bir araya getiren temel bir kavramdır (Canter, 1977). Yer ile ilgili ilk teoriler, Canter (1977) tarafından geliştirilmiştir. Ona göre yer, çevresel deneyimlerin tümüdür. Bu deneyimleri insanların tavır, hareket, bilgi, anlam ve etkilerinin birleştiği noktadır. Tuan'a göre yer; deneyimlere, sosyal ilişkilere, duygulara ve fikirlere göre tanımlanmış tüm anlamların merkezidir (Tuan (1977) in Gustafson, 2001a). Relph'e göre yerler; fiziksel çevreleri (settings), insan aktivitelerini, yere bağlı olarak gelişen bireysel sosyal ve psikolojik süreçleri içerir (Relph (1976) in Stedman, 2002). Yer, süreklilik ve güven sağlayan bir merkez veya düzenleyici temel ilkedir (Cochrane (1987) in Brown ve Perkins, 1992).

Yer kavramı, ölçeğine, büyüklüğüne, anlamına, deneyimlenebilir ya da deneyimlenemez olmasına göre birbirinden farklı şekillerde karşımıza çıkar. Ölçek yönünden bakıldığında, yerler çok büyük (dünya, uzay, ulus), orta boyutlu (kentler, mahalleler), küçük (evler, odalar) veya daha küçük (nesneler) olabilirler (Low ve Altman, 1992). Farklı özellikteki yerlerle, farklı ilişkiler kurulur. Bağlılığın derecesi de, bu kurulan ilişki türüne göre farklılık gösterir. Hummon büyük ölçekli toplumlardaki ve kentlerdeki, Low (1992) ve Pellow (1992) plazalar, yaşam grupları gibi orta ölçekli yerleşim alanlarındaki, Cooper Marcus (1992) bir konut alanındaki ve Belk (1992) ise küçük ölçekli nesnelere duyulan bağlılık düzeylerini incelendiği çalışmalar bulunmaktadır (Altman ve Low, 1992).

Bağlılık ise Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi (1986)'nde, bağlı olma durumu; bir kimseye sevgi, saygı, yoğun ilgi ve sadakat gösterme olarak tanımlanmaktadır.

Bağlılık kavramı Bowlby ve Ainsworth tarafından geliştirilen bağlılık teorisinde derin psikolojik anlamlar içermektedir. Bu teori, anne ve bebek arasındaki bağın önemini

ortaya koymak için geliştirilmiştir. Fiziksel, duygusal ve psikolojik ihtiyaçları sürekli olarak karşılandığında, bebek kendini güvende hisseder ve kendisine bakan kişiye bağlanır. Öncelikle annesi ile, zaman geçtikçe de diğerleri ile sevgi bağları oluşturur. Ters durumlarında ise etrafına negatif tepkiler verir (Webster, 2000; Bowlby (1982) ve Ainsworth (1985) in Fried, 2000).

Bağlılık, etki (affect) kavramı ile ilgiliyken; yer kavramı da insanın duygusal ve kültürel olarak bağlandığı çevresel ortamlar ile ilişkilidir. Yer; kişisel, grup ve kültürel süreçlerle anlam kazanmış mekandır. Bağlılık ise, bu anlam ve süreçlerin birey veya grup üzerinde bırakmış olduğu etkidir (Low ve Altman, 1992). Başka bir deyişle, bir yere bağlanmak için öncelikle kişinin o yerden etkilenmesi gerekmektedir.

3.1 Yer Bağlılığı

Bu bölümde yer bağlılığı kavramı, insan-çevre etkileşimi açısından önemli bir alt başlık olarak incelenmiştir. Yer bağlılığı kavramı tanımları, özellikleri, çeşitleri, meydana geldiği süreçler ve ölçekler ortaya konulmuştur. Bunların yanı sıra, yer bağlılığı kavramının geçmişi ve bu konuda yapılmış çalışmalar incelenmiştir.

3.1.1 Tanımı ve Özellikleri

İnsan ile yer arasında kurulan ilişki konusu üzerine bilimsel ilgi duyulmuş ve bu konuda farklı disiplinler tarafından birçok farklı bakış açısı geliştirilmiştir (Hidalgo ve Hernandez, 2001). Günümüzde yer bağlılığı kavramının tanımı ile ilgili bir fikir birliği söz konusudur. Fakat yine de aralarındaki farklılıkları ve ortak noktaları göstermek açısından yer bağlılığı kavramının farklı disiplinlerde yapılmış, farklı tanımlamalarını incelemek faydalı olacaktır (Tablo 3.1).

Aşağıda yer bağlılığı kavramı ile ilgili bazı değerlendirmeler yapılmıştır. Yer bağlılığı:

- Çok yönlü ve karmaşık bir kavramdır. Birbirinden ayrılamaz, karşılıklı birbirini etkileyen çok sayıda önemli özelliği vardır. Meydana getiren elemanları bütünleştirici bir kavramdır. Temelinde duygular, hisler bulunur (Low ve Altman, 1992).
- Bilinç dahilinde veya dışında oluşabilir. Düzenlilik ve rutinlik dünyada yaşamın devam etmesinin bir parçası olduğundan dolayı çoğunlukla çevreye verdiğimiz tepkiler bilinçli değildir (Hester (1993) in Manzo, 2003). Aynı şekilde yaşamaya o kadar alışmışızdır ki, çoğunlukla hangi durumlarda nasıl davrandığımızın farkına

varmayız. Bazı araştırmalar değişimin yaşandığı durumlarda bilinçli tepkiler verildiğini göstermiştir. Alıştığımız günlük çevremiz, hırsızlık, istekli veya isteksiz yer değiştirmeler, felaketler gibi dış etkilere maruz kaldığında çevremiz hakkında artan bir farkındalık oluştururuz. Örneğin, kendi isteğimizle başka bir yerde yaşamaya karar verirsek, yer değiştirme öncesinde çeşitli adımlar atarız. Taşınmayı kolaylaştıracak şekilde henüz oraya taşınmadan yeni bağlar kurarız (Brown ve Perkins, 1992). O yer bizim için anlam ile yüklenir.

Tablo 3.1: Sosyal bilimcilerin yer bağlılığı ile ilgili tanımları (Cross, 2001)

Disiplin	Yer Bağlılığı Tanımları
Antropoloji 'Symbolic Ties that Bind: Place Attachments in the Plaza' Setha Low, 1992	"Yer bağlılığı (place attachment), bireylerin ve grupların içinde bulundukları çevreyi anlamalarını ve bu çevre ile ilişki kurmalarına temel sağlayan, bir alan içinde yer alan belli bir mekana kültürel olarak paylaşılan duygusal anlamlar yüklemeleri sonucunda oluşan sembolik ilişkidir... Böylelikle, yer bağlılığı bir duygusal veya bilişsel deneyimden daha fazla bir şeydir, insanları yere bağlayan kültürel inançları ve pratikleri içerir."
Çevresel Psikoloji 'The Sense of Place' Fritz Steele, 1981	"Yer duygusu (sense of place), kişinin belli bir ortam içinde yaşadığı belirli bir deneyimdir. Kişi kendini, enerjik, heyecanlı, sevinçli, arkadaşça vb. hissedebilir."
Coğrafya 'Topophilia' Yi-Fu Tuan, 1974	"Topophilia, insanlar ve bir yer veya ortam arasındaki duygusal bağlıdır. Bu bağlar; yoğunluk, detay ve ifade tarzı açısından değişiklik gösterir. Çevreye verilen tepkiler,, estetik, dokunsal veya duygusal olabilir."
Peyzaj Mimarlığı/Tarihi 'A Sense of Place, a Sense of Time' John Brinckerhoff Jackson, 1994	"Yer duygusu (sense of place), zaman içinde bizim yarattığımız bir şeydir. Alışkanlıkların veya geleneklerin sonucudur. Yer duygusu, tekrarlanan olaylar ile güçlenir."
Sosyoloji 'Community Attachment: Local Sentiment and Sense of Place' David Hummon, 1992	"Yer duygusu (sense of place) ile insanların çevrelerine ait öznel algılarını ve bu çevreler için az yada çok bilinçli hislerinden bahsediyorum. Yer duygusu doğada kaçınılmaz olarak ikili bir yapıdadır. Hem çevreyi yorumlayan ve anlamaya çalışan bir perspektif, hem de çevreye verilen duygusal tepkileri içerir. Yer duygusu kavramı; kişinin yere ait belirlediği anlamlar ile o yer hakkındaki hislerini çevresel anlam bağlamında bütünleştirdiği, yere karşı kişisel oryantasyonunu kapsar."

- Ölçek, boyut, özellik, dokunulabilme (tangibility) açısından farklı yer şekillerinden; bireyler, gruplar, kültürler gibi farklı aktörlerden ve bu aktörler arasında kurulan farklı sosyal ilişkilerden; doğrusal veya döngüsel zamansal yönlerden meydana gelen bütünleştirici bir konsepttir (Low ve Altman, 1992).
- Sürekli, aynı zamanda dinamik. Birey yaşadığı evi yada mahallesi ile uzun süreli ve sürekli bağlar kurar. Stabil olduğu kadar değişkendir. Zaman içinde sadece insanlar değişmez, bununla birlikte yapılan aktiviteler, geçirilen süreçler ve yaşanan yerler de değişir (Brown ve Perkins, 1992). Çocukluk, gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde yer ile kurulan bağlar birbirinden farklıdır (Low ve Altman, 1992).
- Bireysel ve öznel bir süreçtir. Bireyin yaşam döngüsündeki yerine, üstlendiği görevlere ve hayata bakış açısına göre kişiden kişiye değişir (Brown ve Perkins, 1992). Aynı mahallede yaşayan insanlar o mahalle hakkında farklı görüşlere sahip olabilirler ve bu da oraya bağlılıklarını etkiler.
- Yer ile kimliklenmeyi sağlar. Bir yeri karakterize eden fiziksel ve sosyal niteliklerin korunmasında sosyal ve politik katılımı teşvik eder (Mesch and Manor, 1998).
- Biyolojik, çevresel, psikolojik ve sosyo-kültürel süreçler ile oluşur, yine bu süreçler ile devam eder (Low ve Altman, 1992).
- Yavaş yavaş gelişir, buna karşın çok çabuk bozulabilir (Brown ve Perkins, 1992).
- İnsanın çevresini algılayışını ve buna bağlı olarak da çevreye verdiği tepkileri etkiler.

3.1.2 Yer Bağlılığı Çeşitleri, Meydana Geldiği Süreçler ve Ölçekler

Yere bağlılık; biyolojik, çevresel, psikolojik ve sosyo-kültürel kaynaklı süreçler sonucunda oluşabilir (Low ve Altman, 1992).

İnsan; çevreyi kendi ihtiyaçlarına daha iyi hizmet etmesi amacıyla değiştirir, uyarlamalar yapar. Bu değişim süreci, biyolojik süreç olarak tanımlanabilir. Bu evrimsel ve fizyolojik uyarlamalar sonucunda insan ve çevre arasında ekolojik bir uyum meydana gelir (Riley, 1992). Çevre, insan ve yer arasında ilişki kurulmasını destekler.

Kişi; yer ile, çocukluk, erginlik (adulthood) gibi hayatının farklı dönemlerinde farklı kişisel deneyimler yaşar. Bu deneyimler sonucunda belli yerlere birbirinden farklı şekillerde bağlanabilir. Psikolojik süreçler de hem bu deneyimleri, hem de insanların hayatında önemli etkiler bırakmış olayları kapsar (Low ve Altman, 1992).

Sosyo kültürel süreçler; sosyal normlar ve ideolojiler, kültürel, dinsel ve toplumsal anlamlar ve simgeler ile oluşturulan ve geliştirilen yer bağlılıklarını içerir (Low ve Altman, 1992). Kim ve Kaplan (2004)'a göre sosyal etkileşimler; planlı ve plansız olarak gerçekleşen ilişkileri içerir. Bu ilişkiler; komşuluk, gündelik sosyal karşılaşmalar, katılım ve sosyal destek gibi ilişkilerdir.

Hubiak ve Banning (1994)'e göre, yer bağlılıkları fonksiyonel, sembolik ve ilişki (relational) boyutludur. Fiziksel mekanlar fonksiyoneldir çünkü davet eder, harekete izin verir, bu hareketleri destekler yada engellerler. Bağlılığın bu boyutu özellikle, ofis, okul gibi iletişim ve birlikte çalışmayı gerektiren ortamlarda ciddi bir öneme sahiptir. Fiziksel mekanlar ayrıca, semboliktir. Kişi, içinde bulunduğu yeri bir eser, bir anıt olarak görmeye başlarsa, o yere sıkıca bağlanır. İlişki boyutu, yer bağlılığın en önemli boyutudur. İnsan dahil oldukça ve ilişki kurdukça, yer ile daha derin duygusal bağlar kurar.

Yer bağlılığı; bireyler (kadınlar, çocuklar, yaşlılar, yetişkinler), gruplar (komşular, aileler) ve kültürler tarafından gerçekleştirilebilir (Low ve Altman, 1992).

Kişi hem fiziksel çevresine hem de sosyal çevresine bağlanır. Bireyler, topluluklar ve kültürler tarafından oluşturulur. Kişi; içinde yaşadığı ülkeye, kente, mahalleye veya sokağa, evine ve hatta herhangi bir nesneye bağlanabilir, farklı ölçekler içinde kendini evinde hissedebilir.

3.1.3 Yer Bağlılığı Kavramının Geçmişi ve Yapılan Çalışmalar

İnsanların doğdukları, büyüdükları ve yaşadıkları yerlere karşı geliştirdikleri duygular ve bu yerlerin insanların hayatlarında üstlendikleri roller, son yıllarda çevresel psikologlar tarafından önemle üzerinde durulan bir ilgi alanı haline gelmiştir (Hidalgo ve Hernandez, 2001).

Yer bağlılığı kavramı; fenomenoloji, coğrafya, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, mimarlık, ekoloji, kentsel tasarım, pazarlama gibi birbirinden farklı disiplinler tarafından, farklı bakış açıları ile ele alınmaktadır. Örneğin sosyoloji bilimi, mekanların sembolik anlamlarının insan ilişkilerinin sosyal yönünü; antropoloji ise

yerlerin kültürel anlamlarının insanların günden güne değişen yaşamlarını nasıl etkilediği üzerinde durmaktadır. Coğrafya ise, çevresel psikoloji tarafından geliştirilen yer bağlılığı (place attachment) kavramının eşdeğerinde bir kavram olan yer duygusu (sense of place) kavramını geliştirmiştir.

Yere bağlılık kavramı; öncelikli olarak fenomenoloji biliminin araştırma konusudur. Eliade ve Bachelard gibi ilk fenomenoloji araştırmacıları da dahil olmak üzere birçok fenomenolojist tarafından incelenmiştir. Fenomenolojistlerin bu konudaki araştırmaları, çok kapsamlı ve çeşitlidir. Genellikle; evler ve kutsal mekanlar üzerine yoğunlaşmışlar, insanların yerlerle kurdukları bağlar ve yaşadıkları duygusal deneyimler üzerinde durmuşlardır. Bu fenomenolojik çalışmalar; her ne kadar kültürel ve tarihsel bağlamlar içinde gerçekleştirilseler de üretmeye elverişli görülmedikleri için, çevre–davranış araştırmacıları tarafından dikkate alınmamışlardır. Fakat son zamanlarda, bu fenomenolojik analizler çevre-davranış çalışmaları için büyük önem kazanmıştır (Eliade (1959), Bachelard (1964) in Low ve Altman, 1992).

Yer bağlılığı kavramı üzerine yapılan ilk çalışmalar, genellikle yapılaşmış çevre üzerinde dururken, günümüzde bu çalışmalar belirli geçim kaynaklarına (turizm) sahip olan yerleşim alanlarında yaşayan insanların bu yerlere bağlılıkları, yine insanların yaşadıkları yerlerin yakınında bulunan özel mekanlara (parklar) veya rekreasyon alanlarına karşı kurdukları bağlar üzerine yoğunlaşmaktadır. Ayrıca bazı araştırmacılar da, ikinci el ev sahiplerinin bağlılık tutumlarını incelemektedirler (Williams ve Vaske, 2003).

Önceki dönemlerde, bu konu üzerinde çalışma yapan araştırmacıların karşılaştıkları en büyük sorun, hem kuramsal hem de deneysel düzlemde yapılmış araştırmalar arasındaki farklılıklardır. Adı, tanımı veya kullanılması gereken metodoloji üzerinde hiçbir şekilde fikir birliği sağlanmamıştır. Literatürde; mahalle bağlılığı (community attachment), mahalle duygusu (sense of community), yer bağlılığı (place attachment), yer bağımlılığı (place dependence), yer kimliği (place identity), yer duygusu (sense of place) gibi birbirine benzer terimler bulunmaktadır. Fakat; bu terimlerin, bir kavramın farklı adları mı yoksa birbirinden farklı kavramlar mı olduğu konusunda kesin bir şey söylemek hayli güçtür. Yapılan çalışmalarda da görüldüğü gibi, bazen bu terimlerden biri diğerlerini kapsayan genel bir terim olarak karşımıza çıkarken, bazen de bu terimler birbirlerinin eşanlamlısı olarak kullanılmaktadır. Örneğin; Lalli yer bağlılığı kavramını yer kimliği kavramının bir bileşeni olarak kullanırken, Brown ve Werner ise bağlılık ve kimlik kavramları arasında ayrım

yapmamışlardır (Lalli (1992), Brown ve Werner (1985) in Hidalgo ve Hernandez, 2001).

Giuliani ve Feldman, Lalli gibi birçok araştırmacının da belirttiği gibi, bu terminolojik ve kavramsal kargaşa bu alanda gelişimi ciddi olarak engellemiştir. Günümüzde ise, yer bağlılığı kavramının kullanımı ile ilgili fikir birliğine varılmıştır (Giuliani ve Feldman (1993), Lalli (1992) in Hidalgo ve Hernandez, 2001).

Yer bağlılığı konusu ile ilgili bugüne kadar gerçekleştirilmiş çalışmalarının çoğu mahalle (neighborhood veya community) çevreleri üzerine yoğunlaşmıştır. Bunun birçok nedeni olabilir. Yer bağlılığı ile yakından ilişkili olan memnuniyet çalışmaları; mahallenin, diğer mekansal boyutlardaki yerler (bölge, kent, ev) ile karşılaştırıldığında bağlılık çalışmaları açısından daha uygun olduğu ile ilgili varsayımlar bu nedenlerden bazılarıdır.

Yer bağlılığı literatüründe genellikle yer, fiziksel değil, sosyal bir çevre olarak yer almaktadır. Bu açıdan bakıldığında yer bağlılığı, o yerde yaşayan insanlara bağlılıktır. Bugüne kadar yapılmış çalışmaların çoğunda, yerin fiziksel bileşeni göz ardı edilmiştir. Bunun yanı sıra, bu bileşenin dikkate alınması gerektiğini destekleyen çalışmalar da vardır. Riger ve Lavrakas, faktöriyel analiz yöntemi aracılığıyla, mahalle bağlılığının fiziksel ve sosyal boyutunun varlığını ortaya koymuşlar, daha sonraları bu kabul Taylor gibi diğer araştırmacılar tarafından da doğrulanmıştır (Riger ve Lavrakas (1981), Taylor ve diğ. (1985) in Hidalgo ve Hernandez, 2001).

3.2 Mahalle Bağlılığı

Bu bölümde, yer bağlılığının mahalle boyutu üzerinde durularak mahalle bağlılığının tanımı, meydana geldiği süreçler ve boyutları, çeşitleri ile bu bağlılığı etkileyen faktörler analiz edilmektedir.

3.2.1 Tanımı ve Özellikleri

İnsanlar; kendilerini içinde yaşadıkları, komşuları ile aşına oldukları, toplumsal veya kültürel bağları paylaştıkları yerlere ait hissederler. Bu bağlar, kişinin yaşadığı evin, evin içinde bulunduğu sokağın ve hatta mahallenin dışına çıkan, daha geniş alanlara ulaşan özel bağlardır. Yer ile birlikte beraber yaşadığımız insanlar da bizim bir parçamız olur (Fried, 2000).

Mahalle bağılılığı, yapılaşmış çevre ile birlikte yerel sosyal ilişkilerden oluşan, kişinin yaşadığı yere yaptığı duygusal yatırımdır (Hummon, 1992). Mahalle bağılılığı konsepti ile ilgilenen sosyal bilimciler, genellikle bu kavramı aidiyet duygusu veya sahip olunan kökler ile tanımlamaktadırlar (Cross, 2001). “Köklülük (rootedness)”, “kendini yuvada hissetmek (at-homeness)”, “içindelik (insidedness) gibi terimler, araştırmacılar tarafından insanların yaşam çevreleri, evleri ve bunun dışında yakın çevreleri ile kurdukları yoğun ilişki deneyimlerini göstermek amacıyla kullanılan terimlerdir.

Bağılılık teorisi, insanlar arasında veya insan ilişkilerinin bir uzantısı olarak yerler ile yakın, yerel ilişkilerin gerçekleştirilebilme olasılığı üzerine kurulmuştur. Weiss tarafından bağılılık teorisi, yetişkinlere uygulanmıştır. Bunun sonucunda yetişkinlerin bağımlılıklarını çoğunlukla mahalle kavramı üzerinden tanımlanmakta oldukları görülmüştür. Buna göre mahalle bağılılığı daha çok insanların, kendilerini güvende hissettikleri tanıdık yerlerin sınırları içinde kalma çabalarını içermektedir. Güvenlik sağlandıktan sonra, insanlar daha rahat hareket ederler, keşfetmeye daha açık hale gelirler, kendilerini yaşadıkları yere karşı daha fazla sorumlu hissederler. Fazla imkanı olmayan düşük gelir veya göçmen gruplarının yaşadıkları yerler ile kurdukları bağlar ile yüksek gelirli kişilerin yaşadıkları yer veya toplum ile ilgili memnuniyetleri karşılaştırıldığında bağlanma tutumları arasında farklar olduğu görülmüştür (Weiss (1982) in Fried, 2000).

Mahalle bağılılığı konusunda yapılan çalışmalarının çoğu genellikle bağılılığın gücü üzerinde yoğunlaşmakta, yerin kalitesi veya özellikleri üzerinde fazla durulmamaktadır. Bağılılığın boyutları araştırmanın odak noktası olduğunda ise çoğunlukla; aile ve arkadaşlar ile olan bağlardan ve diğer sosyal ağlar ile bütünleşmenin düzeyinden bahseden sosyal boyut öne çıkmaktadır. Doğal çevre veya bio-fiziksel faktörlere yeterince önem verilmemektedir (Brehm ve diğ., 2004).

3.2.2 Mahalle Bağılılığı Çeşitleri, Meydana Geldiği Süreçler ve Boyutları

Mahalle bağılılığı, sosyal, doğal ve fiziksel çevre boyutludur:

- Sosyal boyutu ölçmek için dört değişken kullanılabilir. Bunlar; yakınlarda oturan arkadaşlar, bölge içindeki aile bağları, yerel kültür ve gelenekler, toplum proje ve aktivitelerine katılma olanaklarıdır. Sosyal bağılılık; din, ikamet süresi, mahalle ile ilgili karar alma sürecine katılım, inançlar, mahalle içinde neler olup bittiği ile merak ve dahil olma (involvement) gibi faktörlerden etkilenmektedir.

- Doğal ve fiziksel çevre boyutu birbirinden farklı değişkenlere bağlıdır. Bunlar; çevrenin kalite ve peyzaj özellikleri, açık hava aktivite ve eğlence olanakları gibi değişkenlerdir (Brehm ve diğ., 2004).

Hummon (1992) mahalle bağlılığının en fazla, mahalle içinde gerçekleşen sosyal ilişkilerden etkilendiğini savunmaktadır. Bununla birlikte, insanlar tarafından olumlu olarak algılandıklarında, yapılaşmış çevrenin de bu duygusal bağların oluşumuna katkıda bulunacağını belirtmektedir.

Mc Cool ve Martin tarafından gerçekleştirilen bir araştırma sonucunda, mahalleye yeni gelenlerde, uzun süreden beri o mahallede yaşamakta olan insanlara nazaran daha yüksek bağlılık düzeyleri olduğu görülmüştür. Bunun nedeni olarak, yeni gelenlerin mahallenin bio-fiziksel ve peyzaj özelliklerine bağlanmaları gösterilmektedir. Bu doğal çevre bağlılıkları, yere yapılan duygusal yatırımların oluşumunda en az sosyal ağlar ve yerel ilişkiler kadar önemli bir role sahiptir (Mc Cool ve Martin (1994) in Brehm ve diğ., 2004).

Mahalle bağlılığının; sosyal ve fiziksel boyutu dışında kültürel alışkanlık, inanç, ekonomik, aktivite ve politik boyutları da vardır (Brehm ve diğ., 2004).

Kişi, yaşadığı yer ile pozitif ve yoğun psikolojik bağlar kurar. Mahalle; konfor ve güvenliği barındıran, bireyin “kendini” kavramı ile “yuva” kavramı ile ilgili kişisel anlamlarının sıkıca birbirine bağlandığı bir merkez haline gelir.

Hatta; ister ev isterse içinde yaşanılan mahalle kötü koşullar içinde olsun, insanlar, ev olarak tanımladıkları yerlere karşı güçlü, pozitif duygusal bağlardan bahsetmeye devam edebilirler (Feldman, 1990).

Mahalle bağlılığı farklı disiplinlerde birbirinden farklı şekillerde sınıflandırılmış ve farklı mahalle bağlılığı çeşitleri ortaya konmuştur.

Hummon (1992), Worcester Massachusetts bölgesinde yaptığı çalışmalar sonucunda Amerikalıların yaşadıkları kent hakkında sahip oldukları fikirlerini ve duygularını ortaya koymuş ve bu fikir ve duyguları temel alan dört farklı mahalle bağlılığı türü tanımlamıştır. Bunlar; köklülük, yerden uzaklaşma, görecelilik, ve yersizliktir (Tablo 3.2).

Tablo 3.2 : Revize edilmiş yer duygusu (sense of place) tipolojisi (Cross, 2001)

Yer duygusu	Memnuniyet	İçsellik olarak ev	Yerel kimlik	Bağlılık türü	Geleceğe ait istekler
Köklülük: birleştirici	yüksek, olumlu değerlendirmeler	burada (fiziksel, manevi, duygusal olarak)	güçlü	biyografik, tinsel, ideolojik	yaşamaya devam etme
Köklülük: bölünmüş	değişken	burada ve orada (fiziksel, manevi, duygusal olarak)	bölünmüş	biyografik, tinsel, bağımlı	değişken
Yabancılaşma	düşük, genellikle olumsuz değerlendirmeler	orada (fiziksel, manevi, duygusal olarak)	zayıf	bağımlı	taşınmak için istekli, ama bu olanağa sahip değil
Görecelilik	değişken, belirli hiçbir yere ait olmama	herhangi bir yerde	orta	seçime bağlı biyografik bağımlı)	nerede olursa olsun, ideal yerde yaşama isteği
Yersizlik	orta, ılımlı	herhangi bir yerde yada hiçbir yerde	zayıf	yok	yere dair hiçbir beklenti yok

• **Köklülük (rootedness) :**

Mahalle bağlılığı türleri içinde en kuvvetli olanıdır. Hummon (1992) bu kategoriyi gündelik ve ideolojik olarak ikiye ayırmıştır. Kişilerin, mahalle hakkındaki fikirleri ve ilişkilerini farkında olma yada olmama durumuna göre birbirinden ayrılır.

İdeolojik köklere sahip olan insanlar, yüksek memnuniyet, bağlılık düzeylerinden bahsetmektedirler. Kendilerini bilinçli olarak mahalle ile özdeşleştirirler. Kişi, kendi mahallesi dışında diğer mahallelerin de özelliklerini bilir ve bilinçli olarak kendi mahallesini olumlu olarak değerlendirir. Gündelik köklere sahip olanların, kendilerini mahalle ile kimliklendirmeleri onlar için basit, olağan bir durumdur. Yerel imgeler önemlidir.

Cross (2001), bu kategoriyi Hummon'dan farklı olarak birleşmiş (cohesive) ve bölünmüş (divided) olarak sınıflandırmıştır.

Birleşmiş köklülük, sadece belli bir mahalleye karşı kuvvetli bağlar oluşturan, kendilerini sadece belli bir mahalle ile özdeşleştiren ve kendilerini sadece bir mahalleye dahil hisseden insanlar tarafından belirtilmektedir. Bu insanların genellikle

yaşadıkları yer ile pozitif duyguları vardır ve gelecekte de burada yaşamayı planlamakta ve ummaktadırlar.

Bölünmüş köklere sahip olan insanlar ise, birbirinden farklı özelliklere sahip iki farklı mahalle ile kendilerini özdeşleştirmektedirler. Bu insanlar genellikle hem doğdukları ve büyüdükları, hem de yetişkin olarak yaşadıkları mahallere karşı kuvvetli bağları olduğundan bahsetmektedirler. Bu grupta, ev ile işyeri arasında her gün gidip gelen insanlar da dahil edilebilir. Uzun yıllar bu durum devam ettiğinde, bu kişiler ev ve işyeri çevreleri ile farklı sosyal bağlar oluştururlar.

- **Yerden Uzaklaşma, yabancılaşıma (place alienation) :**

Yaşadıkları mahalleden soğuyan, uzaklaşan insanlar genellikle mahalle hakkında negatif değerlendirmeler yapmaktadırlar. Yaşadıkları yerden memnun değildir ve kendilerini o yer ile özdeşleştirmezler. Bu kategori birbirinden farklı birçok çeşit insanı içermektedir. Bazı insanlar, istemli veya istem dışı, bazı kısıtlamalar ve zorlamalar sonucunda, bağlandıkları yerlerden başka bir yere taşınmak zorunda kalabilirler ve bu durumda yeni taşındıkları yerden soğuyabilirler. Kendi bakımlarını sağlayamayan yaşlıların çocuklarının yanına taşınmaları, çocukların anne-babalarının yanında yaşamaları, yetişkinlerin bir iş veya duygusal bir bağ nedeniyle başka bir yere taşınma süreçleri bu grup içinde yer alır. Bazı insanlar, alışmış oldukları ve sevdikleri çevrelerin değişmesi ile yaşadıkları yerden uzaklaşırlar.

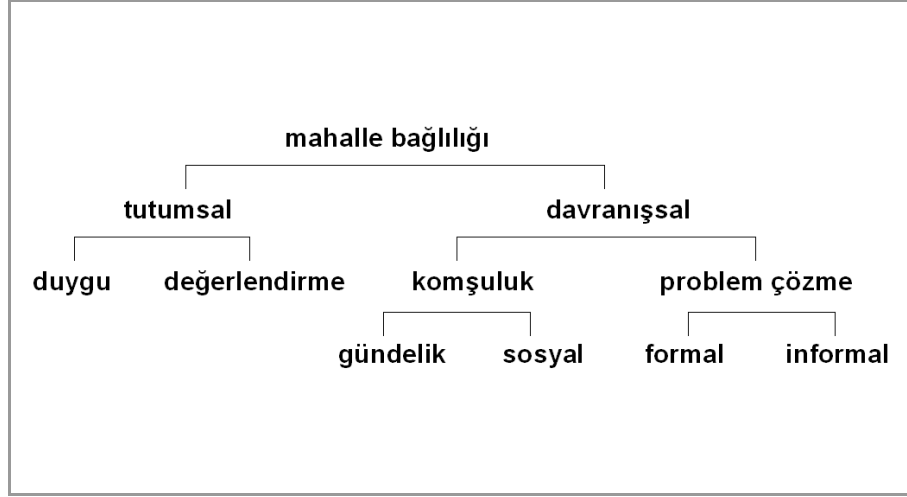
- **Görecelilik (relativity) :**

Bu kategorideki insanların çoğu hayatları boyunca birbirinden farklı pek çok sayıda mahallede yaşamışlardır fakat bu yerlerden hiçbirine karşı belli bir bağlılık hissetmemişlerdir. Genellikle kendilerini yaşadıkları ev veya dünya ile özdeşleştirmektedirler. İçinde bulundukları herhangi bir yere kendilerini ait hissedebilirler. Belli bir yere karşı tutarlı bir bağlılıkları yoktur.

- **Yersizlik (placelessness) :**

Bu kategorideki kişiler, kendilerini hiçbir yere ait hissetmezler. Açıkça tanımlayabilecekleri bir yer duyguları yoktur. Bazıları kendilerini sadece kendi içlerinde “evde” hissedebilirler.

Mahalle bağlılığı konsepti ile ilgili başka sınıflandırmalar da yapılmıştır. Woldoff (2002), mahalle bağlılığını tutumsal (attitudinal) ve davranışsal (behavioral) olarak ikiye ayırmıştır (Şekil 3.1).

Şekil 3.1: Mahalle bağılılığı modeli (Woldoff, 2002)

Tutumsal bağılılık, duygu (sentiment) ve değerlendirme (evaluation) alt başlıklarında incelenmiştir. Bunun nedeni insanların, bir yere karşı his duyma ile o yeri değerlendirmelerinin süreçlerinin birbirinden ayrı olmasıdır. Davranışsal bağılılık boyutunda, komşuluk (neighboring) ve problem çözme (problem solving) süreçleri vardır. Buradaki komşuluk kavramı, mahalledeki diğer insanlar ile olan sosyal etkileşimleri içermekte ve mahalleye olan bağılılık (connectedness) davranışını anlatmaktadır. Craven ve Wellman, komşular ile gerçekleşen etkileşimin yoğunluk ve çeşit olarak birbirinden ayırt edilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Örneğin; komşular ile ilişkiler gündelik ilişkiler şeklinde yada daha genel bir arkadaşlık, hatta sıkı arkadaşlıklar şeklinde olabilirler. Bu yüzden, komşuluk kavramı gündelik ve sosyal ilişkiler olarak ikiye ayrılmalıdır. Davranışsal bağılılığın ikinci boyutu ise, problem boyutudur. Bu; mahalle sakinlerinin mahalleye karşı sahip oldukları sorumluluklarını, yerel problemlerin çözümüne katkılarıyla göstermeleridir. Sampson, Taylor gibi araştırmacılar; bir mahallenin yaşanır, canlı bir mahalle olarak sürdürülebilmesinin mahallede yaşayanların mahalle ile ilgili tüm süreçlere katılımlarıyla, bir bakıma ortak kararlar almaları ile sağlanabileceğini savunmaktadırlar. Problem çözme süreci de resmi ve gayri resmi olarak gerçekleşebilir. Örneğin; mahalle sakinleri mahalledeki tehlikelerle doğrudan, aktif olarak birbirlerine yardım ederek veya birlikte çalışarak savaştıkları gibi mahalle içinde gerçekleşen toplantılara katılarak, ortak kararlar alarak pasif olarak da savaşılabirler (Craven ve Wellman (1973); Sampson (1988); Taylor (1995) in Woldoff, 2002).

3.2.3 Mahalle Bağlılığını Etkileyen Faktörler

Mahalle üyeleri arasındaki etkileşim, insanlar ve yer arasında güçlü bağlar kurulması anlamına da gelir. Kültür dinamik ve sürekli, zaman ve insanlar değiştikçe tekrar tanımlanır. Yeni kişilerle birlikte yeni değerlerin, geçmişlerin, bakış açılarının ve ilgi alanlarının var olanlar ile karşılaşmaları sonucunda, mahallenin kültürel kimliği, fiziksel ve sosyal çevre özellikleri, uzun süreden beri orada yaşayanlar, bununla birlikte yeni gruplar için de belirsizleşir. Mahalle sakinleri arasında etkileşimi olanak veren yerler bu değişen kültürün hem oluşumu hem de yeniden tanımlanması süreçlerini destekler. Mahallenin var olan kültürel özelliklerini yansıtan yerler ve semboller, eski sakinlerin mahallelerine olan bağlılıklarını sürdürmelerine, yeni kişilerin de inşa etmelerine yardımcı olacaktır. Bunlarla birlikte, mahallenin karakteri de korunacaktır.

Tablo 3.3: Mahalle bağlılığını etkileyen faktörler

insan kaynaklı faktörler	çevre kaynaklı faktörler
sosyo-demografik özellikleri (ırk, yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni hal vb.)	fiziksel çevrenin nesnel özellikleri (konut kalitesi, yakın park ve oyun alanlarının varlığı, sokakların ve kaldırımların durumu)
ev sahipliği	hem fiziksel hem de sosyal çevrenin öznel / algılanan özellikleri (duvar yazıları, vandalizm, gürültü yapan komşular, başıboş dolaşan hayvanlar, trafik ve park problemi)
ikamet süresi	çevrenin doğal yapı özellikleri
kişinin yaşam döngüsündeki yeri	landmarkların varlığı
kişinin içinde bulunduğu psikolojik durum	kamu hizmetleri (bakım, temizlik, güvenlik hizmetleri)
kişisel deneyimler ve geçmiş	güvenlik ve suç durumu
anılar	davet edicilik (çeşitli aktivitelere)
aşinalık	
toplumsal bağlar	
gündelik ilişkiler, alışkanlıklar	
kullanıcı katılımı (fuar, festival, toplantı)	
istekli veya isteksiz yer değiştirmeler	

Mahalle bağılılığını etkileyen faktörleri ortaya koymaya yönelik yapılan çalışmalar mahalle bağılılığının insan ve çevre kaynaklı faktörlerden etkilendiğini göstermektedir (Tablo 3.3). Yerlerin fiziksel kalite özellikleri de mahalle bağılılığının oluşumuna katkıda bulunur (Fried, 2000). Bu faktörlerin etkileri kişiden kişiye ve kişinin içinde yaşadığı çevrenin özelliklerine göre değişiklik gösterir. Bu faktörlerin bazıları bireyin veya toplumun yaşadığı yere olan bağılılığını artırır, bazıları ise azaltır.

“...Önce tabiat insanı çağırır. Sonra o çağrıya cevap veren insan tabiatı kendi isteklerine uygun hale sokar, ona yeni bir değer katar, bazı hallerde bu karşılıklı teşvik o yere veya bölgeye insanlık tarihi içinde özel bir mevki kazandırır.”
(Kuban, 1998)

4. BOĞAZ YERLEŞMELERİ VE KURUÇEŞME MAHALLESİ

Bu bölümde, Boğaziçi'nin yerleşim alanı olarak nasıl kullanılmaya başlandığı, geçmişten günümüze kadar olan süreç içinde nasıl bir değişim yaşadığı, bir yerleşim yeri olarak özellikleri ve mimari karakteri üzerinde durulmaktadır. Kuruçeşme mahallesinin tarihsel gelişim ve değişim süreci günümüz ile karşılaştırmalı olarak incelenmekte, doğal, fiziksel, işlevsel ve sosyal yapı özellikleri ile sosyal yapının mekana nasıl yansıdığı ortaya konmaktadır.

4.1 Boğaz Yerleşmeleri ve Boğaz Yerleşmelerinde Değişim

Boğaziçi...İnsan ve tabiat arasında kurulan eşsiz denge...

Şekil 4.1: İstanbul Boğazı ve çevresi uzaydan görünüş (www.turkije.turksnl.net)

Boğaziçi başlı başına bir kùltùrdür. Tarihsel gelişme süreci içinde doğası, kendine özgü yaşam biçimini meydana getiren Boğaz insanı ve bu insanın inşa ettiğı çevre Boğaziçi'ni hem İstanbul kenti hem de dünya kentleri arasında eşsiz kılmıştır.

Şekil 4.2: Boğaz'dan görüntüler (resimler sıra ile www.istanbul.gov.tr; Yalt, 2004)

İstanbul, yüzyıllar boyunca güvenlik ve ulaşım nedeniyle surlar dışına çıkamamıştır. Surların dışına çıkma, İstanbul fethedildikten sonra, yavaş yavaş gerçekleşmiştir. Ortaylı (1997)'ya göre, surların dışındaki mahallelerin İstanbul tarihinde önemli bir yeri vardır. Bu yerleşimler; kentte, sağlık ve temizlik yönünden sakıncalı iş alanlarında çalışan grupların (çömlekçiler, dericiler, camcılar vb.) ve günlük toplumsal ve ekonomik yaşam ile yoğun ilişkilerde bulunmayan grupların (balıkçılar, sebze ve meyve yetiştirenler, dar gelirli, inzivaya çekilenler, tekke ve zaviye mensupları vb.) bulunmasıdır. Birinci nedenle doğan yerleşmelere; Yedikule ve Kazlıçeşme (derici esnaf), Ayvansaray (çömlekçiler) gibi yerleşmeler örnek verilebilir. Boğaziçi mekanı ise ikinci neden ile ortaya çıkan bir yerleşme mekanıdır.

Boğaziçi'nin tarihi antik çağlara kadar dayanır. Karadeniz'de çok çeşitli koloniler kuran eski Yunanlılar, açık denize çıkmadan önce yolları üzerinde bulunan Boğaz sahilleri boyunca adak yerleri ve mabetler inşa etmişlerdir. O zamanlar, tüm bu sahiller onlar için kutsal sayılırdı (Hatipoğlu, 1997).

Bizans döneminde, şehir hücum ve saldırıların tehdidi altında bulunduğundan (Ayverdi, 1989) ne şehrin bir devamı ne de yaygın bir yerleşme yeri idi. Güvenlik nedeni ile sur dışına çıkılmamıştır. Fakat yine de bazı köy yerleşmeleri olduğu bilinmektedir. Beşiktaş, Ortaköy, Kandilli ve Çengelköy bu köylerden bazılarıdır. Bu köylerin kentle organik bağlar kuramamalarından dolayı tam bir Boğaziçi medeniyeti meydana gelmemiştir (İnan, 2005 içinde [Pardoe, 1838]).

Osmanlı döneminde Türkler de Boğaz'a önce stratejik nedenlerle yerleşmişlerdir. Fetih'ten hemen sonra surlar dışına çıkılmaya başlansa da, yerleşme hemen başlamamıştır. 16. yy.ın başından itibaren, İstanbul'da su ayırıcı değil birleştirici olmaya başlamıştır (Kuban, 1998).

Bektaş (1981)'a göre, Osmanlı yaşama biçimi önce Haliç sahillerinde gelişir. Bu yaşam şeklinin Haliç'ten Boğaziçi'ne kayması kolay olmamıştır. Haliç'ten elde edilen deneyimlerle Boğaz'da her şey sultanın iznine bağlıdır ve onun bilgisi dışında çivi bile çakılmamaktadır.

Boğaz'da yerleşme esas olarak, Kanuni döneminde gelişmeye başlamıştır. Galata'dan Fındıklı'ya kadar sahil boyunca cami ve yalılar yaptırılmaya başlanmıştır. Bu dönemde Boğaz'a vakıf kayıkları da işlemeye başlamıştır.

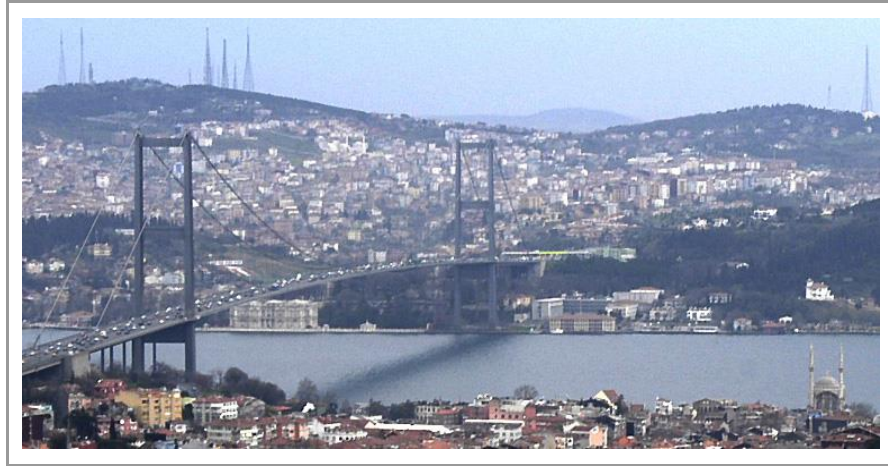
17. yy. Boğaz'ın karakteristik yerleşme düzeninin ortaya çıktığı dönemdir. Büyük devlet erkanı ve saray mensuplarının yazlıkları olmak üzere yalılar inşa edilmeye, 18. yy.da ise yeni mahalleler kurulmaya başlanır. Küçük balıkçı köylerinin Boğaziçi'si, övülen kişiliğini bu yüzyılda bulmaya başlar (Bektaş, 1981). Boğaziçi, 19. yy.da yeni bir çağa ulaşmıştır. Boğaz'ın çehresinde bugüne kadar gelen önemli yapıların bir kısmı bu dönemde yapılmıştır. Dolmabahçe Sarayı, Beylerbeyi Sarayı, Çırağan Sarayı bunlardan bazılarıdır.

Boğaz'da eski köyler çevresindeki kümeleşmeler dışında, sahil boyunca su çizgisini takip eden, sınırlı, lineer bir yerleşme vardı. Bu şekilde bir yerleşme oluşmasının nedeni, hem topografyanın farklı bir gelişime izin vermesi hem de ulaşımın sadece deniz yoluyla yapılmasıydı. Boğaziçi, genel olarak bir sayfiye olarak gelişmiş ve bu fonksiyonel karakter buraya has mimari karakteri de doğurmuştur (Kuban, 1998).

Boğaziçi, geçirmiş olduğu büyük yangınlara rağmen, 1950'lere dek karakteristik özelliklerini büyük ölçüde korumuştur. Cumhuriyet'in kurulmasını izleyen yıllarda çok partili hayata geçiş ve sanayileşme hareketleri ile İstanbul'a göç başlamış, bu durum Boğaz'ın görsel kalitesini, nüfusunun niteliğini, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik

yapısını etkilemiştir. Topografyanın elverişsizliği ve arazi fiyatlarının yüksek olması sanayinin Boğaz'ı etkilemesini önlemiş, ama gecekonduların gelişimi engellenememiştir (Aslan, 1989). Bu dönemden sonra, deniz taşımacılığının etkin hale gelmesi, karayolunun hem sahil şeridinden hem de yüksek yayla sathından Boğaziçi'ne ulaşması, bir yandan planlı yerleşmelerin bir yandan da kıyı ile yayla sathı arasındaki yamaçlarda gecekonduların hızla gelişmesine neden olmuştur (Hatipoğlu, 1997).

Gecekondulaşma süreci, çoğu kez doğal örtüyü, ormanı yok ederek ve su havzalarını kirleterek gerçekleşmiştir. Önce tepeleri işgal eden bu yeni iskan alanları giderek kıyıya doğru inmiş, zaman içinde gecekonduların da apartmanlaşması sonucu Boğaz'ın doğal karakteri ve konut dokusu nitelik değiştirmiştir (Kuban, 1998). Doğal veriler ile mevcut yerleşim dokusunu ve bileşenlerini göz ardı ederek inşa edilen lüks siteler ve villalar da, karakteristik dokunun farklılaşmasına neden olmuştur (Şekil 4.3). İstanbul'un özgün fiziksel özelliklerinin yok edilişi, 80'li yıllarda artarak devam etmiştir.

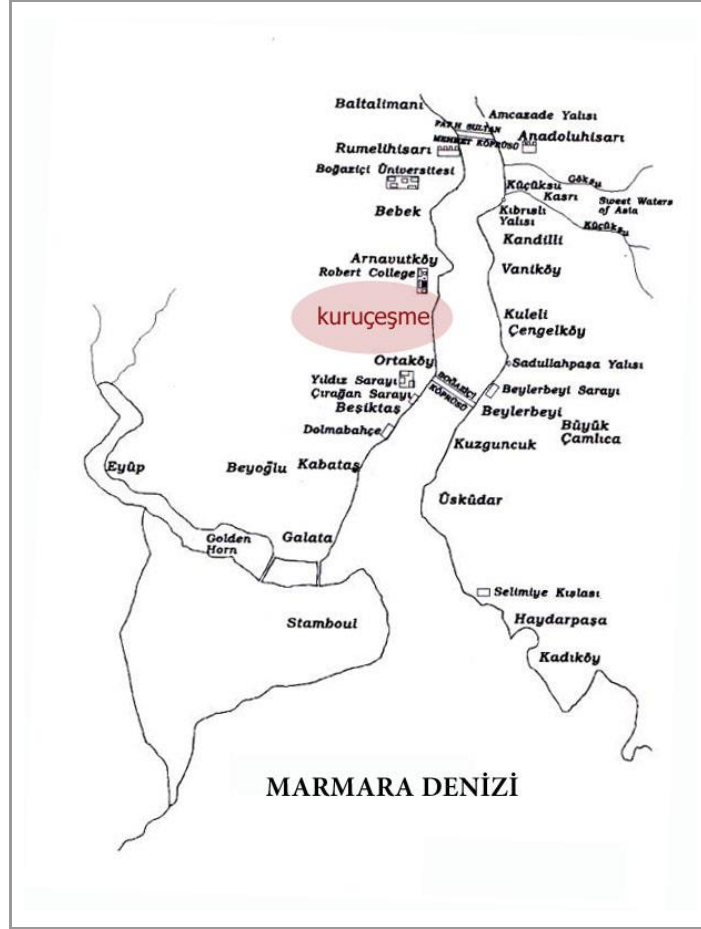
Şekil 4.3: Boğaz'ın değişen dokusu (www.istanbul.gov.tr)

Her ne kadar; fiziksel mekan, sosyal ilişkiler ve kültürel özellikler açısından büyük değişime uğramış olsa da Boğaziçi mekanı ve Boğaz köyleri halen İstanbul'un kent imgesidir. Özgün durumlarında korunamamış olsalar bile var olan yalılar, saraylar ve olağanüstü doğal ve fiziki mekan, barındırdığı ve barındırmadığı insanlara ve yerlere önemli katkılar sağlar.

Geçmişten günümüze kalan tarihi çevreler, sokak dokuları, kentsel öğeler, duvarlar, konutlar ve doğal peyzaj; insana daha çok değer veren, sadece yayayı düşünen, huzurlu yaşam çevreleri yaratmışlardır. Bu kalite ve kimlik, yeni tasarımlar ve tasarımcılar için de, özünde sayısız yol gösterici veri içermektedir (Akin, 1995).

4.2 Kuruçeşme Mahallesi

Boğaziçi'nin Rumeli yakasında Beşiktaş ilçesine bağlı bir mahalledir. Ortaköy Mahallesi, Kültür Mahallesi, Arnavutköy Mahallesi ve İstanbul Boğazı ile çevrilidir. Ortaköy'den Defterdarburnu, Arnavutköy'den Sarrafburnu ve Robert Lisesi girişi ile ayrılır (Şekil 4.4). Defterdarburnu ve Sarrafburnu arasında uzanan sahil boyunca ve arkasındaki sarp tepelerde yer alır. Sınır oluşturan cadde ve sokakları; Zincirlikuyu Yolu, Körkadı Sokağı, Kireçhane Sokağı ve Yeşilpınar Sokağı'dır (Şekil 4.5).

Şekil 4.4: Kuruçeşme'nin İstanbul Boğazı içindeki yeri (www.34tr.com)

"Bithias", "Kalamos", "Amopolos" ve "Kuruçeşme" günümüze kadar aldığı isimlerdir. Semt sakinleri, koruları ve bol akar suları yüzünden, eski isminin Kuruçeşme olduğunu iddia ederler (Akbayar, 1998). Başka bir kaynakta ise, köye 'Kuruçeşme' adının verilmesine Fatih'in Tezkirecibaşısı olduğu söylenen Osman Efendi tarafından inşa ettirilen mescidin yanındaki çeşmenin zamanla kurummasının sebep olduğu belirtilmektedir (İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi).

Şekil 4.5: Kuruçeşme Mahallesi Sınırları (www.google.com)

4.2.1 Tarihsel Gelişimi ve Değişim Süreci

Kuruçeşme, 4. yy.dan beri birçok medeniyete yerleşim yeri olmuştur. Bizanslılar devrinde, Kuruçeşme keşişlerin çile doldurdıkları bir köy olup, bugünkü yerinde, sahile kadar uzanan bir kamışlık bulunuyordu (Akbayar, 1998).

Bütün Boğaziçi kıyılarında görüldüğü gibi Kuruçeşme de Osmanlılar devrinde büyük önem kazandı. Sahillerine eşsiz güzellikte yalılar, saraylar inşa edildi. Osmanlılar devrinde burası bir köydü. Evliya Çelebi'nin bildirdiğine göre ise, zamanında, Kuruçeşme'de 1 camii, 1 hamam, 2 kilise, 3 havra vardır. 11 mahallesi Yahudi, 3 mahallesi Rum mahallesiydi. İslam mahallesi ise dere içindeydi. Bölgede bedesten, han, imaret yapıları olmayıp, 200 kadar dükkan bulunmaktaydı (İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi).

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde bahsettiği camii Tezkireci Osman Efendi Camii'dir. Bugün Kuruçeşme cemaati tarafından halen kullanılmaktadır. Ayios Dimitrios, Ioannes Promodos ve Yerevman Surp Haç kiliseleri de faal durumdadır. Sinagoglar ise yok olmuştur. Kuruçeşme Hamamı olarak bilinen hamam, yakın zamana kadar özgün hali ile kullanılmıştır, günümüzde ise faal değildir. Restorasyon çalışmaları sürdürülmektedir.

Tezkireci Camii karşısında deniz kenarında bostancı karakolu ve yakınında bir mektep vardı (Akbayar, 1998). Bugün Kuruçeşme sınırları içinde karakol bulunmamakta, Tabiiyeci Mehmet Emin Ergun İlköğretim Okulu varlığını sürdürmektedir.

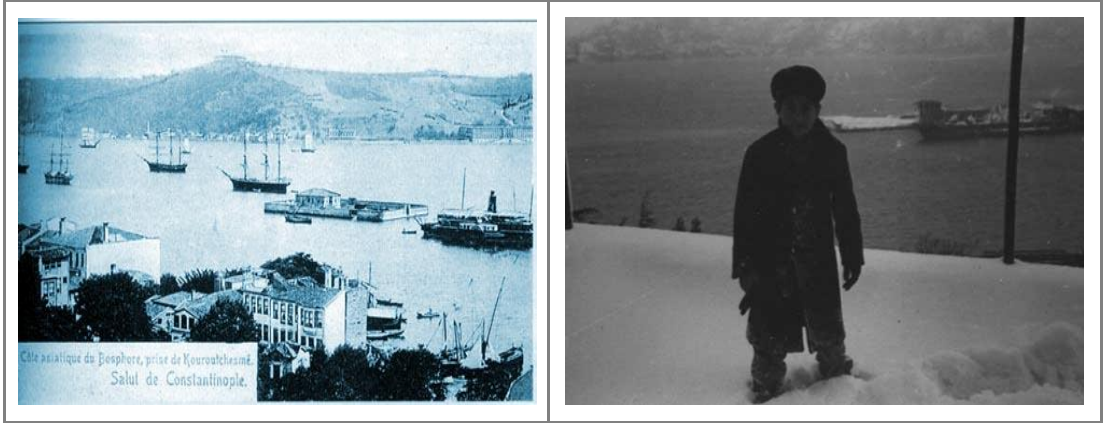
Kuruçeşme'de bir Müslüman mezarlığı ve caminin kuzeyinde ve batısında iki hazire vardır. Bir zamanlar varolduğu bilinen Yahudi mezarlıklarından bugün hiçbir iz kalmamıştır. Mahalle sakinlerinin belirttiğine göre bu mezarlıkların üzerine apartmanlar ve gecekondu inşaa edilmiştir.

Kuruçeşme'nin tarihinde önemli yere sahip olan ve hatta semte isim veren çeşmelerden bazıları bugün halen kullanılmaktadır. Bunlardan Köprülü Hemşire, Beyhan Sultan ve Kadın Efendi çeşmeleri restore edilmişler ve şehir şebekesine bağlanarak akar hale getirilmişlerdir.

Kuruçeşme bağları, bahçeleri ve koruları ile ünlüymüş. Sultanlara ve zamanın yüksek rütbeli kişilerine ait olan sahil hane ve köşk bahçelerine çok önem verilmiş, zaman zaman Avrupa'dan bahçıvanlar getirilerek bahçeler düzenletilmiştir. (İstanbul

Ansiklopedisi) (Hürel, 2005). Bugün bu bahçe ve bağlar var olmamakta, korular ise yer yer tahrip edilmiştir.

Kuruçeşme’de, sahilinden 160 m açıktaki Boğaziçi’nin tek adası yer almaktadır. Daha önce ne amaçla kullanıldığı bilinmeyen ada, Sultan Abdülaziz tarafından mimar Sarkis Balyan’a verilmiştir. Üzerine iki katlı bir konut yaptıran Sarkis Balyan’ın ölümünden sonra Şirket-i Hayriye tarafından kiralanarak, vapurlar için kömür deposu olarak kullanılmıştır (Şekil 4.6). 1958 yılında Galatasaray Kulübü’ne satılan ada, her sene biraz daha genişletilerek kulübün sosyal tesisi olarak kullanılmıştır (Kara, 2003).

Şekil 4.6: Geçmişte Galatasaray Adası (Sluis, 2000; Arık Ailesi arşivi)

Bugün Galatasaray Kulübü tarafından özel bir şirkete kiralanmış olup, mevsimlik faaliyet göstermektedir (Şekil 4.7).

Şekil 4.7: Günümüzde Galatasaray Adası

Kuruçeşme’de 5 tane iskele vardı. Bunlar; 1. Aralık, 2. Aralık, 3. Aralık, Kuruçeşme ve Kuyumcubaşı iskeleleriydi (Akbayar, 1998). Kuruçeşme limanı, eski dönemlerde çok işlek bir yerdi. Siraküza’dan gelmiş esir ticareti yapan gemilerden, Trabzon’dan tereyağı getiren teknelere dek, her türlü ticaret teknesi burada mola verirdi (Hürel,

2005). Bugün iskelelerden sadece 2 tanesi mevcut olup, biri Galatasaray Adası'na hizmet vermekte, diğeri ise restoran olarak kullanılmaktadır. Kuruçeşme'ye artık vapur yanaşmamaktadır.

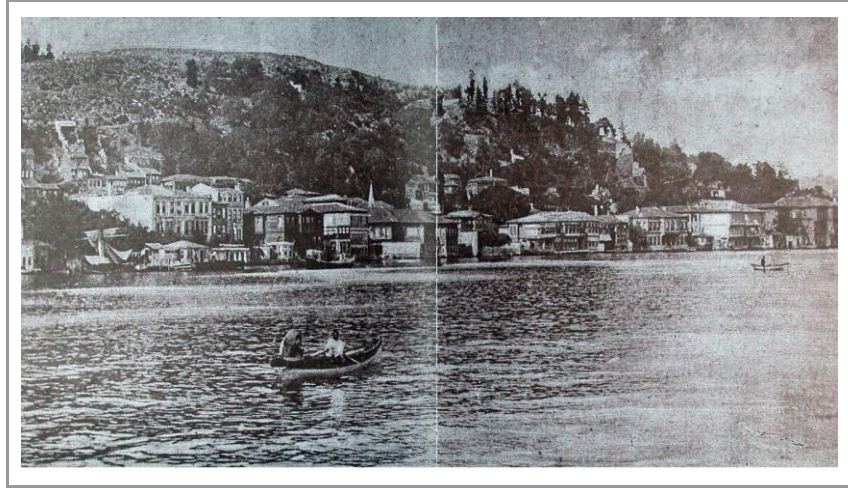
Osmanlılar döneminde köy sakinleri balıkçılık ve meyvecilik yapmaktaydılar. Ulaşım, alışveriş kayıklarla yapılır, kayıklar kişilerin sosyal durumlarına göre farklılaşır. İskeleler arasındaki rıhtımda hizmetkârlar dolaşır, balıkçılar ağlarını yayar, kayıkçılar mallarını satarlardı. Ulaşım deniz yolu ile olduğu için önceleri tepelere değil kıyılara yerleşilmiştir (Şekil 4.8). Şirket-i Hayriye'nin kurulması (1856) ve karayolunun yapılması ile kullanılmaya başlanan buharlı gemiler ve tramvay ulaşımı kolaylaştırmış, çevreyi devamlı oturulur, kalabalık bir semt haline getirmiştir.

Şekil 4.8: 19. y.y.'da Kuruçeşme (Eldem, 1979)

Kuruçeşme'de 17. yy.dan itibaren saraylar, birçok yalılar inşa edilmiştir. Semtte, sultan, devletin ileri gelenleri ve Sarrafburnu'na doğru da Musevi, Rum sarraf, banker ve doktorların yalıları vardı. Bu yalı ve saraylardan bazıları; Neşatabad Sahilsarayı, Şah Sultan yalıları, Tırnakçı, Ayvazpaşazade, Muhsinzade yalılarıdır (Şehsuvaroğlu, 1999) (Şekil 4.9). Bu yalıların büyük kısmı işgal sırasında 1919 yılında Fransızların çıkardıkları yangının büyümesi ile yok olmuştur. Sarrafburnu'ndaki yalılar yangından kurtulmuş ve restore edilmiş olarak bugün hala kullanılmaktadırlar (İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi).

Kuruçeşme 19. yy.ın başlarında İstanbul'un önde gelen semtlerinden idi. Bu semtte padişahın özel izniyle oturulabilirdi. Müslüman yapıları aşıboyası, yeşil, beyaz; azınlık yapıları kurşuni, sarı renklere boyanırdı. Yükseklikleri farklı olurdu (Akbayar, 1998).

Şekil 4.9: 19. y.y.'da sahildeki yalılar (Eldem, 1979)

Kuruçeşme'nin en önemli karakteristik özelliği olan sahil şeridinin görünümü, zaman içinde çok değişmiştir. Osmanlı'nın son döneminde Damat Ferit Paşa'nın kararıyla, 1919 yangını sonrasında arsa haline gelen yerler kömür ve kum depoları, ayakta kalabilen binalar ise tütün vb. depoları haline getirilmiştir. 1980'li yıllarda, buradaki kum ve kömür depoları kaldırılıp yerlerine Arnavutköy'e kadar uzanan parklar yaptırılmıştır (Sluis, 2000). Ayrıca, Sarrafburnu yalıları önünden kazıklı yollar geçirilmiş, kıyı kısmen doldurularak kıyı hattı ve kotu değiştirilmiştir (Akbayar, 1998).

4.2.2 Doğal, Fiziksel ve İşlevsel Yapı Özellikleri

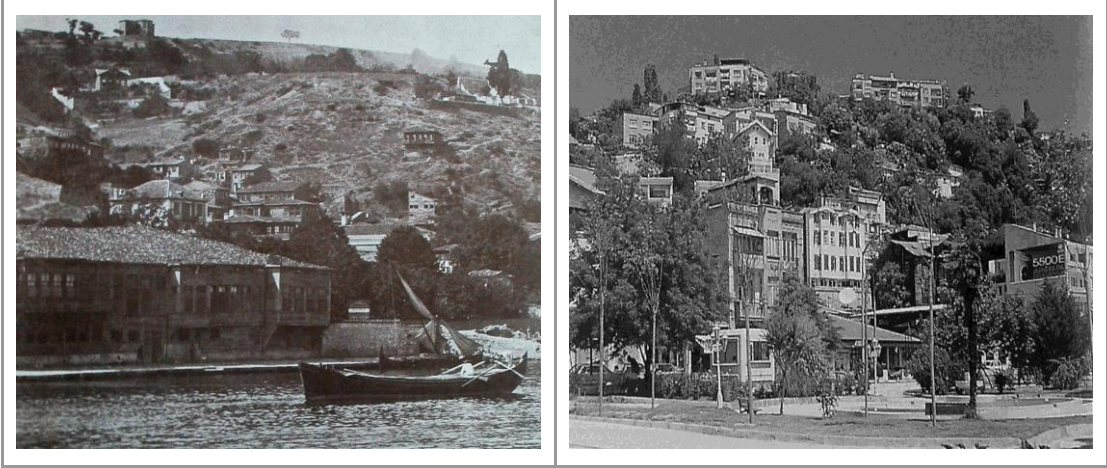
Kuruçeşme semtinin kendine has, doğal özellikleri vardır. Mahallenin çevre karakteri, büyük ölçüde topografyaya bağlı olup, bileşenlerinin görünen biçim, renk özelliklerinin Boğaziçi'ne has bir araya geliş şekillerinin bir ürünü olarak tanımlanabilir. Denizi, havası, tepeleri, koruları ve korulardaki erguvan ağaçlarının oluşturduğu ahenk Kuruçeşme'yi eşsiz kılar. Ayrıca Boğaz'da yer alan tek ada da yine burada yer alır.

Şekil 4.10: Kuruçeşme'den doğal manzaralar

Kuruçeşme, Boğaz'daki pek çok semt gibi zaman içinde, doğal ve fiziksel etkenler nedeniyle farklılaşmıştır. Halen devam etmekte olan büyük bir fiziksel değişim süreci içindedir. Kuruçeşme mahallesinde yerleşim sınırlarının değiştiğini söylemek mümkündür.

Daha önceleri hem topografya hem de ulaşım nedeniyle halk kıyıya yerleşmişti, tepelerde yerleşim yoktu. 1950'li yıllardan itibaren Kuruçeşme'nin dik yamaçları gecekondular ile dolmuş ve ilerleyen yıllarda ise bu gecekondular apartmanlara dönüşmüştür. 1980'li yıllardaki ekonomik ve politik değişimler ile birlikte lüks konut siteleri inşa edilmeye, son zamanlarda da tarihi konut ve yalılar restore edilmeye başlanmıştır (Kara, 2003). Günümüzde Kuruçeşme mahallesi, özgün ve restore edilmiş konutlar, apartmanlar, lüks siteler, villalardan ve gecekondulardan oluşan karmaşık, birbiri içine geçmiş bir yapıdadır (Şekil 4.11) (Şekil 4.12).

Şekil 4.11: Yüzyılın başında ve 1994 yılında Kuruçeşme yamacı (İstanbul Ansk.)

Şekil 4.12: Bugünkü fiziksel doku

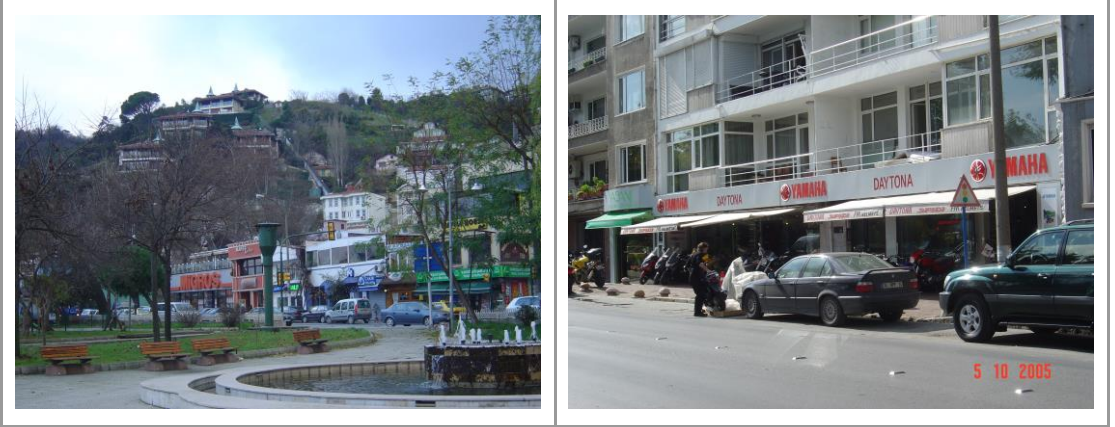
Sahil şeridi, çıkan yangınlar sonucunda Boğaziçi'ne has karakteristik özelliğini kaybetmiştir. Sadece, Sarrafburnu'ndaki yalılar günümüze ulaşmıştır. Daha önce de

belirtildiği gibi, bugün Kuruçeşme semtinin tüm sahil şeridi günümüzde yeşil alan olarak kullanılmaktadır (Şekil 4.13).

Şekil 4.13: Marina görevi de gören sahil şeridi ve Sarrafburnu'nda günümüze ulaşan yalılar

Yamacın eteklerinde, yapı türlerinde değişim göze çarpmaktadır. Bu değişim, fonksiyonel ve fiziksel olmak üzere iki şekilde gerçekleşmiştir. Kuruçeşme Caddesi ve Kırbaç Sokak üzerinde yoğun olarak ticari mekanlar bulunmaktadır (Şekil 4.14). Bu bölge içinde yer alan tarihi binaların çoğu restore edilmiş; konut, ofis veya dükkan olarak kullanılmaktadır. Ayrıca, bazı binaların zemin katları da işlev değiştirmiştir.

Şekil 4.14: Kuruçeşme Caddesi'ndeki ticari mekanlar

Fiziksel değişim ise, cephe ve plan düzeyinde gerçekleşmiştir. Ahşap ve kagir binaların çoğu betonarme olarak yenilenmiş, sadece cepheleri ahşap ile kaplanmıştır. Cephe düzeyinde gerçekleşen değişimler, kullanılan malzeme ve renklerdeki değişimler ile bina yüksekliklerinde yapılan değişimleri içermektedir. Bazı binalarda balkonlar kapatılmış veya cephelere orijinalinde olmayan pencereler eklenmiştir. Cephe süslemeleri, kat silmeleri de yok edilmiştir. Plan anlamındaki değişiklikler ise, genelde kaldırılan taş fırınlar ve kapatılan kuyulardır.

Kuruçeşme mahallesinde yer alan bina tipolojisi ve fonksiyonların, öncekiler ile kıyaslandığında oldukça farklılaştığı görülür. Bugün Kuruçeşme sınırları içinde; konut, okul, dükkan, ofis, mağaza, kafe, pastane, bakkal, market, restoran, turistik işletme, resim galerisi, spor merkezi, hayvan hastanesi, eczane, kahvehane gibi birbirinden çok farklı bina tipolojilerine ve fonksiyonlara rastlamak mümkündür (Şekil 4.15).

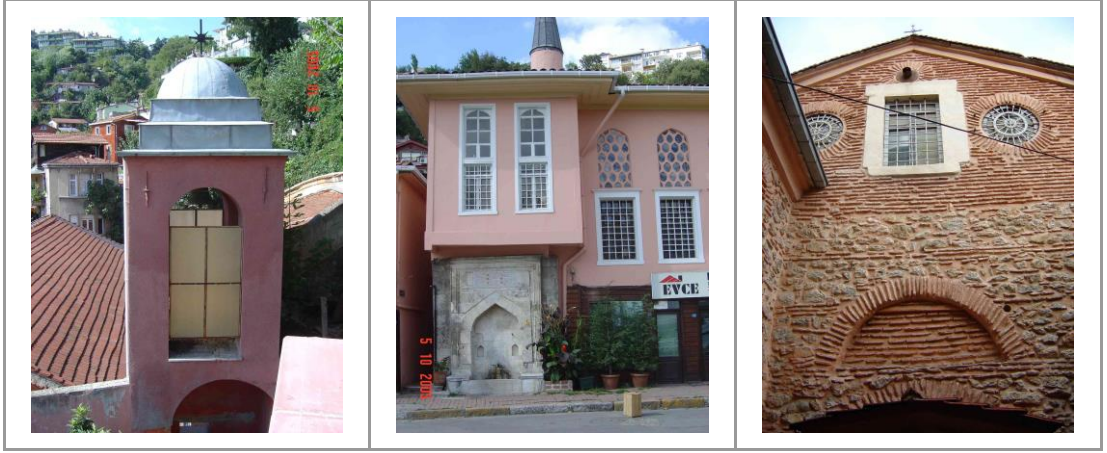

Şekil 4.15: Mahalle bünyesindeki yeni fonksiyonlar

4.2.3 Sosyal Yapı Özellikleri

İstanbul'un pek çok mahallesinde olduğu gibi Kuruçeşme mahallesinde de fiziksel değişime bağlı olarak; sosyal, kültürel yapı ve gündelik yaşamda değişim yaşanmaktadır.

Kuruçeşme; kültür, din, dil ve köken gibi birçok açıdan incelendiğinde heterojen bir yapıya sahiptir. Kiliseleri, camisi farklı dinlere ev sahipliği yapar. Cemaatler burada ibadetlerini huzurlu ve özgür bir şekilde gerçekleştirmektedirler (Şekil 4.16).

Şekil 4.16: Tezkireci Osman Efendi Camii ve Ayios Dimitrios Ermeni Kilisesi

Kuruçeşme'nin sosyal yönden en büyük özelliği farklı katmanları içinde barındırmasıdır. Pek çok açıdan birbirlerinden farklı insanlar bu semtte bir arada yaşamaktadırlar. Kökleri 4 – 5 kuşak geriye uzanan, mahallenin gerçek yerlileri olan, 1950'li yıllardan sonra gecekondulaşma ile mahalle bünyesine katılan, bugün ise mahallenin yerlileri olarak nitelendirilebilen ve mahalleye henüz dahil olan insanlar Kuruçeşme mahallesinin kullanıcı profiline çeşitliliğini ortaya koymaktadır.

Kuruçeşme semtinde mahalle yaşantısından yoğun olarak söz etmek mümkündür. İnsanların çoğu isim olarak olmasa bile birbirlerini tanımakta ve birbirlerine selam vermektedirler. Mahalle bünyesine yeni katılan kişiler de bu geleneğe uymakta, en azından komşularıyla karşı karşıya geldiklerinde iletişim kurmaktadır.

4.2.4 Kuruçeşme Mahallesinde Sosyal Yapının Mekana Yansıması

Kuruçeşme semti, var oluşundan bu yana içinde yaşayan insanlara kucak açmış, onların eylemlerine ev sahipliği yapmıştır. Burada yaşayanlar ve mekanın zenginliğini keşfeden bireyler, diğer bireyler ile mahalle yaşamı çerçevesinde bir araya gelip, geçmişten bugüne kadar korunmuş ortak değerlerin varlığını kabul edip

kamusal ait oluğu hissederler. Kendilerine ait, seştikleri dđnyaya sahip olmayı ve özel ait oluğu ise tarihi doku içinde bir bđtđn halinde yer alan farklı tipteki konutlarında yaşırlar. Kuruçeşme mahallesinde yer alan evler ve kurumlar buraya őzgđ bir çevre oluştururlar. İnsan ve çevre arasında anlamlı bir işbirliği gerektiren ait oluş ile birey kendini bulur, dđnyadaki varlığını ve yerini belirler.

Kuruçeşme mekanı, bđnyesinde pek çok őđe barındırır, bunları birleştirir ve uyum içinde bir kurgu ile doğa, insan, mahalle ve İstanbul kenti arasında özel bir etkileşim yaratılmış olur.

Geçmişten gđnđmđze varolan Kuruçeşme semti üzerinde yaşılananlar ile anlam kazanmıştır. Farklı kđltürler içinde varoluğu, bu anlamlar ile kazandığı gđçlđ karakterden dolaydır. Bireysel olduğu kadar toplumsal őlřekte de kimliklenme ve yđnlenme sağlar. Gđçlđ bir çevre imajına ve karakterine sahiptir. Kuruçeşme mahalle sakinleri, sahil boyunca yđrđyđř yapan, banklarda oturan, balık tutan insanlar, arabaları ile ya da vapurlarla buradan gelip geşenler ile postacısı, bakkalı, şişekçisi, kedileri, kuşları, sokakta oynayan şocukları, cami meydanında sohbet eden yaşılları, otobđs bekleyen insanları, işyerleri burada olan ve her gđn buraya gelip giden insanları ile dinamik olduğu kadar da sđrekli bir mekandır (şekil 4.17).

şekil 4.17: Kuruçeşme dinamik olduğu kadar da sđrekli bir mekandır

Kuruçeşme semtinde sosyal, kültürel ve günlük yaşamdaki değişimler fiziksel mekanı doğrudan etkilemektedir.

İnsanlar yapılaşmış çevre içinde; belli davranış kalıplarını, sosyal ve kültürel birikimlerini, yaşam stillerini, dünya görüşlerini, değer sistemlerini, grup kimliklerini , tıpkı sözel olarak açıkça belirttikleri gibi aktarırlar. Ayrıca, fiziksel mekanlarda sembolik ve ideolojik anlamlar olarak karşımıza çıkan kimlik kavramı, daha anlaşılır, daha nitelikli yerleşimler oluşmasına yardımcı olur (Rivlin, 1987).

Mahalle içinde yer alan farklı kullanıcı gruplarının birbirinden farklı etkileri olduğu görülmektedir. Mahalleyi kendi kültürleri ve kişisel geçmişleri doğrultusunda farklılaştırmakta ve isteklerine göre adapte etmektedirler. Örneğin, plansız yapılaşmış konutlarda yaşayanlar kendilerine özgü sokaklar oluşturmuşlardır. Farklı kullanıcı grupları tarafından oluşturulan, birbirinden farklı mekanlarda, evlerin sokaklar ile kurdukları ilişkiler mahalle bütününde birbirinden farklıdır, grup kimliği açıkça fiziksel mekana yansır (Şekil 4.18).

Şekil 4.18: Mahalleden sokak görüntüleri

Mahallede yaşayan insan profilinin değişimi, farklı birçok fonksiyonun mahalle bünyesine katılmasına neden olmuştur.

Fiziksel çevre, ihtiyaçlara daha iyi hizmet etmesi için değişime zorlanmaktadır. Bu değişim, hem kamu kuruluşları hem de özel kuruluşlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Belediye ve diğer kamu kuruluşları çevrenin görüntüsüne daha çok dikkat etmektedirler. Ayrıca, çeşitli mobilya mağazaları, pastaneler, showroamlar, marketler mahalle bünyesine katılmakta ve çevreyi daha kaliteli, modern ve bakımlı hale getirmektedirler (Şekil 4.19). Bu birimler kaldırımları düzenlemekte, yeşillendirme yapmakta, kendilerini yaşama dahil ederek daha yaşanır ortamlar oluşturmaktadırlar.

Bugün Kuruçeşme, sadece içinde yaşayan insanlara hizmet eden ya da sadece onların ihtiyaçlarını karşılayan bir yer değildir. Toplumun çeşitli kesimlerine hitap eden ve onları kendine çeken bir yerdir. Sergilere, konserlere, buluşmalara, yürüyüşlere ev sahipliği yapmaktadır. Bunlar fiziksel çevrenin özellikleri sonucunda ortaya çıkmış olup, aynı zamanda da fiziksel çevreyi olumlu yönde etkilemektedirler. Yani karşılıklı, birbirini destekleyen bir etkileşim söz konusudur.

Şekil 4.19 : Çevreyi daha bakımlı ve kaliteli yapan düzenlemeler

Sosyal yapı fiziksel çevreyi genellikle olumlu olarak etkilese de, olumsuz etkilerinin de olduğu görülmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi Kuruçeşme farklı katmanlardan oluşmaktadır. Bu katmanlar içinde yaşayan gruplar çevreye farklı tepkiler vermektedirler. Örneğin, mevcut mahalle dokusunda ev ve sokak arasındaki sınır muğlaktır. İç içe geçmiş, birbirine nüfuz eden bir durum söz konusudur. Buna karşın, yüksek gelir gruplarını barındıran siteler güvenlik nedeniyle sokak ve hatta mahallenin bütünüyle aralarına keskin sınırlar koyarlar (Şekil 4.20) (Şekil 4.21).

Şekil 4.20 : Lüks villa ve sitelerin sokak ile ilişkisi

Genellikle yüksek duvarlar ve tel örgüler olarak karşımıza çıkan bu sınırlar, mahalleyi hem fiziksel hem de sosyal açıdan bölmektedirler. Mahalle duygusunu yadsıyan, hiçe sayan bu tutum mahalleyi olumsuz yönde etkilemektedir.

Şekil 4.21: Mevcut doku ve alt gelir gruplarına ait sokaklarda mekansal ilişkiler

Kuruçeşme hem mahallede yaşayan, hem de dışarıdan gelen insanları içinde barındırmaktadır. Farklı insanların mahalleye dahil olmaları ekonomik ve kültürel yönlerden Kuruçeşme'yi olumlu etkilerken, mahalle kimliği bu dışsal etkiler ile zedelenmekte, belirsiz hale gelmektedir. Bu durumun, fiziksel mekana yansıması özellikle bir araç kirliliği olarak karşımıza çıkar. Bu durum yaya özgürlüğünü önemli derecede kısıtlamakta, mahalleliyi rahatsız etmektedir. Çünkü bu durum kişisel mekana saldırı olarak algılanmaktadır.

Bu analiz ve değerlendirmeler, bundan sonraki bölümde yer alan Kuruçeşme semtindeki mahalle bağlılığını ortaya koymaya yönelik yapılmış alan çalışmasına temel oluşturacaktır.

5. MAHALLE BAĞLILIĞINI ORTAYA KOYMAYA YÖNELİK ALAN ÇALIŞMASI

İnsan içinde yaşadığı çevre ile etkileşim halindedir. Çevre birbirinden farklı ölçek, kapsam ve boyutlarıyla sınıflandırılabilir. Çevrenin özelliklerine ve ölçeğine göre insan farklı yerlerle farklı ilişkiler kurmaktadır. Tez kapsamında insanın çevresi ile kurduğu ilişkiler mahalle ölçeğinde ve mahalle bağlılığı açısından incelenmiştir. Boğaz köylerinin İstanbul kent kimliği açısından önemi ve mahalle yaşamının halen yoğun olarak sürmesi nedeniyle, alan çalışmasının Boğaz yerleşmelerinden Kuruçeşme mahallesinde gerçekleştirilmesine karar verilmiştir.

Bu bölüme kadar yapılan literatür çalışması ile; çevre, insan ve gereksinimleri, insanların birbirleriyle ve yaşadıkları yerler ile kurdukları ilişkiler, mahalle kavramı, yer bağlılığı ve mahalle bağlılığı ile ilgili bir teorik alt yapı oluşturulmuştur. Bu literatür çalışmanın sonuçlarını özetlersek:

- İnsan karmaşık bir yapıya sahiptir. İhtiyaçlarının karşılanması gerekir. Bu ihtiyaçlar hiyerarşik bir yapıdadır.
- Çevre ve insan karşılıklı etkileşim içindedir. Çevre insanı etkilerken, insan da içinde yaşadığı çevreyi kendi isteklerine göre yeniden şekillendirir.
- İnsan içinde yaşadığı yerler ile farklı ilişkiler kurar. Hem fiziksel çevre, hem de sosyal katılım mahalle yaşamının oluşumuna ve içinde yaşanılan çevre ile bağ kurulmasına olanak verir.
- Komşular ile toplumsal, kültürel bağlar paylaşılması sonucunda mahalle, kişinin 'kendi' kimliğinin uzantısı haline gelir.
- Bireyin mahalle bağlılığı insan ve çevre kaynaklı faktörlere bağlı olarak artabilir ya da azalabilir.

Bu bölümde, alan çalışmasının amacı ve kapsamı ortaya konmuştur. Çalışma sürecinin nasıl gerçekleştiği, insan-çevre etkileşimi araştırmalarında kullanılmakta olan yöntemler ile bunların özellikleri irdelenerek, çalışmada kullanılacak yöntemler belirlenmiştir. Kuruçeşme'deki mahalle bağlılığını ortaya koymak amacıyla mahalle sakinlerinin Kuruçeşme'yi nasıl tanımladıkları; onlar için ne ifade ettiği; burada yaşamayı tercih etme nedenleri; mahallenin doğal, fiziksel ve sosyal özellikleri

hakkındaki görüşleri ile kendilerini buraya ait hissedip hissetmedikleri çeşitli yöntemler kullanılarak sorgulanmıştır. Sonuçlar yapılan kuramsal araştırma kapsamında karşılaştırılmalı olarak analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir.

5.1 Alan Çalışmasının Amacı

İnsanlar yaşadıkları yerler ile duygusal bağlar kurarlar. Kişinin evinin içinde bulunduğu çevre; deneyimsel mekanın, rahatlık ve emniyetin, kaygı ve endişenin, sorumluluk ve bağlılığın, bireyin kendi kavramının kişisel anlamlarla bütünleştiği yerin merkezi haline gelir (Feldman, 1990). İnsanın yaşadığı ev, mahalle ve hatta kent 'kendi'sinin uzantısı haline gelir. Kişi kendisini farklı yerlerle tanımlar, kendisini bu yerlere ait hisseder. Kişi daha sonra başka bir yerde yaşasa bile kendini o yere ait hissedebilir. Bu bağın kuvveti ise; bireyin kişisel geçmiş ve deneyimlerine, içinde bulunduğu psikolojik duruma, sosyo-demografik özelliklerine, aile bağlarına, hatıralarına, yaşadığı yerin doğal, fiziksel, sosyal ve kültürel yapı özelliklerine, kişinin yaşadığı yer ile ilgili tasarım ve yönetim süreçlerine katılımı gibi çeşitli faktörlere bağlıdır.

Bugün Kuruçeşme; farklı kültür din, dil, köken, yaş, ekonomik statü, eğitim ve kültürel geçmişe sahip insanlardan oluşan heterojen bir yerleşmedir. Kesin sınırlarla birbirinden ayrılmamış geleneksel konutlar, lüks siteler, restore edilmiş konutlar ile plansız yapılaşmış konutlardan oluşan karmaşık bir yapıya sahiptir. Kuruçeşme'nin en önemli karakteristik özelliği; farklı katmanları içinde barındırmasıdır. Bu katmanlaşma, hem fiziksel, hem sosyal, hem de kültürel çevrede kolaylıkla okunmaktadır. Kuruçeşme yerleşmesi birbirinden farklı grupları bünyesinde barındırmaktadır. Bunlar; kökleri dört - beş kuşak geriye dayanan, geleneksel konutlarda oturan kişiler; 1950'li yıllarda semte göç eden, plansız yapılaşmış konutlarda yaşayan kişiler; restore edilmiş konutlarda veya yeni yapılmış kapalı lüks sitelerde yaşayan, semte yakın geçmişte yerleşen kişilerdir.

Bu çalışma, yukarıda belirtilen katmanlaşma fikrinden yola çıkarak:

- Doğal, fiziksel ve sosyal çevre özelliklerini analiz etmeyi,
- Mahalledeki çevre-davranış mekanizmasını incelemeyi,
- Mahalle sakinlerinin Kuruçeşme'ye bağlılıklarını, bu bağlılıkların zaman içinde nasıl bir değişim gösterdiğini, farklı kullanıcı gruplarının mahalle bağlılıklarını, aralarındaki farklılıkları, etkilendikleri faktörleri ve bağlılık düzeylerini belirlemeyi amaçlamaktadır.

5.2 Kapsam ve Yöntem

İnsanın çevresi ile kurduğu ilişkileri analiz etmek ve değerlendirmek amacıyla kullanılan çeşitli yöntem ve yaklaşım türleri vardır. Gözlem (fiziksel çevre, davranış), röportaj, anket ve arşiv taraması insan-çevre araştırmalarında en çok kullanılan yöntemlerdir (Zeisel, 1995). Low (1991) ise insan-çevre konusundaki araştırma yaklaşım türlerini kalitatif ve kantitatif olarak ayırmıştır. Kalitatif metotlar doğal ortamlarda araştırmacının çevreyi ve insanları gözlemlediği alan çalışmalarıdır. Mahalle bağlılığı literatüründe çalışmanın kapsamı doğrultusunda bu metotların ayrı ayrı ya da birlikte kullanıldıkları görülmektedir.

Kuruçeşme mahallesinde insan-çevre etkileşimi ve mahalle bağlılığını ortaya koymak ve analiz etmek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmanın çok yönlü olması nedeniyle; arşiv araştırması, röportaj (in-depth interview), sokak ve kamusal alan ölçeğinde yerinde gözlem ve tespitlerden oluşan bir yöntem kullanılmıştır. Farklı yöntemleri birlikte kullanarak kapsamlı veri toplanması, elde edilen verilerin karşılaştırılması ve doğrulanması olanaklı olacaktır.

Alan çalışması mahalle bünyesinde yaşanan değişimi değerlendirebilmek amacıyla, arşiv taraması süreciyle başlamıştır. Öncelikle İstanbul ve Boğaziçi ile ilgili çalışmalar incelenmiş, Kuruçeşme hakkında çeşitli harita, fotoğraf ve belgelere ulaşılmıştır. Kuruçeşme semtinin tarih içinde nasıl bir değişim geçirdiğini ortaya koymak amacıyla bu belge ve fotoğraflar günümüz ile karşılaştırılmış ve analiz edilmiştir.

Arşiv taramasından sonra mahalle sakinleri ile derinlemesine röportajlar ve karşılıklı görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Öncelikle mahalle genelinde bir ön çalışma yapılmıştır. Yapılacak alan çalışmasının sınırları belirlenmiştir (Şekil 5.1.). Bu çalışma mahallede yapılan incelemeler, harita ve fotoğraf tespitleri ile bilgilerin kaydedilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Mahalle ve mahalledeki yaşam hakkında detaylı bilgi toplanmıştır. Mahalle bünyesindeki kullanıcı grupları, bu grupların yoğun olarak yaşadıkları yerler ve yaşamakta oldukları konut türleri belirlenmiştir. Ayrıca, mahallenin fiziksel yapı özellikleri, hangi işlevlerin nerelerde yoğunlaştığı hakkında da detaylı bilgi toplanmıştır.

Yapılan bu ön çalışma ile kişisel deneyimler, gözlemler, çeşitli mahalle sakinleri ile yapılan görüşmeler ve gelişen informal sohbetler doğrultusunda görüşülecek kişiler belirlenmiş, onyediy mahalle sakini ile derinlemesine röportaj yapılmıştır. Yöneltilen sorular mahalle bağlılığı ile ilgili literatür çalışmalarından elde edilen veriler ile daha önce araştırmacılar tarafından yürütülmüş farklı alan çalışmalarında kullanılan sorular analiz edilerek hazırlanmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi, Kuruçeşme

mahallesiinde mahallesiinde birbirinden farklı kullanıcı grupları yaşamaktadır. Bu karşılıklı görüşmeler, mahalle sakinlerinin mahallelerini algılayışlarını, mahalleleri ile ilgili duygu, düşünce ve anılarını, onlar için anlam ve önemini, hayatlarındaki yerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Şekil 5.1: Alan çalışması sınırları

Bunların yanısıra, görüşülen kişilerin demografik özellikleri (yaş, medeni durum, eğitim durumu, meslek), günlük yaşantıları ve aktiviteleri, mahalleleri ile ilgili kişisel tercihleri, ihtiyaçları, kaygıları, istek ve beklentileri de tespit edilmiştir. Mahalle bağlılığı konusu ise;

- Yaşama süresi (length of residency)
- Ev sahipliği (home ownership)
- Mahalle içindeki sosyal bağlar (aile, akraba, arkadaş) (social ties)
- Gelecek ile ilgili planlar (burada yaşamını sürdürme veya taşınma) (future plans) değişkenleri kullanılarak sorgulanmıştır.

Çalışma kapsamında belirlenen kişilerle ön görüşme yapılmış; çalışmanın konusu, amaçları ve gerçekleştirilme sebepleri açıkça anlatılmış, röportaj yapılmasını kabul eden kişiler ile görüşme yeri ve zamanı belirlenmiştir. Röportajların çoğu kişilerin evlerinde, ofislerinde; bir kısmı ise park, meydan gibi kamusal alanlarda birebir veya

küçük gruplar halinde gerçekleştirilmiştir. Ortalama görüşme süresi yaklaşık bir saattir. Konuşmalar, görüşülen kişilerin izni ile sesli olarak kaydedilmiştir.

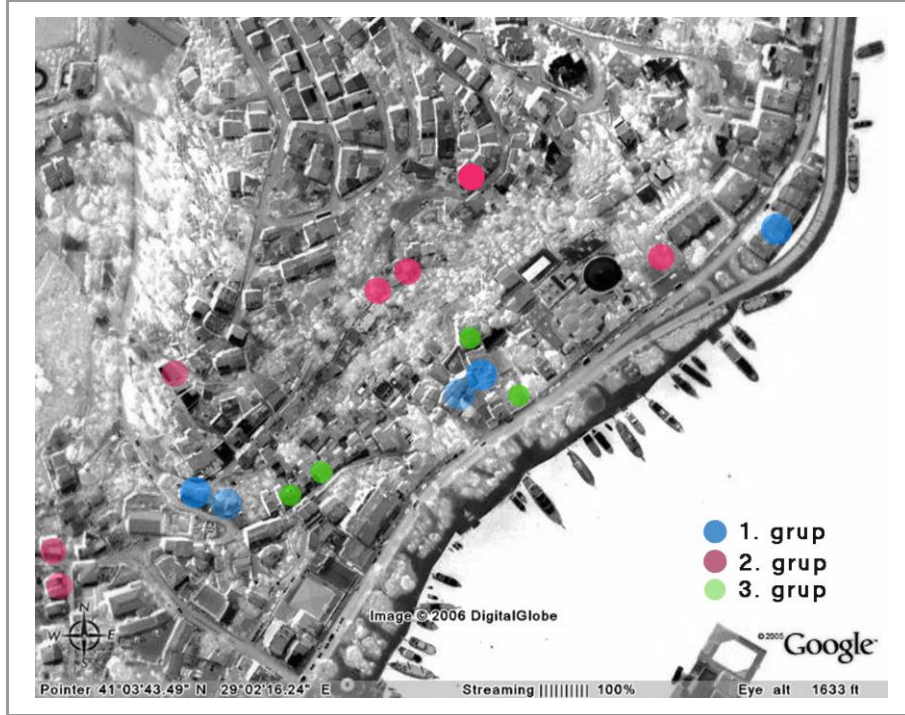
Derinlemesine yapılan görüşmeler yanında mahalle sakinlerinin davranış şekillerini, tercihlerini ve yer aldıkları aktivite türlerini belirlemek ve anlamak amacıyla yarı-özel mekanlarda, sokaklarda ve park gibi kamusal alanlarda harita ve fotoğraflar kullanılarak yerinde gözlem, tespit ve incelemeler yapılmıştır. Çevre ve çevre içinde meydana gelen davranışlar sistematik bir şekilde gözlenmiştir. Mahalle sakinlerinin kişisel ve kamusal mekanları nasıl kullandıkları, mekan içinde nasıl hareket ettikleri, hangi davranışlarda bulundukları izlenmiş ve kaydedilmiştir. Bu gözlem sürecinde ayrıca bu grupların çevreye ne gibi tepkiler verdikleri, çevreyi nasıl ve hangi nedenlerle değiştirdikleri de tespit edilmiştir.

5.3 Karşılaştırmalı Analizler

Alan çalışması kapsamında görüşme yapılan onyediyi kişiden altısı kökleri dört - beş kuşak geriye dayanan ve geleneksel konutlarda oturan kişiler; yedisi 1950'li yıllarda semte göç etmiş, şu anda plansız yapılaşmış konutlarda (gecekondu, apartman vb.) yaşayan kişiler; dördü ise kapalı lüks siteler ile restore edilmiş konutlarda oturan kişilerdir (Tablo 5.1). Geleneksel konutlarda yaşayan kişilerden ikisi hayatlarının bir dönemlerinde İstanbul'un başka semtlerinde yaşamış, bir süre sonra Kuruçeşme'ye tekrar yerleşmişlerdir. Mahalleye yakın zamanda taşınanlardan ikisi yabancı uyruklu olup, diğer ikisi ise önceden İstanbul'un başka semtlerinde yaşamışlardır.

Tablo 5.1: Alanda görüşme yapılan kişiler

		<i>konut türü</i>		
		<i>geleneksel konutlar</i>	<i>plansız yapılaşmış konutlar</i>	<i>lüks site ve villalar & restore edilmiş konutlar</i>
<i>oturma süresi</i>	<i>uzun dönem: kökleri 4-5 kuşak geriye dayanan</i>	<i>semiha, ümit, nuri, murat, metin, melek 1. Grup</i>		
	<i>orta dönem: 1950'lerde buraya göç edenler</i>		<i>ersin, mürüvvet, ihsan, gürsel; muhlis, leman, gürsev 2. Grup</i>	
	<i>kısa dönem: yakın zamanda buraya taşınanlar</i>			<i>nil, robert, klaus, gülnur 3. Grup</i>

Şekil 5.3: Görüşme yapılan kişilerin alan içinde bulundukları yerler

Daha önceki bölümde belirtildiği gibi, kişinin yaşı, cinsiyeti, medeni durumu, eğitim durumu ve mesleği gibi demografik özellikleri mahalle bağlılığını etkileyen faktörlerden biridir. Bu nedenle görüşme yapılan kişiler bu açıdan da değerlendirilmiştir.

Tablo 5.2: Alanda görüşme yapılan kişilerin demografik özellikleri

Demografik özellikler	1. grup – 6 kişi	2. grup – 7 kişi	3. grup – 4 kişi
Cinsiyet ve Yaş	3 K (22, 63, 90) 3 E (33, 45, 82)	3 K (19, 32, 47) 4 E (27, 45, 52, 65)	2 K (42, 60) 2 E (35, 48)
Medeni durum	4 Bekar 2 Evli	3 Bekar 4 Evli	2 Bekar 2 Evli
Eğitim durumu	4 üniversite 2 lise	4 lise 2 ortaokul 1 ilkokul	4 üniversite 2 master
Meslek	1 ev hanımı 2 emekli 3 çalışan	1 ev hanımı 1 emekli 5 çalışan	1 ev hanımı 1 emekli 5 çalışan

Buna göre görüşülen onyediyi kişinin yaşları 19 ile 90 arasında değişmekte olup, bu kişilerin sekizi kadın, dokuzu erkektir. Uzun süreden beri burada yaşamakta olan

kişiler ile mahalleye yeni taşınanların eğitim düzeylerinin, gecekondü yerleşimlerinde oturanlara göre yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Yapılan röportajlarda yöneltilen sorular doğrultusunda Kuruçeşme mahallesindeki insan-çevre etkileşimi ve mahalle bağlılığı Kuruçeşme'ye ilişkin görüşler ve tanımlar, Kuruçeşme'de yaşama nedenleri, doğal, fiziksel yapı ile sosyal yapı özelliklerinin değerlendirilmesi ve mahalle bağlılığı başlıkları altında analiz edilerek ve değerlendirilmektedir.

5.3.1 Kuruçeşme'ye ilişkin görüşler ve tanımlar:

Kuruçeşme mahallesi tarihi çok eskilere dayanan bir yerleşmedir. Bu nedenle, belki yüz yıldan fazla süredir burada yaşamakta olan aileler vardır. Büyük dedelerinin yaptıkları konutlarda, şimdi dördüncü veya beşinci kuşak torunlar yaşamaktadır. Ayrıca, geçirmiş olduğu ve halen geçirmekte olduğu olumlu değişimler sonucunda mahalle bünyesine yeni katılmış kişiler de Kuruçeşme dokusu içinde, çeşitli lüks villa ve siteler ile restore edilmiş konutlarda yaşamaktadırlar. Sahip oldukları kişisel geçmiş, kültür, aldıkları eğitim düzeyi vb. birçok yönden farklılık gösteren, bu nedenle mekanı farklı deneyimleyen tüm bu kişiler bu mahallede bir araya gelmişlerdir. Her biri için Kuruçeşme farklı bir şey ifade eder ve her biri onu farklı şekillerde tanımlar. Bu tanımlamalar kişisel özelliklerine, görüş ve hayata bakış açılarına, yaşam döngüsündeki yerlerine, deneyimlerine, istek ve ihtiyaçlarına göre farklıdır(Tablo 5.3).

Tablo 5.3: Görüşme yapılan kişiler tarafından yapılan Kuruçeşme tanımları

 <i>“...kuruçeşme'yi ben doğurdum, oğlum gibi..”</i> (Semiha, 89 sene)	 <i>“...burada gerçek İstanbul'u yaşıyorsunuz. Kuruçeşme bence, kaostan önceki son durak, kente girmeden önceki son sakin yer. Buraya vardığınızda evet, şimdi mahalledeyim diyebiliyorsunuz...”</i> (Klaus, <1 sene)
---	--

"...ayrıcalık ve saplantı" (Ersin, 25 sene)

"...birbirini seven ve sayan, tahsilli, kıbar insanlardır." (Nuri, 86 sene)

"...benim kaderim. Bakirliğin getirdiği cazibeliğin merkezi" (Gölnur, 14 sene)

"...tutkulu bir aşk" (Gürsev, 22 sene)

"...güvenli bir sığınak." (Ümit, 62 sene)

"...hayatım, ailem, akrabalarım" (Mürüvvet, 40 sene)

"...iyi dostluklar, arkadaşlıklar, güzel hatıralar" (İhsan, 20 sene)

*"...bağımlılık, sigara gibi"
"...bir Avrupa kenti minyatürü" (Murat, 45 sene)*

5.3.2 Kuruçeşme’de yaşama nedenleri:

Yapılan görüşmelerde mahalle bünyesindeki farklı kullanıcı gruplarının Kuruçeşme’yi seçme nedenleri arasında farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir.

Geleneksel konutlarda yaşayan kişiler (1. Grup) Kuruçeşme’de yaşamayı tercih etme ve sürdürmelerinin en önemli nedeni olarak ailelerinin uzun süreden beri burada yaşamakta olduklarını göstermişlerdir. Çoğunun annesi, babası ve hatta büyükanne ve büyükbabaları burada doğmuştur. Kendileri de burada doğmuş, büyümüş, burada okula gitmiş, arkadaşları ile oynamış, evlenmiş, çocuk sahibi olmuş ve onları da burada büyütmiştir. Başka bir deyişle, Kuruçeşme yaşadıkları her anın en yakın tanığı olmuştur. 82 yaşında bir mahalle sakini burada yaşama nedenini şöyle ifade etmiştir:

“Bu ev 110 yıldır bize ait. Fatih yangınında evleri yandığında, büyükbabam buraya taşınmış. Annem gibi ben de burada doğdum, okula gittim, evlendim. Sonra Erenköy’e taşındım ama orada yapamadım ve geri döndüm. Çocuklarım da burada doğdular.” (Nuri)

‘Neden burada yaşamayı tercih etmektesiniz?’ sorusuna bu kullanıcı grubunda görüşülen tüm kişiler ‘Çünkü ben burada doğdum’ şeklinde cevap vermişlerdir. Hatta içlerinden biri bu soruyu ‘Ben burada doğdum, burada büyüdüm, burada öleceğim’ şeklinde yanıtlamıştır.

Kuruçeşme bu kişilerin ve ailelerinin uzantısı haline gelmiştir. Kişilerle bütünleşir. Geçmişe dayanan aile bağları, geçmişte yaşananlar, hatıralar, eskisi kadar yoğun olmasa da bugün de süren komşuluk ilişkileri geleneksel konutlarda yaşayan kişilerin burayı hayatlarının bir parçası olarak sürdürme çabalarının en önemli nedenleridir (Şekil 5.4).

Şekil 5.4: Geçmişte mahalle sakinleri arasındaki ilişkiler (Arık ailesi arşivi)

Daha önceki bölümlerde belirtildiği gibi, 1950’li yıllarda Kuruçeşme mahallesine göç başlamıştır. Tütün ve kömür depolarının mahalle sınırları içinde bulunması,

Kuruçeşme'nin gecekondulaşma sürecindeki en önemli etkidir. Gecekondularla başlayan yapılaşma süreci, gecekonduların zaman içinde apartmanlara dönüşmesi şeklinde devam etmiştir. Kuruçeşme mahallesinin genelinde gecekondu ve apartmanların iç içe geçtikleri görülür (Şekil 5.5).

Şekil 5.5: Plansız yapılaşmış konutlar

2. grupta yer alan kişilerin buraya taşınma sebepleri çoğunlukla, mahalledeki daha önceden göç etmiş akrabaların varlığıdır. Yapılan çalışma sonucunda, gecekondu yerleşmelerindeki çoğu kişinin akraba oldukları, genellikle Giresun, Gümüşhane ve Erzincan kökenli oldukları tespit edilmiştir. Görüşülen kişilerin çoğu da burada yaşamayı sürdürme nedenleri olarak akrabalık bağlarını göstermişlerdir. İkinci veya üçüncü kuşak bireylerin ise diğer nedeni burada doğmuş ve büyümüş olmalarıdır.

Şehir merkezine yakınlığı ve konumu, bakırlığı, eşsiz deniz ve Boğaz manzarası ile erguvanlarla dolu gizemli koruları mahalleye yeni katılan kişilerin buraya taşınma nedenlerinden öne çıkanlardır. 14 sene önce buraya taşınmış bir mahalle sakini Kuruçeşme'yi seçme sebebini şu şekilde ifade etmiştir:

“Yaşadığımız mahalledeki konutların çoğunun işyerine dönüşmesinden dolayı Boğaz'a taşınmaya karar verdik, şehir merkezine yakınlığı ve buna rağmen Boğaz'daki en bakir yer olma özelliğini koruması nedeniyle Kuruçeşme'ye yerleştik. Karşısında bütün ihtişamıyla Kuleli ve Çamlıca tepesi, öteki tarafında ise Boğaz Köprüsü ile Kuruçeşme İstanbul'un hem tarihi hem de modern simgelerine hakim olabilen Boğaz'ın en özel noktasıdır..” (Gülner)

Tablo 5.4: Görüşülen kişilerin Kuruçeşme'de yaşama veya yaşamayı sürdürme nedenleri

<i>Kuruçeşme'de Yaşama Nedenleri</i>	
1. Grup	▪ ailevi bağlar ve hatıraların varlığı ▪ burada doğup, büyümüş olma ▪ komşuluk ilişkilerinden memnuniyet
2. Grup	▪ akraba ilişkilerinin varlığı ▪ burada doğup, büyümüş olma
3. Grup	▪ konumu, şehir merkezine yakınlığı ▪ bakırlığı ▪ doğal yapı özellikleri (deniz manzarası, koruları vb.)

Yapılan analiz sonucunda, mahallede yaşamakta olan farklı kullanıcı gruplarının burada yaşamayı tercih etme sebeplerinin birbirinden farklı olduğu görülmüştür. Bu nedenler geleneksel konutlarda yaşayan kişiler için geçmişe dayanan aile bağları, geçmişte yaşananlar ve hatıralar; gecekondulu ve apartmanlarda yaşayanlar için akraba bağları; yakın zamanda buraya taşınmış kişiler için ise mahallenin konumu, bakırlığı ve doğal yapı özellikleridir.

5.3.3 Doğal, Fiziksel ve Sosyal Çevre Özelliklerinin Değerlendirilmesi

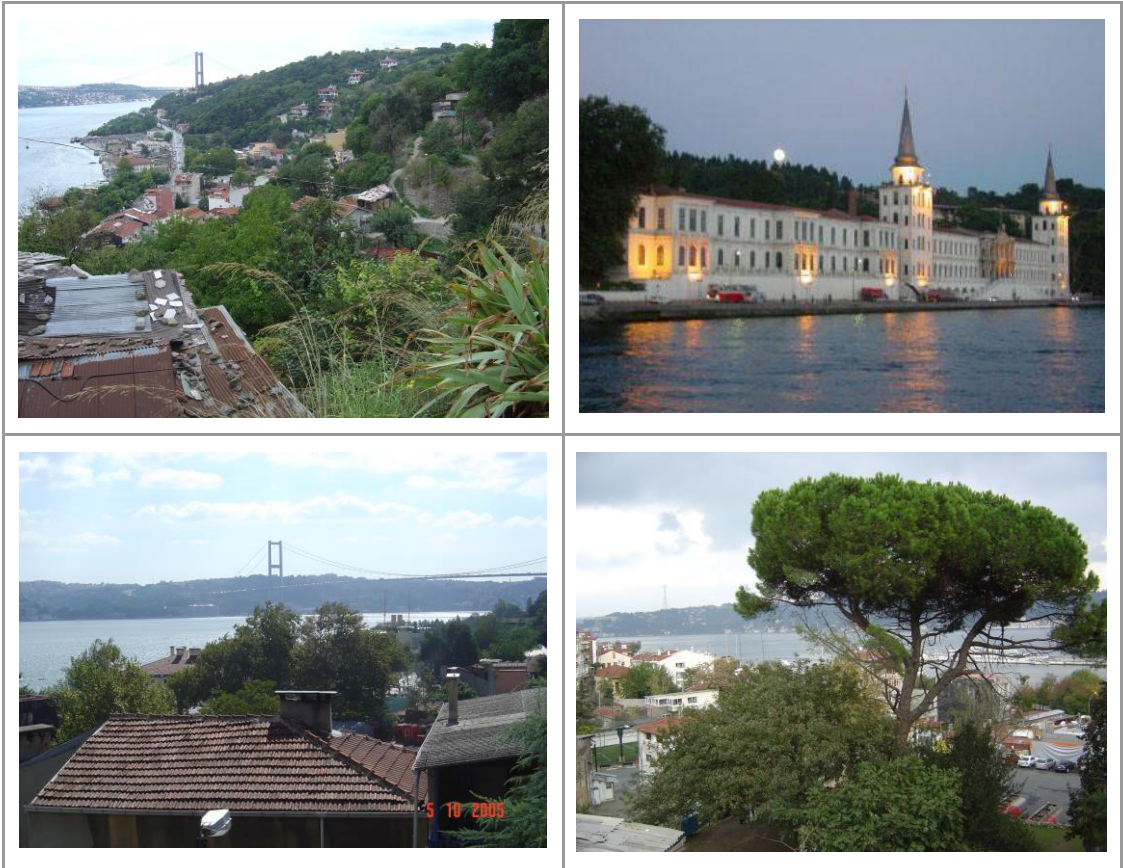
Daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi çevre sistemi birbirine bağlı farklı türde çevrelerden oluşmaktadır. Araştırmacılar tarafından coğrafi, sosyal, kültürel, davranışsal, psikolojik vb. çevreleri içeren farklı çevre sınıflandırmaları yapılmıştır. Kuruçeşme Mahallesi yapılan alan çalışmasında, doğal, fiziksel ve sosyal çevrelerden oluşan bir çevre sistemi olarak ele alınmıştır. İnsan davranışı içinde

bulunduğu çevre ile karşılıklı etkileşim içindedir. Bu nedenle, mahalle bağlılığının çevre ile ilişkisini ortaya koymak amacıyla görüşülen kişilerin doğal, fiziksel ve sosyal çevre özellikleri ile ilgili fikirleri alınmıştır.

5.3.3.1 Kuruçeşme Mahallesi Doğal Çevre Özellikleri

Görüşülen kişilerin, Kuruçeşme'nin doğal yapı özelliklerinden memnun oldukları ve farklı kullanıcı gruplarının benzer fikirlere sahip oldukları tespit edilmiştir. Deniz manzarası, havası, tepeleri ve koruları Kuruçeşme'yi eşsiz kılan doğal yapı özellikleri olarak belirtilmiştir (Şekil 5.6).

“Koruları, erguvan ağaçları, denizi, Kuleli, Çamlıca ve köprü manzarasıyla ve özellikle rüzgar almayan, insanın içine huzur veren temiz havası ile gizemli bir atmosfere sahiptir Kuruçeşme.” (Ümit)

Şekil 5.6: Doğal yapıdan görüntüler ve manzara noktaları

5.3.3.2 Kuruçeşme Mahallesi Fiziksel Çevre Özellikleri

Yapılan alan çalışmasında görüşülen kişiler, Kuruçeşme mahallesinde algılanan fiziksel çevre özelliklerini olumlu ve olumsuz olarak iki gruba ayırmışlardır.

▪ Algılanan olumlu fiziksel çevre özellikleri:

Görüşülen kişiler, ahşap evlerden oluşan tarihi konut dokusu, çocukların oynamasına imkan veren sokak dokusu ile sahil boyunca yer alan Kuruçeşme parkının mahallede yer almasından dolayı memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca camii, çeşmeleri ve mezarlıkları ile tarihi dokusunun fiziki mekana çok büyük katkı sağladığı kanısındadırlar (Şekil 5.7). Bununla birlikte mahallenin fiziksel yapısının heterojen bir bütün olmasının da burayı farklı kıldığını belirtmişlerdir.

Şekil 5.7: Algılanan olumlu fiziksel çevre özellikleri

▪ **Algılanan olumsuz fiziksel çevre özellikleri:**

Çeşitli işlevlerin ve farklı aktivitelere olanak verecek yerlerin eksikliği, bakımsız ve terkedilmiş eski evlerin varlığı, gecekondular, trafik ve park problemi, geceleri ışıklandırılmamış alanlar Kuruçeşme mahallesindeki fiziksel kaynaklı sorunlardan bazılarıdır.

Kuruçeşme mahallesinde birbirinden farklı fonksiyonlar bir arada bulunmaktadır. Konut, okul, dükkan, ofis, mağaza, kafe, pastane, bakkal, market, restoran, turistik işletme, resim galerisi, spor merkezi, hayvan hastanesi, eczane, kahvehane vb. bunlardan bazılarıdır. Mahallede fırın, postahane, karakol ve banka bulunmamakta ve semt pazarı kurulmamaktadır. Mahalle sakinleri bu ihtiyaçlarını en yakın yürüme mesafesindeki yerleşme olan Arnavutköy'e giderek karşıladıklarını belirtmişlerdir. Yukarıda bahsedilen fonksiyonlar Kuruçeşme Caddesi ve Kırbaç Sokak üzerinde yoğunlaşmaktadır. Özellikle yüksek yerlerde yer alan konut alanları yakınındaki bakkal, market gibi dükkanlar yetersizdir. Bu nedenle, özellikle gecekondular sakinleri evlerine yakın yerde bakkal olmamasından ve mahallede semt pazarı kurulmamasından şikayet etmişlerdir.

Sahilde yer alan Kuruçeşme Parkı da birçok mahalle sakini tarafından yetersiz bulunmuştur. İçinde iki adet çocuk parkı bulunmaktadır. Yapılan gözlemler sırasında çocuklarla yapılan görüşmelerden, bu donatıların yetersiz ve onların istedikleri özelliklere sahip olmadıkları belirlenmiştir. Genellikle yürüyüş yapmak ve dinlenmek amacıyla kullanılan parkın mahallede yaşayanları bir araya getirici, toplayıcı olmadığını düşünenler çoğunluktadır (Şekil 5.8).

Şekil 5.8: Kuruçeşme Parkı ve çocuk bahçesi

Daha önce de belirtildiği gibi mahalle içinde gecekondular yerleşimleri bulunmaktadır. Görüşülen tüm kişiler, gecekondular sakinlerinin kendileri de dahil olmak üzere

Kuruçeşme’de gecekonduların varlığından ve görüntüsünden rahatsız olduklarını belirtmişlerdir. Mahalleye yakın zamanda taşınmış bir kişi gecekondular sorununu şu şekilde ifade etmiştir:

“Coğrafi yapısı ve doğasıyla eşsiz bir dokuya sahipken kontrolsüz, kaçak bir yapılaşmaya maruz kalmış Kuruçeşme. Bu süreç halen devam etmekte.. Bu durum hem görüntü açısından hem de hijyen açısından çok büyük problemler yaratmakta.Bir an önce bu yapı kirliliğinden arındırılmalı Kuruçeşme.”(Gölnur)

Gecekondularda oturan kişiler de, gecekonduların yıkılıp yerlerine güzel, bakımlı evler yapılmasını istedikleri görölmüştür. Gecekondular sakinlerinden biri bu dileğini şöyle ifade etmiştir:

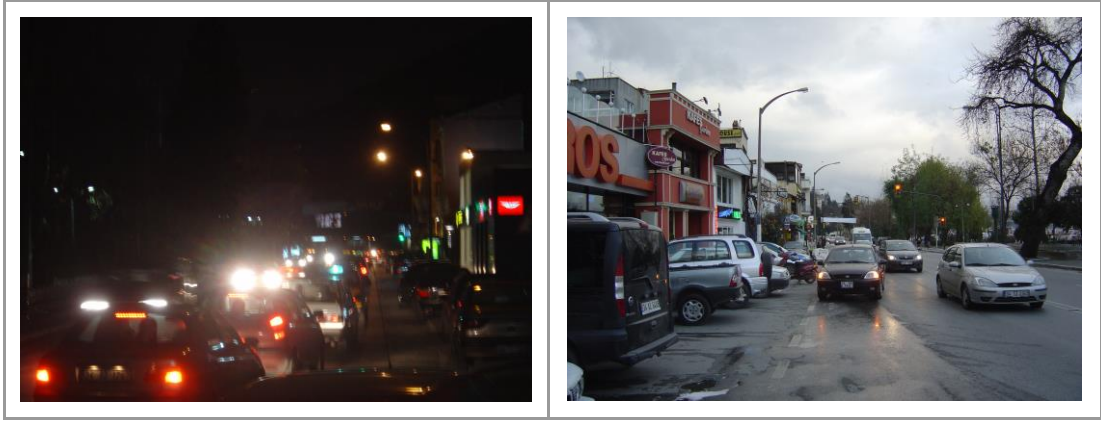
"Biz gecekonduda yaşamak istemiyoruz. Hepsinin yıkılıp yerlerine yeni konutlar yapılmasını istiyoruz." (Ersin)

Konut stoku ile ilgili bir diğerk sorun terkedilmiş binaların bulunmasıdır. Bunlar hem görüntü açısından hem de emniyet açısından sorun olarak görölmektedir. Mahalle sakinleri bu yerlerde kötü niyetli kişilerin barındığını belirtmekte ve bu kişilerin mahalleye zarar vermelerinden endişe etmektedirler. Bu kişiler tarafından birkaç sene önce bazı ahşap evlerin yanmış olduğı bazı mahalle sakinleri tarafından özellikle belirtilmiştir (Şekil 5.9).

Şekil 5.9: Bakımsız ve terkedilmiş binalar

Kuruçeşme’de gözlenen bir diğerk sorun da trafik ve park problemidir. Özellikle hafta sonlarında Boğaz’a gezmek amaçlı gelen kişiler nedeniyle yoğun bir trafik yaşanmaktadır. Ayrıca mahallede araç yoğunluğunu karşılamaya yetecek bir otopark bulunmamaktadır. Bu nedenle, burada evleri veya işyerleri olanların çoğı araçlarını sahil boyunca kaldırım kenarlarına veya sokak aralarına park etmektedirler. Bu kişilerin kendileri de dahil olmak üzere, mahalle sakinleri bu araç yoğunluğundan ve bu yoğunluğın çevre görüntüsünü bozmasından dolayı rahatsız olduklarını belirtmişlerdir (Şekil 5.10).

Şekil 5.10: Trafik ve araç yoğunluğu

Geceleri Kuruçeşme parkında ışıklandırılmamış alanlar bulunması mahalle sakinleri tarafından belirtilen diğer bir sorundur. Güvenli olmaması nedeniyle geç saatlerde parkın kullanılmadığı tespit edilmiştir. Kuruçeşme’de yaşanan en büyük sorunlardan biri de mahalle sınırları içinde bulunan eğlence mekanlarının neden oldukları trafik ve araç yoğunluğudur.

Eskiyle kıyaslandığında Kuruçeşme’nin çehresinin oldukça değişmiş olduğu görülmektedir. Birkaç yıl öncesine kadar bakımsız bir yer olan Kuruçeşme, bugün modern, temiz, hareketli bir yerdir. Konutların el değiştirmesi ile başlayan bu süreç çeşitli fonksiyonların mahalle bünyesine katılmasıyla farklı bir biçim almıştır.

Şekil 5.11: Mahalledeki yeni fonksiyonlar

Karşılıklı bir etkileşim yaşanmaktadır. Değişen insan profili fiziksel çevreyi değişime zorlamakta, çevre de kullanıcı grubunun değişimine neden olmaktadır. Özellikle geleneksel konutlarda yaşayan kişiler ile kapalı lüks site ve restore edilmiş konutlarda yaşayanlar bu değişimden oldukça memnundur. Bu kişilerden biri:

“Kömür ve kum depolarının kalkması ve parkın yapılması ile Kuruçeşme ön plana çıktı. Evler el değiştirmeye başladı. Daha kültürlü kişiler mahalleye katıldı. Bu değişimle birlikte mahallede yaşayan insanlar da bu değişime ayak uydurmak zorunda kaldılar. Kuruçeşme olumlu yönde bir değişim geçirmekte. Kafeleri, mağazaları, galerileri ile sanki küçük bir Avrupa kenti” (Murat)

Bir diğeri ise yaşanan bu gelişimin devam edeceği, daha yaşanabilir, daha fazla olanak sunan bir yer olacağını belirtmiştir:

“Ben son yıllarda yaşanan bu gelişimden oldukça memnunum. Yapı stoğunun iyi yönde el değiştirdiğini ve gelecekte de bunun böyle devam edeceğinin bir göstergesi bu durum. Büyük firmaların mağaza açmaları, sosyal yaşamın gelişeceğinin, yapı stoğundaki bakımsız yapıların daha güzel, bakımlı yapılar haline geleceği anlamına geliyor.” (Gülnur)

Gecekonduarda yaşayan kişiler ise bu değişimden rahatsız olduklarını ifade etmişlerdir. Bunun gereksiz olduğunu, kendileri için hiçbir fayda sağlamadığını düşünmektedirler.

Yapılan analiz sonucunda görüşülen kişilerin mahallenin doğal ve fiziksel özelliklerinin farkında oldukları ve kullanıcı grupları arasında fark olmadığı gözlemlenmiştir. Mahallenin, deniz manzarası, koruları, havası gibi doğal yapı özellikleri ile konut dokusu, sokak dokusu ve parkın varlığı gibi fiziksel özelliklerinden memnun olunduğu tespit edilmiştir. Farklı aktivitelere olanak verecek yerlerin eksikliği, bakımsız konutların ve gecekondu varlığı, trafik ve park problemi, eğlence mekanlarının bulunması mahallenin olumsuz fiziksel özellikleri olarak belirtilmiştir. Buna karşın, her ne kadar mahallenin fiziksel yapı özelliklerinden memnun olunmasa da görüşülen kişiler buradan başka bir yerde yaşamayı düşünmediklerini ifade etmişlerdir.

“Belki Kuruçeşme İstanbul’un en iyi mahallesi değil. Buradan çok daha, bakımlı, kaliteli yerler var. Ama Kuruçeşme sanki sigara gibi. Alışkanlık yapıyor. Evim de çok büyük değil. Buna rağmen, daha büyük bir evde yaşayacağıma küçük ama Kuruçeşme’de bir evde yaşamayı tercih ederim.” (Nuri)

5.3.3.3 Kuruçeşme Mahallesi Sosyal Çevre Özellikleri

Yapılan alan çalışmasında görüşülen kişiler, Kuruçeşme mahallesinde algılanan sosyal çevre özelliklerini olumlu ve olumsuz olarak iki gruba ayırmışlardır.

▪ **Algılanan olumlu sosyal çevre özellikleri:**

Kuruçeşme'nin en önemli özelliği sosyal olarak farklı katmanları barındırmasıdır. Daha önce de belirtildiği gibi bugün Kuruçeşme; farklı kültür, din, dil, köken, yaş, ekonomik statü, eğitim ve kültürel geçmişe sahip insanlardan oluşan heterojen bir yerleşmedir. Bu açıdan bakıldığında sosyal renkliliği olan bir mahalledir. Bu Kuruçeşme'yi hem kendi içinde hem de İstanbul kenti içinde daha anlamlı hale getirir.

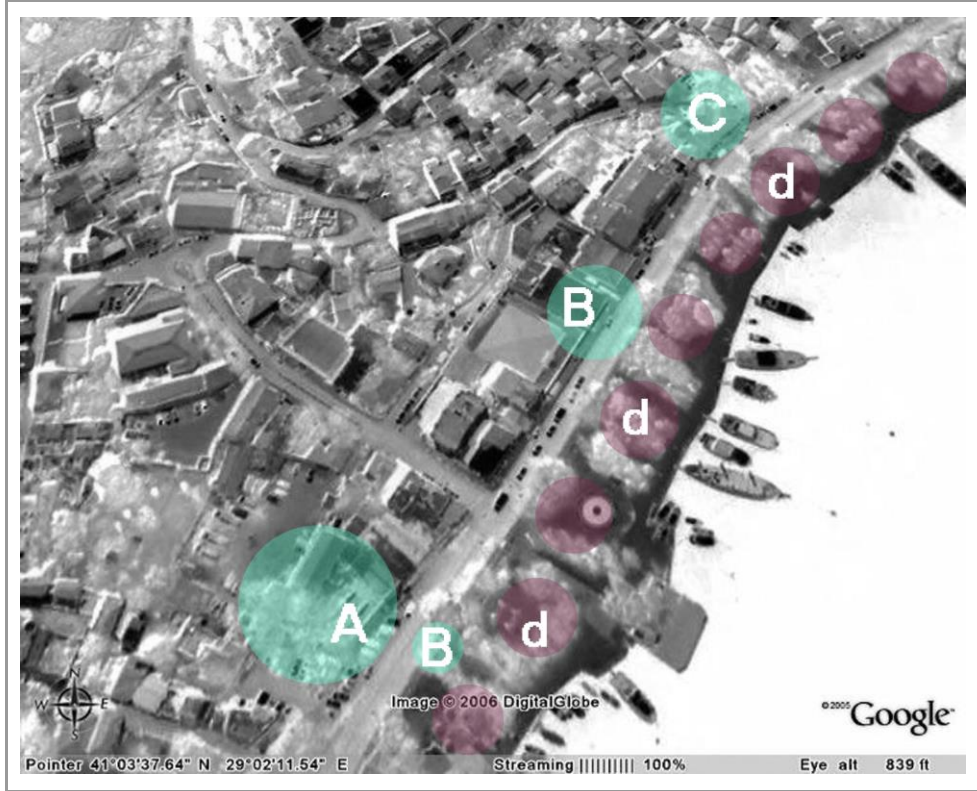
"Kuruçeşme'yi eşsiz, farklı kılan insan dokusudur. Sosyal anlamda karmaşık bir yapısı var. Orta gelir ve yoksul insanların oluşturduğu ve son zamanlarda da yüksek gelir grubunun dahil olduğu bir yer. Osmanlı'dan beri süregelen toplumsal çeşitliliğin bir aynası olarak kiliseleri ve camisiyle, yani bütün dinlerden ve etnik yapıdan insanların birarada yaşadığı bir yer. Bütün bunlardan dolayı buraya ait bir dokusu var Kuruçeşme'nin. " (Gülner)

Kuruçeşme, kullanıcı profili zaman içinde farklılaşmış olsa da mahalle duygusunu hiçbir zaman kaybetmemiştir. Kuruçeşme mahallesi sakinleri çok güçlü bir mahalle duygusuna sahiptirler. Birlikte okula gitmişler, oynamışlar, sorunlara, güçlüklerle beraber karşı koymuşlardır. Mahalle yerlileri için bu duygunun kurulmasının belki de en önemli sebebi budur. Gecekonuda yaşayan bir kişi ise Kuruçeşme'yi *"akrabalardan, komşulardan, tanıdıklardan ve hatta sadece yüz olarak tanınan kişilerden oluşan bir koloni"* olarak tanımlamıştır. Mahallede yaşayanların çoğu uzun zamandır birbirlerini tanımakta, mahalle içinde ve hatta mahalle dışında da birbirlerine yardımcı olmaktadır. Bölgeye yeni yerleşmiş kişiler de mahallede var olan güçlü mahalle duygusunun farkındadırlar.

"İstanbul'a altı ay önce geldim. Şu an Bebek'te oturuyorum. Buraya taşınırken, mahalledeki herkes merhaba dedi. Çoğuyla tanıştım. Ama henüz kendi oturduğum mahallede kimseyle tanışmadım. Kuruçeşme tam anlamıyla mahalle." (Robert)

Alan çalışması sonucunda Kuruçeşme mahallesinde yaşayanlar arasında güçlü, yakın ilişkilerin var olduğu gözlemlenmiştir. Komşular, anılar, güven, destek, yardım geleneksel konutlarda yaşayanlar için yaşamlarının parçası haline gelmiştir. Görüşülen kişilerden biri Kuruçeşme'yi ailesinin bir uzantısı olarak gördüğünü, komşularının komşudan çok aile gibi olduklarını ifade etmiştir.

Mahalle sakinlerinin çoğunun komşuları ile arkadaşlık boyutunda yakın ilişkiler kurdukları tespit edilmiştir. Görüşülen kişiler diğer mahalle sakinleri ile kurdukları ilişkilerin öncelikle ev, sokak düzeyinde oluşunu, karşılaşmaların ise Kuruçeşme Parkı (D), süpermarket (A), otobüs durağı (B) ve cami (C) gibi noktalarda gerçekleşmekte olduğunu belirtmişlerdir (Şekil 5.12).

Şekil 5.12: Mahalle sakinleri arasında kurulan ilişkilerin gerçekleştiği noktalar

Şekil 5.13: Mahalle sakinlerinin en çok iletişim kurdukları yerler

Ayrıca mahalle içinde özellikle gecekondü sakinleri arasında akrabalık bağları olduğu da tespit edilmiştir. Yani belli bir grup içinde arkadaşlık ve tanıdıklıktan daha yakın, samimi ilişkilerin varlığından söz etmek mümkündür. Mahalle sakinlerinden biri bu durumu “koloniyel, kosmopolit” olarak ifade etmiştir.

▪ **Algılanan olumsuz sosyal çevre özellikleri:**

Özellikle uzun zamandan beri burada yaşayanlar ile mahalleye yeni taşınanlar mahallede katılımın, ortak karar ve tepki mekanizmasının olmamasından şikayet etmektedirler. Genel kanı, mahallede yaşayanların mahallelerine yeterince sahip çıkmadıkları, mahalle içinde meydana gelen olumsuz olaylara tepki vermedikleri ve korumaya çalışmadıkları yönündedir. Bir mahalle sakini “burada yaşayanların mahallelerine hiçbir katkıda bulunmadıklarını, aksine yapılan düzenlemelerin değerinin bile bilinmediğini” öne sürmüştür.

“Burada yaşayan insanların semtlerine sahip çıktıkları, o bilince ulaştıkları, bu konuda çaba harcadıkları söylenemez. Genelde tepkisiz kalmayı tercih ediyorlar. Şu anda burada ortak bir karar almak imkansız ama umut ediyorumki gelecekte gerçekleşir. Eğer ortak bir karar alma platformu oluşturulursa kesinlikle dahil olmak isterim.” (Nil)

Geleneksel konutlarda yaşayanların ifade ettikleri bir diğer sorun ise, insanlar arasındaki ilişkilerin farklılaştığı, eskiye kıyasla yüzeyselleştiği, samimiyetten uzaklaştığı şeklindedir. Biri, bunun nedenini “*mahallede eskiden var olan insan dokusunun yok olması*” olarak belirtmiştir. Görüşülen kişiler arasında bu düşüncede olmayan, yoğun komşuluk ilişkilerinden, herkesin birbirine yardım etmekte olduğunu söyleyen kişiler de mevcuttur. Bunlardan başka, özellikle gecekondularda oturan kişiler yaşamakta olan değişim sürecinden memnun olmadıklarını dile getirmişlerdir.

“Çevreme bakıyorum, benden farklı bir sürü insan var. Elit kesimin mahalleye girmesinden oldukça rahatsızım, onlarla iç içe olmak istemiyorum. Kendilerince Kuruçeşme’yi sahipleniyorlar ama Kuruçeşme sadece burada doğup büyüyenlere ait bir yer, onlara değil.” (Gürsev)

Tablo 5.5: Görüşülen kişilerin Kuruçeşme Mahallesi’ne ait görüşleri

	Olumlu	Olumsuz
Doğal yapı özellikleri	▪ deniz manzarası ▪ tepeleri, koruları ve erguvan ağaçları ▪ havası	

Fiziksel ve İşlevsel yapı özellikleri	▪ tarihi konut dokusu ▪ tarihi yapılar (cami, çeşmeler, mezarlıklar) ▪ sokak dokusu ▪ Kuruçeşme Parkı	▪ bazı işlevlerin eksikliği (fırın, postahane, karakol, banka vb.) ▪ bakımsız ve terkedilmiş yapılar ▪ plansız konutlar (gecekondular) ▪ trafik yoğunluğu ve yetersiz araç park yeri ▪ aydınlatılmamış alanlar
Sosyal yapı özellikleri	▪ farklı sosyal katmanları barındırması ve sosyal renkliliği ▪ heterojen yapıdaki insan dokusu ▪ yaşanan yakın komşuluk ve arkadaşlık ilişkileri ▪ mahalle duygusunun yoğun olarak yaşanması	▪ yetersiz katılım, ortak karar ve tepki mekanizması ▪ yüzeysel, samimiyetten uzak ilişkiler ▪ elit kesimin mahalle bünyesine dahil olması

Görüşülen kişiler tarafından, mahallenin sosyal yapısının heterojen olması, farklı katmanları barındırması, mahalle sakinleri arasında yakın ilişkilerin var olması olumlu olarak ifade edilirken, katılımın ve ortak karar mekanizmasının eksikliği, insanlar arasındaki ilişkilerin yüzeyselleştiği ve elit kesimin mahalle bünyesine girmesi olumsuz olarak tanımlanmıştır.

5.3.4 Mahalle Bağlılığı

Bu bölüm mahalle sakinlerinin Kuruçeşme'ye bağlılıklarını, bu bağlılıkların zaman içinde nasıl değiştiğini, hangi faktörlerden etkilendiğini, farklı kullanıcı gruplarının mahalle bağlılıkları arasındaki farklılıkları ve bağlılık düzeylerini ortaya konmaktadır. Bu kapsamda, görüşülen kişilerin mahalle bağlılıkları; yaşama süresi, ev sahipliği, gelecek ile ilgili planlar ile mahalledeki sosyal bağlar başlıkları altında değerlendirilmiştir. Bununla birlikte; sosyo-demografik özelliklerin, kişisel tercihlerin, ihtiyaç, istek ve beklentilerin mahalle bağlılığını ne derecede etkilediği de irdelenmiştir.

Mahalle bağlılığı ile ilgili teorik çalışmalar dikkate alındığında, ev sahipliğinin, uzun süreli ikamet etmenin, mahalle sınırları içinde aile, akraba veya arkadaşların bulunmasının mahalle bağlılığını olumlu yönde etkileyeceği, sosyo-demografik özellikler ile kişisel tercihlerin büyük ölçüde etkilemeyeceği düşünülmektedir. Bunun yanı sıra, farklı kullanıcı gruplarının farklı kişisel geçmişlere sahip olmalarına

rağmen kendilerini Kuruçeşme'ye ait hissetmekte oldukları ve mahalle bağılılıkları arasında fark olmadığı, mahallenin bütününde yaşanan mahalle duygusunun bağılılık sürecini olumlu yönde etkilemekte olduğu öngörülmektedir.

Tablo 5.6: Görüşülen kişilere ilişkin mahalle bağılılığı değişkenleri ile ilgili bilgiler

	Mahallede yaşama süresi	Ev sahipliğı	Gelecek planları (mahallede yaşama/taşınma)
1. Grup 6 kişi	6 kişi doğduk.beri ~22-90	6 kişi ev sahibi	6 kişi mahallede yaşama
2. Grup 7 kişi	1 kişi ~ 20 yıl 2 kişi ~ 50 yıl 4 kişi doğduk.beri ~19-45	2 kişi ev sahibi 4 kişi kiracı 1 kişi lojman	5 kişi mahallede yaşama 2 kişi taşınma
3. Grup 4 kişi	1 kişi ~15 yıl 1 kişi ~2 yıl 2 kişi < 1 yıl	2 kişi ev sahibi 2 kişi kiracı	4 kişi mahallede yaşama

- **Yaşama süresi (length of residency):**

Geleneksel konutlarda yaşayan kişilerin hepsi burada doğmuş, ikisi hayatlarının bir dönemlerinde İstanbul'un başka semtlerinde yaşamış, bir süre sonra Kuruçeşme'ye tekrar yerleşmişlerdir. Diğer dört kişi hayatları boyunca burada yaşamışlardır. Gecekondu ve apartmanlarda yaşayan kişilerden biri burada yirmi yıldır, ikisi elli yıldır, geri kalan dört kişi ise doğduklarından beri burada yaşamaktadırlar. Mahalleye yakın zamanda taşınanlardan biri on dört yıldır, biri iki yıldır, diğer ise bir seneden az bir süredir burada yaşamaktadırlar.

- **Ev sahipliğı (home ownership):**

Röportaj yapılan geleneksel konutlarda yaşayan kişilerin tümünün ev sahibi; gecekondu ve apartmanlarda yaşayanlardan ikisinin kiracı, geri kalan dört kişinin ev sahibi; kapalı lüks siteler ve restore edilmiş konutlarda yaşamakta olanlardan ikisinin ev sahibi, ikisinin ise kiracı oldukları tespit edilmiştir.

- **Mahalle içinde yer alan sosyal bağlar (social ties):**

Daha önce de belirtildiğı gibi, gecekondu alanlarında yaşayan kişiler arasında akraba bağları vardır. Aynı memleketten olan kişiler tarafından oluşturulmuş sokaklar vardır. Memleketlilik ruhu mahalleye yansımaktadır. Bunun dışında,

geleneksel konutlar ile restore edilmiş konutlarda yaşayan kişilerin mahallede genellikle zaman zaman arkadaşlık boyutunda olan komşuluk ilişkileri vardır.

- **Gelecek ile ilgili planlar (future plans):**

Geleneksel konutlarda oturan ve kökleri dört - beş kuşak geriye dayanan kişilerin tümü, gecekondü ve apartmanlarda yaşayanlardan beşi, restore edilmiş konutlarda oturan kişilerin tamamı gelecekte burada yaşamayı planladıklarını ifade etmişlerdir. 2. gruptaki kişilerden biri, memleketine geri dönmek, diğeri ise ev sahibi olabilmek için gelecekte buradan taşınmayı düşündüklerini belirtmişlerdir.

- **Mahalle bağlılığı:**

Yukarıdaki başlıklar dışında görüşme yapılan kişilere kendilerini nereye ait hissettikleri sorulmuştur.

Tablo 5.7: Görüşülen kişilerin mahalle bağlılıkları

	Kuruçeşme'ye Bağlı Hissediyor	Kuruçeşme'ye Bağlı Hissetmiyor
1. Grup 6 kişi	6	0
2. Grup 7 kişi	5	2
3. Grup 4 kişi	2	2

Geleneksel konutlarda yaşayanların tümü, plansız yapılaşmış konutlarda oturanlardan beşi, lüks site ve restore edilmiş konutlarda oturanlardan ikisi kendilerini tamamen buraya ait hissettiklerini belirtmişlerdir. Buraya yakın zamanda taşınmış kişilerden Alman vatandaşı olan bir kişi kendini ne doğduğu ülkeye, ne de şu anda ailesi ile birlikte yaşamakta olduğu semte ait hissettiğini, aksine Kuruçeşme mahallesinin kendisinin bir parçası olduğunu bildirmiştir. 2. grupta yer alan bağlılık duymayan iki kişiden biri kendisini memleketi Samsun'a, diğeri ise gelecekte ev alıp taşınacağı yere ait hissettiğini ifade etmiştir. 3. grupta yer alan kişilerden biri kendisini İstanbul'a, öteki ise ülkesine (Almanya) ait hissettiğini belirtmiştir.

Yapılan görüşmeler sonucunda mahalle bağlılığının; yaşama süresi, ev sahipliği, mahalle sınırları içindeki aile ve arkadaşlık bağlarından etkilendiği, bununla birlikte kesin bir formülasyon yapılamayacağı görülmüştür. Örneğin uzun süreden beri

burada yaşayanlara bakıldığında mahalle bağılılığının, ev sahipliği ve yaşama süresi ile doğru orantılı olarak değiştiği, buna karşın yakın zamanda buraya taşınan kişilerin mahalle bağılılıklarının bu faktörlerden etkilenmediği tespit edilmiştir. Yine aynı şekilde, mahallede akraba ilişkileri olanların mahalle bağılılıkları ile olmayanların bağılılıkları arasında fark olmadığı belirlenmiştir. Hiçbir ailevi bağ belirtmeyen kişilerden bazıları da, kendilerini tamamen Kuruçeşme'ye ait hissettiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca, gelecekte burada yaşamayı düşünenlerin çoğu kendilerini buraya ait hissettiklerini söylemişler, bununla birlikte özellikle 3. grupta yer alan kişilerden kendilerini buraya ait hissetmediklerini belirtenlerin gelecekte burada yaşamak istedikleri tespit edilmiştir.

5.4 Analiz Sonuçları ve Genel Değerlendirme

Kuruçeşme mahallesindeki katmanlaşma fikrinden yola çıkarak, arşiv taraması, röportajlar ile yerinde gözlem ve tespitlerden oluşan bir yöntem kullanılarak gerçekleştirilen bu alan çalışmasında, mahalledeki çevre-davranış mekanizması ile mahalle sakinlerinin Kuruçeşme'ye bağılılıklarının, bu bağılılıkların zaman içinde nasıl bir değişim gösterdiğinin, bu bağılılıklar arasındaki farklılıkları ve bağılılık düzeyleri ile bunların hangi faktörlerden etkilendiklerinin ortaya konması ve analiz edilmesi hedeflenmiştir.

Yapılan çalışma sonucunda:

- Demografik özelliklerinden yaş, cinsiyet ve medeni durumun mahalle bağılılığını etkilemediği, buna karşın mekanın deneyimlenmesini farklılaştırdığı için meslek ve eğitim durumunun mahalle bağılılığını etkilediği tespit edilmiştir.
- Sahip oldukları kişisel geçmiş, kültür, aldıkları eğitim düzeyi vb. birçok yönden farklılık gösteren kullanıcı grupları için Kuruçeşme'nin farklı anlamlar ifade ettiği, Kuruçeşme'yi kişisel özelliklere, hayata bakış açılarına, yaşam döngüsündeki yerlerine, deneyimlerine, istek ve ihtiyaçlarına göre farklı şekillerde tanımladıkları görülmüştür.
- Kuruçeşme'de yaşamayı tercih etme sebeplerinin birbirinden farklı olduğu; bu nedenlerin geleneksel konutlarda yaşayan kişiler için geçmişe dayanan aile bağları ve hatıralar ile komşuluk ilişkilerinin var olması; gecekondulu ve apartmanlarda yaşayanlar için akraba bağlarının varlığı; yakın zamanda buraya taşınmış kişiler için ise mahallenin konumu, şehir merkezine yakınlığı, bakirliği ve manzarası olduğu tespit edilmiştir.

- Deniz manzarası, koruları, havası gibi doğal yapı özellikleri ile tarihi konut dokusu, sokak dokusu ve parkın varlığı olumlu, farklı aktivitelere olanak verecek yerlerin eksikliği, bakımsız konutların ve gecekonduların varlığı, trafik ve park problemi ile eğlence mekanlarının bulunması mahallenin olumsuz fiziksel özellikleri olarak belirtilmiştir. Yetersiz olarak algılanan mahallenin fiziksel özellikleri, mahalle sakinlerinin burada yaşama isteklerini ve mahalle bağlılıklarını etkilememektedir. Kendilerini Kuruçeşme'ye ait hissetmeyenlerden hiç biri, bu durumu mahallede fiziksel problemlerin var olmasına bağlamamıştır.
- Mahalledeki insan yapısının heterojen olması, farklı katmanların varlığı, mahalle sakinleri arasında yakın ilişkilerin gerçekleşmesi olumlu olarak; katılımın ve ortak karar mekanizmasının eksikliği, insanlar arasındaki ilişkilerin yüzeyselleşmesi ve elit kesimin mahalle bünyesine girmesi sosyal yapının olumsuz özellikleri olarak ifade edilmiştir. Komşuluk ilişkilerinin varlığı, mahalle içinde sokaklarda, yarı-kamusal ve kamusal alanlarda meydana gelen arkadaşlık düzeyindeki yakın ilişkilerin varlığı, insanların birbirlerine karşı gösterdikleri samimiyet ve cana yakınlıklar, birbirlerine yardım etmeleri ve destek olmaları mahalle bağlılığının oluşumuna ve gelişime olanak veren faktörlerdir. Bunun yanı sıra, mahallede yaşayanların mahalle ile ilgili görüş, duygu ve düşüncelerini ifade edebilecekleri bir platform oluşturulamaması, ortak karar verme mekanizmasının eksikliği, katılımın olmaması gibi problemlerin mahalle bağlılığını azaltmadığı, ama mahalledeki farklı kullanıcı gruplarının etkileşim içinde olmalarını ve birbirleriyle kaynaşmalarını engellemektedir.
- Mahalle bağlılığının; yaşama süresi, ev sahipliği, mahalle sınırları içindeki aile ve arkadaşlık bağlarından etkilendiği, bununla birlikte kesin bir formülasyon yapılamayacağı görülmüştür. Gelecekte burada yaşama planlarının da mahalle bağlılığı ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir.
- Kuruçeşme mahallesinde güçlü bir mahalle duygusu olduğu, komşuluk ilişkilerinin yoğun olarak yaşandığı, mahalle bünyesinde yer alan farklı kullanıcı gruplarının mahalle bağlılık düzeyleri arasında fark olmadığı, bu bağların mahallenin doğal, fiziksel ve sosyal özelliklerinin olumlu yönleriyle desteklendiği, olumsuz yönlerinden dolayı azalmayacağı görülmüştür.

6. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Bu tez çalışmasının amacı; insan-çevre etkileşimi ve bu etkileşim boyutlarından mahalle bağlılığı kavramı üzerine yoğunlaşarak, fiziksel ve sosyal çevre özelliklerini ve bu özelliklerin mahalle bağlılığı ile arasındaki ilişkileri incelemek, farklı kullanıcı gruplarının mahalle bağlılıklarını, bu bağlılıklar arasındaki farklılıkları, zaman içindeki değişimlerini ve etkilendikleri faktörleri ortaya koymaktır.

Tez kapsamında öncelikle çevre kavramı tanımı, özellikleri, bileşenleri ve sistemleri incelenmiş; insan ve gereksinimleri çeşitli modeller ile ortaya konmuş; daha sonra insan-çevre etkileşimi davranışı değerlendirmede kullanılan temel kuramlar göz önünde bulundurularak insan-insan ve insan-yer arasında kurulan ilişki boyutlarında, oluşum nedenleri, süreçleri, çeşitleri ile ortaya konmuştur. Yer kavramı mahalle ölçeğine indirgenerek, mahalle kavramı, tanımı, özellikleri, çeşitleri ve bu konuda geçmişte yapılan araştırmalar incelenmiş; mahalle yaşamı ve komşuluk kavramlarının nasıl bir değişim geçirdiği, özellikleri ile günümüzde aldıkları biçimler üzerinde durulmuştur. Yer bağlılığı kavramı ile ilgili geniş bir literatür çalışması yapılmış, mahalle bağlılığı kavramı tanımı, özellikleri, çeşitleri, meydana geldiği süreç ve boyutlar ortaya konmuştur. Yapılmış araştırmaların incelenmesi sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda mahalle bağlılığını etkileyen faktörler analiz edilmiştir. Boğaz yerleşmeleri, Kuruçeşme mahallesinin tarihsel gelişim ve değişim süreci, fiziksel ve sosyal yapı özellikleri ile sosyal yapının fiziksel mekana nasıl yansıdığı irdelenmiştir. Boğaz köylerinin İstanbul kent kimliği açısından önemi ve mahalle yaşamının halen yoğun olarak sürmesi nedeniyle, Kuruçeşme mahallesinde mahalle bağlılığını ortaya koymaya yönelik bir alan çalışması yapılmıştır. Çalışmada, Kuruçeşme mahallesindeki farklı kullanıcı gruplarının mahalle bağlılıkları yaşama süresi, ev sahipliği, sosyal bağların varlığı ve gelecek ile ilgili planlar başlıkları altında karşılaştırılmalı olarak incelenmiştir.

İnsan yaşadığı çevre ile etkileşim içindedir. Çevrenin özelliklerine ve ölçeğine göre insan farklı yerlerle farklı ilişkiler kurar. Çevre insanı etkilerken, insan da içinde yaşadığı çevreyi kendi isteklerine göre yeniden şekillendirir. Hem fiziksel çevre, hem de sosyal katılım mahalle yaşamının oluşumuna ve yaşam çevreleri ile bağ kurulmasına olanak verir. Komşular ile toplumsal, kültürel bağlar paylaşılan yer,

yani mahalle, kişinin ‘kendi’ kimliğinin uzantısı haline gelir. Bireyin mahalle bağlılığı insan ve evre kaynaklı faktörlere bağlı olarak artabilir ya da azalabilir.

Kuruçeşme’nin en önemli karakteristik özelliği farklı katmanları içinde barındırmasıdır. Bu katmanlaşma, hem fiziksel, hem sosyal, hem de kültürel çevrede kolaylıkla okunur. Kuruçeşme; kökleri dört - beş kuşak geriye dayanan ve geleneksel konutlarda oturan kişiler; 1950’li yıllarda semte göç eden ve gecekondularda yaşayan kişiler; restore edilmiş konutlarda veya kapalı lüks sitelerde yaşayan ve semte yakın geçmişte yerleşmiş kişilerden oluşan farklı grupları barındırır.

Kuruçeşme, şehir merkezine yakınlığı, efsanevi gzelliikteki doğal özellikleri ile bir cazibe ve çekim merkezidir. Deniz manzarası, koruları, erguvan ağaçları ve havası Kuruçeşme’yi doğal yapı özellikleri itibariyle eşsiz kılmakta, bununla birlikte olumlu ve olumsuz algılanan fiziksel yapı özellikleri bulunmaktadır. Kuruçeşme sakinleri için tarihi konut dokusu ile çocukların oynamasına ve sosyal etkileşime olanak veren sokak dokusu önemlidir. Gündelik yaşam içinde, sahil boyunca yürüyüş, dinlenme, oyun oynama gibi aktivitelerin yoğun olarak meydana geldiği Kuruçeşme Parkı önemli bir yer tutar. Kuruçeşme’de olumsuz olarak algılanan fiziksel yapı özellikleri; farklı aktivitelere olanak verecek yerlerin eksikliği, bakımsız konutların ve gecekonduların varlığı, trafik ve park problemi ile eğlence mekanlarının bulunmasıdır. Yetersiz olarak algılanan fiziksel zellikler, Kuruçeşme’de yaşanan mahalle bağlılıklarını olumsuz yönde etkilememektedir.

Mahallenin; farklı kültür din, dil, köken, yaş, ekonomik statü, eğitim ve kültürel geçmişe sahip insanlardan meydana gelen sosyal dokusu heterojen bir özellik göstermektedir. Mahallede komşuluk ilişkileri yoğun olarak yaşanmakta, sokaklarda ve kamusal alanlarda insanlar birbirleriyle yakın ilişkilerde bulunmakta , birbirlerine yardım etmekte ve destek olmaktadırlar. Mahalle bağlılığı bu olumlu özellikler ile oluşmakta ve gelişmektedir. Bunun yanısıra mahallede ortak kararlar almaya ve katılmaya yönelik bir buluşma platformu oluşturulamamıştır. Mahalle bağlılığını azaltmamakla birlikte, farklı kullanıcı grupları arasında sosyal etkileşim olumsuz yönde etkilenmektedir.

Mahalle bağlılığı; yaşama süresi, ev sahipliği, mahalle sınırları içindeki aile ve arkadaşlık bağlarından etkilenmektedir. Bu ilişki için kesin bir formülasyon yapılamamaktadır. Gelecekte burada yaşama planları da mahalle bağlılığı ile ilgilidir.

Kuruçeşme mahallesinde güçlü bir mahalle duygusu vardır ve komşuluk ilişkileri yoğun olarak yaşanmaktadır. Mahalle bağlılığının kendi içinde güçlü olduğu, bağlılık düzeylerinin birbirinden farklı olmadığı, bununla birlikte farklı kullanıcı gruplarının birbirleriyle etkileşim içinde olmadıkları görülmüştür. Bu bağlar mahallenin doğal, fiziksel ve sosyal özelliklerinin olumlu yönleriyle desteklenmekte, buna karşın olumsuz yönlerinden dolayı azalmamaktadır.

Boğaz köylerinden Kuruçeşme mahallesindeki değişen insan-çevre etkileşimini ve mahalle bağlılığını inceleyen bu çalışma sonucunda, yerleşmenin 'mahalle' karakteri; geçmişten beri süregelen komşuluktan öte yakın ilişkiler; doğal, fiziksel, sosyal ve kültürel yapı özellikleri nedenleriyle yoğun bir mahalle bağlılığı yaşanmakta olduğu görülmüştür.

Çok yönlü olmasından dolayı mahalle bağlılığı, farklı yöntemler kullanılarak derinlemesine çalışma yapılmasını gerektiren önemli bir konudur. Gelecekteki planlama ve tasarım kararlarına katkı sağlayabilmesi amacıyla çeşitli boyutlarıyla ele alınması, bununla birlikte mahalle bağlılığı çalışmaları kapsamında komşuluk ilişkilerine farklı ölçeklerde, daha geniş çerçevede bakmak gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Ağat, N., 1963. Boğaziçi'nin turistik etüdü, *Doktora Tezi*, İ.T.Ü., İstanbul.

Ahrentzen, S.B., 1992. Home as a workplace in the lives of women, in *Place Attachment*, pp. 113-138, Eds. Altman, I., and Low, S.M., Plenum Press, New York.

Akbayar, N., 1998. Düünden Bugüne Beşiktaş, Numune Matbaacılık, İstanbul.

Akçal, A., 2004. Place attachment in gated communities: a case study in Bilkent housing settlements, *Yüksek Lisans Tezi*, ODTÜ, Ankara.

Akın, N., 1995. İstanbul'un tarihi çevrelerinde kimlik değişimi ve yitirilen çevresel kalite, *Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu*, İstanbul.

Alexander, C. ve diğ., 1977. A Pattern Language: towns. buildings. construction., Oxford University Press, New York.

Altman, I., 1976. Some perspectives on the study of man environment phenomena, in *Environmental Psychology: people and their physical settings*, Eds. Proshansky, H.M., Ittelson, W.H. and Rivlin, L.G., Holt, Rinehart and Winston, USA.

Altman, I., Rapoport, A. and Wohlwill, J.F., 1980. Human Behavior and Environment, Plenum Press, New York.

Altman, I. and Wandersman, A., 1987. Neighborhood and Community Environments, Plenum Press, New York.

Unger, D.G. and Wandersman, A., 1985. The importance of neighboring: the social, cognitive and affective aspects of neighboring, *American Journal of Community Psychology*, **13**, 139-169. (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır)

Warren, D.I., 1981. Helping Networks: how people cope with problems in the urban community, IN: University of Notre Dame Press, Notre Dame. (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır)

Wellman, B. and Leighton, B., 1979. Networks, neighborhoods and communities: approaches to the study of the community question, *Urban Affairs Quarterly*, **14**, 369-390. (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır)

Altman, I. and Low, S.M., 1992. Place Attachment, Plenum Press, New York.

Alus, S.M., 1995. İstanbul Kazan, Ben Kepçe, pp.163-164, İletişim Yayınları, İstanbul.

Amerigo, M. and Aragones, J.I., 1997. A theoretical and methodological approach to the study of residential satisfaction, *Journal of Environmental Psychology*, **17**, 47-57.

Arias, E.G., 1993. The Meaning and Use of Housing, Avebury, Aldershot.

Aslan, D., 1989. Peyzaj planlaması açısından İstanbul Boğazı'nın yeşil dokusunun tarihi süreci ve halkın kullanımına açılmış rekreatif alanların değerlendirilmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Ayata, S. ve Ayata, A.G., 1996. Konut, Komşuluk ve Kent Kültürü, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Konut Araştırmaları Dizisi 10, Ankara.

Aydınlı, S., 1986. Mekansal değerlendirmede algısal yargılara dayalı bir model, *Doktora Tezi*, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

Ayverdi, E.H., 1989. Osmanlı Mimarisinin İlk Devri, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul

Bayazıt, N., 1982. Tasarlama Teori ve Metotları: planlamaya ve tasarlamaya katılma, İ.T.Ü., İstanbul.

Bektaş, C., 1981. Kimin Bu Sokaklar, Alanlar, Kentler, Alan Yayıncılık, İstanbul.

Belge, M., 2002. Kuruçeşme, in *İstanbul Gezi Rehberi*, pp. 277, Eds. Anadol, A., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Belk, R.W., 1992. Attachment to possessions, in *Place Attachment*, pp. 37-62, Eds. Altman, I. and Low, S.M., Plenum Press, New York.

Berelson, B. and Steiner, G.A., 1964. Human Behavior: an inventory of scientific findings, Harcourt, Brace & World, New York.

- Birer, E.D.**, 2003. Sosyal çevre-konut ilişkisi: Ataköy - Şirinevler etkileşimi, *Mimarist*, **7**, 65-68.
- Bolan, M.**, 1997. The mobility experience and neighborhood attachment, *Demography*, **34**, 225-237.
- Bonaiuto, M., Fornara, F. and Bonnes, M.**, 2003. Indexes of perceived residential environment quality and neighbourhood attachment in urban environments : a confirmation study on the city of Rome, *Landscape and Urban Planning*, **65**, 41-52.
- Bow, V. and Buys, L.**, 2003. Sense of community and place attachment: the natural environment plays a vital role in developing a sense of community, [online] Available, [accessed, 2005].
<http://eprints.qut.edu.au/archive/00000115/01/Bow&Buys.pdf/2005>
- Brehm, J.M., Eisenhauer, B.W. and Krannich, R.S.**, 2004. Dimensions of community attachment and their relationship to well-being in the amenity-rich rural west, *Rural Sociology*, **69/3**, 405-429.
- McCool, S.F. and Martin, S.R.**, 1994. Community attachment and attitudes toward tourism development, *Journal of Travel Research Winter*, 29–34. (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır.)
- Bridge, G.**, 2002. The Neighbourhood and Social Networks, [online] Available, [accessed, 2004].
<http://www.bristol.ac.uk/sps/cnrpapersword/cnr4pap.doc>
- Brill, M.**, 2001. Problems with mistaking community life for public life, *Places*, **14/2**, 48-55.
- Brown, B. and Perkins, D.D.**, 1992. Disruptions in Place Attachment, in *Place Attachment*, pp. 279-304, Eds. Altman, I. and Low, S.M., Plenum Press, New York.
- Cochrane, T.**, 1987. Place, people and folklore: an Isle Royale case study, *Western Folklore*, **46**, 1-20. (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır.)
- Brown, B., Perkins, D.D. and Brown, G.**, 2003. Place attachment in a revitalizing neighborhood: individual and block levels of analysis, *Journal of Environmental Psychology*, **23**, 259-271.

Brown, G., Brown, B.B. and Perkins, D.D., 2004. New housing as neighborhood revitalization: place attachment and confidence among residents, *Environment and Behavior*, **36**, 749-775.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 1986.

Canter, D., 1977. *The Psychology of Place*, St. Martin's Press, New York.

Ittelson, W. H., 1960. *Visual Space Perception*, Springer Publishing Company, New York. (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır.)

Carr, S., Francis, M., Rivlin, L.G. and Stone, A.M., 1992. *Public Space*, Cambridge University Press, Cambridge.

Cross, J.E., Archives of the Twelfth Headwaters Conference, November 2-4, 2001: What is "Sense of Place"?, [online] Available, [accessed, 2005].
http://www.western.edu/headwaters/archives/headwaters12_papers/cross_paper.html/2005

Cross, J.E., Conceptualizing Community Attachment, [online] Available, [accessed, 2005].
<http://www.ruralsociology.org/annual-meeting/2003/CrossJennifer.pdf>

Cüceloğlu, D., 1998. *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Çakın, Ş., 1988. *Mimari Tasarım, İnsan, Toplum ve Çevre İlişkileri*, Özel Matbaası, İstanbul.

Day, C., 1993. Qualities and Quantities, in *Places of the Soul*, pp. 46-56, The Aquarian Press, London.

Deleon, J., 1998. Kuruçeşme, in *Boğaziçi Gezi Rehberi*, pp. 28-29, Eds. Deleon, J., Remzi Kitabevi, İstanbul.

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kuruçeşme, 5. cilt, pp. 130-132.

Eldem, S.H., 1979. *Boğaziçi Anıları*, Çeltüt Matbaacılık, İstanbul.

Erkman, U., 1982. *Mimari Tasarım İçin Bir Veri Üretim Yöntemi Olarak Çevre Analizi*, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

Eryıldız, S., 1993. *Bölge ve Çevreye Kültürel Yaklaşım Avrasya Megapolü Olarak İstanbul*, Kültür Bakanlığı, Ankara.

- Feldman, R.M.**, 1990. Settlement – identity: psychological bonds with home places in a mobile society, *Environment and Behavior*, **32**, 796-816.
- Feldman, R.M.**, 1996. Constancy and change in attachments to types of settlements, *Environment and Behavior*, **28**, 419-445.
- Fried, M.**, 2000. Continuities and discontinuities of place, *Journal of Environmental Psychology*, **20**, 193-205.
- Ainsworth, M. D. S.**, 1985. Attachments across the life-span, *Bulletin of the New York Academy of Medicine*, **61**, 792-812. (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır.)
- Bowlby, J.**, 1982. Attachment and Loss, Basic Books, New York. (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır.)
- Weiss, R.S.**, 1982. Attachment in adult life, in *The Place of Attachment in Human Behaviour*, Eds. C.M. Parkes and J. Stevenson-Hind, Basic Book, New York. (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır.)
- Gehl, J.**, 2001. Life Between Buildings: using public space, The Danish Architectural Press, Copenhagen.
- Hester, R.T.Jr.**, 1985. Designing Places for People: a handbook on human behavior for architects, designers and facilities managers, C.M. Deasy and Thomas E. Laswell Whitney Library of Design, New York. (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır.)
- Gottlieb, L.D.**, 1965. Environment and Design in Housing, Macmillan, New York.
- Gustafson, P.**, 2001a. Meanings of place: everyday experience and theoretical conceptualizations, *Journal of Environmental Psychology*, **21**, 5-16.
- Tuan, Y.F.**, 1977. Space and Place: the perspective of experience, Edward Arnold, London. (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır.)
- Gustafson, P.**, 2001b. Roots and routes: exploring the relationships between place attachment and mobility, *Environment and Behavior*, **33**, 667-686.
- Gustafson, P.**, 2002. Place, Place Attachment and Mobility, [online] Available, [accessed, 2005].
<http://www.ibf.uu.se/PERSON/perg/place.pdf>

- Gül, B.**, 1993. Kullanıcı-çevre uyum probleminin tasarım sürecinde çözülmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Eşigök, N.**, 1986. Psikolojiye Giriş Ders Notları, Marmara Üniversitesi, İstanbul. (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır.)
- Morval, J.**, 1985. Çevresel Psikolojiye Giriş, Çev: Nuri Bilgin, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır.)
- Yürekli, F.**, 1988. İ.T.Ü. Bina Bilgisi Ders Notu, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır.)
- Hartshorn, T.A.**, 1992. Perception and quality of life issues, in *Interpreting The City: An Urban Geography*, pp. 200-218, John Wiley & Sons Inc., New York.
- Hatipoğlu, A.**, 1997. Boğaziçi kıyılarının görsel niteliklerinin turizm açısından araştırılması, *Yüksek Lisans Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Hay, R.**, 1998. Sense of place in developmental context, *Journal of Environmental Psychology*, **18**, 5-29.
- Hayden, D.**, 1995. The Power of Place: urban landscapes as public history, MIT Press, Cambridge.
- Hidalgo, M.C. and Hernandez, B.**, 2001. Place attachment: conceptual and empirical questions, *Journal of Environmental Psychology*, **21**, 273-281.
- Brown, B. B. and Werner, C. M.**, 1985. Social cohesiveness, territoriality and holiday decorations, *Environment and Behavior*, **27**, 539-565. (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır.)
- Lalli, M.**, 1992. Urban-related identity: theory, measurement and empirical findings, *Journal of Environmental Psychology*, **12**, 285-303. (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır.)
- Taylor, R. B., Gottfredson, S.D. and Brower, S.**, 1985. Attachment to place: discriminant validity, and impacts of disorder and diversity, *American Journal of Community Psychology*, **13**, 525-542. (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır.)
- Hiss, T.**, 1991. The Experience of Place, Vintage Books, New York.
- Hough, M.**, 1990. Out of Place: restoring identity to the regional landscape, Yale University Press, New Haven.

- Hubiak, W. and Banning, J.H.**, 1994. The implications of place attachment for campus workplaces, *Campus Ecologist*, **12/3**, [accessed, 2005]. <http://www.campusecologist.org/cen/v12n3.htm>
- Hull, R.B., Lam, M. and Vigo, G.**, 1994. Place identity: symbols of self in the urban fabric, *Landscape and Urban Planning*, **28**, 109-120.
- Hummon, D.M.**, 1992. Community attachment: local sentiment and sense of place, in *Place Attachment*, pp. 253-278, Eds. Altman, I., and Low, S.M., Plenum Press, New York.
- Guest, A.M. and Lee, B.A.**, 1983. Sentiment and evaluation as ecological variables, *Sociological Perspectives*, **26**, 159-184. (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır.)
- Hürel, H.**, 2005. İstanbul'u Geziyorum Gözlerim Açık: Bir İstanbul Kültürü Kitabı, Dharma Yayınları, İstanbul.
- İmamoğlu, E.O. ve İmamoğlu, V.**, 1996. İnsan, Evi ve Çevresi: Ankara'da bir Toplu Konut Araştırması, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Konut Araştırmaları Dizisi 15, Ankara.
- İnan, S.**, 2005. Boğaziçi kıyı alanlarının rekreasyonel açıdan değerlendirilmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Pardoe, J.**, 1838. Beauties of the Bosphorus, George Virtue, London. (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır.)
- İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi**, Kuruçeşme, 4. cilt, pp. 2079-2080.
- Johnson, C.Y.**, 1998. A consideration of collective memory in African American attachment to wildland recreation places, *Human Ecology Review*, **5/1**, 5-15.
- Kara, A.U.**, 2003. Arnavutköy veya Kuruçeşme, in *Adım Adım İstanbul*, pp. 259-265, Koridor Matbaacılık , İstanbul.
- Karabey, H.**, 1978. Kıyı mekanının tanımı, ülkesel kıyı mekanının düzenlenmesi için bir yöntem önerisi , *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*.
- Karakişi, M.**, 1999. Balat'ta musevi yerleşmesinin fiziksel ve sosyo-kültürel değişim bağlamında incelenmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Kim, J. and Kaplan, R.,** 2004. Physical and psychological factors in sense of community: new urbanist Kentlands and nearby Orchard Village, *Environment and Behavior*, **36**, 313–340.
- Korpela, K.M., Hartig, T., Kaiser, F.G. and Fuhrer, U.,** 2001. Restorative experience and self-regulation in favorite places, *Environment and Behavior*, **33**, 572–589.
- Kramers, J.M.,** İslam Ansiklopedisi.
- Kuban, D.,** 1998. İstanbul Yazıları, Yem Yayınları, İstanbul.
- Kyle, G., Graefe, A., Manning, R. and Bacon, J.,** 2004. Effects of place attachment on users' perceptions of social and environmental conditions in a natural setting, *Journal of Environmental Psychology*, **24**, 213-225.
- Kyle, G., Mowen, A.J. and Tarrant, M.,** 2004. Linking place preferences with place meaning: an examination of the relationship between place motivation and place attachment, *Journal of Environmental Psychology*, **24**, 439-454.
- Lang, J.,** 1987. Creating Architectural Theory: the role of the behavioral sciences in environmental design, Van Nostrand Reinhold, New York.
- Gibson, J.J,** 1966. The environment as a source of stimulation, in *The Senses of Considered as Perceptual Systems*, pp. 7-30, Houghton Mifflin, Boston. (Birinci kaynak. Ulaşılamamıştır.)
- Gottschalk, S.S.,** 1975. Communities and Alternatives: an explorarion into the limits of planning, MA: Schenkman, Cambridge (Birinci kaynak. Ulaşılamamıştır.).
- Lang, J.,** 1994. Urban Design: the American experience, Van Nostrand Reinhold, New York.
- Lawson, B.,** 1997. How Designers Think, Architectural Press, Oxford.
- Lennard, S., Sternberg, S. and Lennard, H.,** 1998. Making Cities Livable, Gondolier Press, California.
- Levi, D.,** 1974. The Gestalt psychology of expression in architecture, in *Designing for Human Behavior*, pp. 112, Ed. Lang,J., Dowden, Hutchinson and Ross, Stroudsburg.

Lofland, L.H., 1973. *A World of Strangers: order and action in urban public space*, Prospect Heights: Waveland Press, INC., Illinois.

Lofland, L.H., 1998. The relational web, in *The Public Realm: exploring the city's quintessential social territory*, pp. 51-76, Aldine de Gruyter, New York.

Low, S.M., 1991. Developments in design, data collection and analysis, in *Advances in environment behavior and design*, pp. 279-303, Eds. Zube, E. and Moore, G.T., Plenum Press, New York.

Low, S.M. and Altman, I., 1992. Place Attachment: a conceptual inquiry, in *Place Attachment*, pp. 1-12, Eds. Altman, I., and Low, S.M., Plenum Press, New York.

Bachelard, G., 1964. *The Poetics of Space*, Orion, New York. (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır.)

Eliade, M., 1959. *The Sacred and the Profane*, Harcourt, Brace and World, NY. (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır.)

Low, S.M., 1992. Symbolic ties that bind: place attachment in the plaza, in *Place Attachment*, pp. 165-186, Eds. Altman, I., and Low, S.M., Plenum Press, New York.

Lynch, K., 1984. *Good City Form*, MIT, USA.

Manzo, L.C., 2003. Beyond house and haven: toward a revisioning of emotional relationships with places, *Journal of Environmental Psychology*, **23**, 47-61.

Castelino, C., 1998. Battered women's contentions with place and identity, paper presented at the place and identity conference, City University of New York, New York. (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır.)

Frederickson, L. M. and Anderson, D. H., 1999. A qualitative exploration of the wilderness experience as a source of spiritual inspiration, *Journal of Environmental Psychology*, **19**, 21–39. (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır.)

Guiliani, M. V. and Feldman, R., 1993. Place attachment in a developmental and cultural context, *Journal of Environmental Psychology*, **13**, 267–274. (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır.)

Hester, R., 1993. Sacred structures and everyday life: a return to Manteo, North Carolina, in *Dwelling, seeing and designing: toward a phenomenological ecology*, pp. 271–298, Ed. Seamon, D., State

University of New York Press, New York. (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır.)

Kaplan, R. and Kaplan, S., 1989. The Experience of Nature: a psychological perspective, Cambridge University Press, New York. (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır.)

Marcus, C. C., 1995. House as a Mirror of Self: exploring the deeper meaning of home, Conari Press, Berkeley. (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır.)

Tuan, Y.F., 1974. Topophilia, Englewood Cliffs Prentice-Hall, New Jersey. (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır.)

Marans, R.W., 2003. Understanding environmental quality through quality of life studies: the 2001 DAS and its use of subjective and objective indicators, *Landscape and Urban Planning*, **65**, 73-83.

Marcus, C.C., 1992. Environmental memories, in *Place Attachment*, pp. 87-112, Eds. Altman, I., and Low, S.M., Plenum Press, New York.

McAndrew, F.T., 1998. The measurement of rootedness and the prediction of attachment to home-towns in college students, *Journal of Environmental Psychology*, **18**, 409-417.

Mesch, G.S. and Manor, O., 1998. Social ties, environmental perception and local attachment, *Environment and Behavior*, **30**, 504-519.

Moreno, D., 2001. Design lyrics, *Urban Land*, **60/7**, 54-59, [online] Available, [accessed, 2005].
<http://www.uli.org/>

Morris, R.N. and Mogey, J., 1965. The Sociology of Housing : studies at Berinsfield, Routledge & Kegan Paul, London.

Moudon, A.V., 1991. Public Streets for Public Use, Columbia University Press, New York.

Nasar, J.L., 1988. Environmental Aesthetics, Cambridge University Press, Cambridge.

Ng, C.F., 1998. Canada as a new place: the immigrant's experience, *Journal of Environmental Psychology*, **18**, 55-67.

- Oldenburg, R.**, 1991. The Great Good Place, Paragon House, New York, [online] Available, [accessed, 2005].
<http://www.pps.org/info/placemakingtools/placemakers/roldenburg>
- Ortaylı, İ.**, 1997. İstanbul'da Yerleşme Düzeninin Evrimi Üzerine, in *İstanbul'dan Sayfalar*, pp. 215-236, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ökten, S. ve Can, A.**, 2001. Kent ve kültür, Rumelihisarı evleri ve sakinleri, *İstanbul Dergisi*, **39**, 72-78.
- Özbek, R.**, 1998. Modern ve geleneksel yerleşimlerde konut ve yakın çevresindeki kullanıcı memnuniyetinin Ataşehir ve Kuzguncuk örnekleminde değerlendirilmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özsoy, A.**, 1983. Gecekondu biçimlenme süreci ve etkenlerinin analizi, *Doktora Tezi*, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul.
- Özüer, M.O.**, 2004. İnsana ilişkin veriler ışığında mimari tasarım ve öne çıkan mekansal kavramlar, *Yüksek Lisans Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Parfect, M. and Power, G.**, 1997. Planning for Urban Quality : urban design in towns and cities, Routledge, New York.
- Pellow, D.**, 1992. Spaces that teach: attachment to the African compound, in *Place Attachment*, pp. 187-209, Eds. Altman, I., and Low, S.M., Plenum Press, New York.
- Pretty, G.H., Chipuer, H.M. and Bramston, P.**, 2003. Sense of place amongst adolescents and adults in two rural Australian towns: the discriminating features of place attachment, sense of community and place dependence in relation to place identity, *Journal of Environmental Psychology*, **23**, 273-287.
- Proshansky, H.M., Ittelson, W.H. and Rivlin, L.G.**, 1976. Environmental Psychology: people and their physical settings, Holt, Rinehart and Winston, USA.
- Rapoport, A.**, 1977. Human Aspects of Urban Form: towards a man-environment approach to urban form and design, Pergamon Press, Oxford.

- Riger, S. and Lavrakas, P. J.**, 1981. Community ties: patterns of attachment and social interaction in urban neighborhoods, *American Journal of Community Psychology*, **9**, 55-66.
- Riley, R.B.**, 1992. Attachment to the ordinary landscape, in *Place Attachment*, pp. 253-278, Eds. Altman, I., and Low, S.M., Plenum Press, New York.
- Rivlin, L.G.**, 1987. The neighborhood, personal, identity and group affiliations, in *Neighborhood and Community Environments*, pp. 1-34, Eds. Altman, I. and Wandersman, A., Plenum Press, New York.
- Warren, D.I.**, 1971. Neighborhoods in Urban Areas, in *Encyclopedia of Social Work*, pp. 772-782, National Association of Social Work, New York. (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır.)
- Ross-Twigger, C.L. and Uzzell, D.L.**, 1996. Place and identity processes, *Journal of Environmental Psychology*, **16**, 205-220.
- Seamon, D.**, 1985. Reconciling old and new worlds, in *Dwelling, Place and Environment: towards a phenomenology of person and world*, pp. 227-245, Eds. Seamon, D., and Mugerauer, R., Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht.
- Stedman, R.C.**, 2002. Toward a social psychology of place: predicting behavior from place-based cognitions, attitude and identity, *Environment and Behavior*, **34**, 561-581.
- Relph, E.**, 1976. Place and Placelessness, Pion, London. (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır.)
- Steel, G.D.**, 2000. Polar bonds, *Environment and Behavior*, **32**, 796-816.
- Stein, J.M.**, 1995. Classical Readings in Urban Planning, pp. 179-227, Mc. Graw Hill Inc., USA.
- Sluis, R.V.**, 2000. Kuruçeşme'den Arnavutköy'e, in *Boğaz'dan Kendi Rehberliğinde Bir Gezi*, pp. 14-16, Çitlembik Yayınevi, İstanbul.
- Şehsuvaroğlu, H.Y.**, 1986. Boğaziçi'ne Dair, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul.
- Şehsuvaroğlu, H.Y.**, 1999. Kuruçeşme, in *İstanbul'dan Sesler ve Renkler*, pp. 299-302, TSKB Yayınları, İstanbul.

The New Webster's dictionary of the English language, 1971, Delair.

Tümer, G., 2001. Dönüşümün Tarihçesi, *İstanbul Dergisi*, **35**, 35-40.

Türk Dil Kurumu Yayınları Sözlüğü, 1992, Ankara.

Uzzell, D., Pol, E. and Badenas, D., 2002. Place identification, social cohesion and environmental sustainability, *Environment and Behavior*, **34**, 26–53.

Ürküt, S., 1999. Yaşanabilir çevre oluşumunda mahalle kriterinin incelenmesi: katılım, iletişim ve etkileşim çerçevesinde mahalle sosyal ve mekansal yapısı, *Yüksek Lisans Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Çetiner, A., 1991. Şehircilik Çalışmalarında Donatım İlkeleri: ticaret, eğitim, sağlık, sosyal idare endüstrisi, yeşil, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul. (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır.)

Vaske, J. and Kobrin, K.C., 2001. Place attachment and environmentally responsible behavior, *Journal of Environmental Education*, **32**, 16-21.

Vorkinn, M. and Riese, H., 2001. Environmental concern in a local context: the significance of place attachment, *Environment and Behavior*, **33**, 249-263.

Webster, J.D., 1998. Attachment styles, reminiscence functions and happiness in young and elderly adults, *Journal of Aging Studies*, **12**, 315-330.

Williams, D.R. and Vaske, J.J., 2003. The measurement of place attachment: validity and generalizability of a psychometric approach, *Forest Science*, **6**, 830-840.

Woldoff, R.A., 2002. The effects of local stressors on neighborhood attachment, *Social Forces*, **81/1**, 87-116.

Sampson, R., 1988. Local friendship ties and community attachment in mass society: a multilevel systemic model, *American Sociological Review*, **53**, 766-779. (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır.)

Taylor, R., 1995. The impact of crime on communities, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, **539**, 28-45. (Birinci kaynak, ulaşılamamıştır.)

Yürekli, K.F., 1977. Çevre görsel değerlendirmesine ilişkin bir yöntem araştırması, *Doktora Tezi*, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

Yürekli, H., 1980. İnsan davranışları ve çevre ilişkilerine bağlı olarak çevrenin korunması ve geliştirilmesi için bir metod önerisi, *Doktora Tezi*, İ.T.Ü., İstanbul.

Zeisel, J., 1995. Inquiry by Design: tools for environment-behavior research, Cambridge University Press, USA.

<http://www.businessballs.com/maslow.htm>, [online] Available, [erişim, 2005].

<http://fenerbalat.org/photoarchive.php>, [online] Available, [erişim, 2005].

<http://www.freefoto.com/preview.jsp?id=04-16-25&k=People+on+the+move>, [online] Available, [erişim, 2005].

<http://gallery.istanbul.gov.tr/>, [online] Available, [erişim, 2005].

<http://www.google.com>, [online] Available, [erişim, 2005].

<http://www.pps.org>, [online] Available, [erişim, 2005].

<http://turkiye.turksnl.net/turkiye.php?id=35&category=8>, [online] Available, [erişim, 2005].

<http://www.uli.org/>, [online] Available, [erişim, 2005].

<http://www.34tr.com/index.php?template=haritalar>, [online] Available, [erişim, 2005].

Akıncı, S.T., 2005. Fotoğraf arşivi.

Arık Ailesi, 2005. Fotoğraf arşivi,

Genç, S., 2005. Fotoğraf arşivi.

Yalt, E., 2004. Fotoğraf arşivi.

SEVGİ TUĞÇE AKINCI
ÖZGEÇMİŞ

1980 İstanbul doğumludur. Ortaokul eğitimini İstek Semiha Şakir Lisesi'nde, lise eğitimini ise Özel Yeni Dünya Koleji'nde tamamlamıştır. 1998 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nde lisans eğitimine başlamış, 2002 yılında mezun olmuştur. Aynı yıl Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım Programı'nda yüksek lisans eğitimine başlamıştır.